

De massa

Een onderzoek naar de populaire geest

[Gustav Le Bon](#)

La Psychologie des foules - 1895

Achterflap

Een van de meest invloedrijke werken in de geschiedenis van de sociale psychologie. *De massa* (redactie: "menigte") speelde een cruciale rol in de ontwikkeling van dit vakgebied door massagedrag tot in detail te analyseren. Het boek had een diepgaande impact, niet alleen op Freud, maar ook op 20e-eeuwse meesters van de massabeheersing, zoals Hitler en Mussolini. Beiden hebben mogelijk de observaties ervan gebruikt als leidraad om de volkspassies aan te wakkeren. In de woorden van de auteur: "De massa heeft nooit dorst gehad naar de waarheid. Wie hen illusies kan verschaffen, is gemakkelijk hun meester; wie probeert hun illusies te vernietigen, is altijd hun slachtoffer."

Hoewel het boek zich richt op de psychologie van de massa, is het ook briljant leerzaam over de effecten van de algemeen aanvaarde overtuigingen van de burgers van een land op de historische processen. Onder de onderwerpen die hier aan bod komen, zijn de algemene kenmerken en mentale eenheid van de menigte; de gevoelens en moraliteit van de massa; haar ideeën, redeneervermogen en verbeeldingskracht; Mening en overtuigingen van menigten en de middelen die leiders gebruiken om te overtuigen; classificatie van menigten, inclusief criminele en electorale bijeenkomsten, evenals de werking van strafrechtzaken en parlementaire vergaderingen.

Een must-read voor studenten geschiedenis, Sociologie, recht en psychologie: *De massa* zal ook van onschatbare waarde zijn voor politici, staatslieden, investeerders en marketing-managers. "... iedere studie van massagedrag, populaire psychologie, fascisme, enz., zou er goed aan doen te beginnen met het werk van Le Bon." Anson Rabinbach, hoogleraar geschiedenis aan de Princeton University.

Onverkorte heruitgave van een standaard Engelse vertaling van het werk dat voor het eerst in Frankrijk werd gepubliceerd als *La Psychologie des foules* in 1895. xvi + 139 pp. Paperback DOVER PUBLICATIONS, INC. Mineola, New York (heruitgave 2002)

Noot van de uitgever: Sommige van de meningen in dit boek weerspiegelen houdingen die gangbaar waren onder sommige schrijvers over sociale kwesties in de laatste jaren van de negentiende eeuw, in Europa en de Verenigde Staten, maar die nu niet meer gangbaar zijn.

Voorwoord

Het volgende werk is gewijd aan een beschrijving van de kenmerken van menigten, de massa.

Alle gemeenschappelijke kenmerken waarmee erfelijkheid de individuen van een ras begiftigt, vormen het genie van het ras. Wanneer echter een aantal van deze individuen bijeenkomt in een menigte om actie te ondernemen, blijkt uit observatie dat, louter door hun samenkomst, er nieuwe psychologische kenmerken ontstaan die aan de raciale kenmerken worden toegevoegd en er soms aanzienlijk van verschillen.

Georganiseerde menigten hebben altijd een belangrijke rol gespeeld in het leven van volkeren, maar deze rol is nog nooit zo belangrijk geweest als nu. De vervanging van de bewuste activiteit van individuen door het onbewuste handelen van menigten is een van de belangrijkste kenmerken van het huidige tijdperk.

Ik heb geprobeerd het moeilijke probleem dat door de massa wordt voorgelegd op een puur wetenschappelijke manier te onderzoeken – dat wil zeggen, door te streven naar een methodische aanpak en zonder beïnvloed te worden door meningen, theorieën en doctrines. Dit is, naar mijn mening, de enige manier om tot de ontdekking van enkele waarheidsdeeltjes te komen, vooral wanneer het, zoals hier het geval is, gaat om een vraag die het onderwerp is van een verhitte discussie. Een wetenschapper die erop uit is een fenomeen te verifiëren, hoeft zich niet te bekommeren om de belangen die zijn verificaties mogelijk schaden. In een recente publicatie merkte een eminente denker, M. Goblet d'Alviela, op dat ik, hoewel ik tot geen van de hedendaagse scholen behoor, af en toe in tegenspraak ben met diverse conclusies van al deze scholen. Ik hoop dat dit nieuwe werk een soortgelijke opmerking zal opleveren. Tot een school behoren betekent noodzakelijkerwijs de vooroordelen en vooropgezette meningen ervan onderschrijven.

Toch moet ik de lezer uitleggen waarom ik conclusies trek uit mijn onderzoek die op het eerste gezicht misschien niet kloppen; waarom ik bijvoorbeeld, na de extreme mentale inferioriteit van menigten, inclusief geselecteerde bijeenkomsten, te hebben vastgesteld, toch beweert dat het gevaarlijk zou zijn om in hun organisatie in te grijpen, ondanks deze inferioriteit.

De reden is dat de meest aandachtige observatie van de feiten uit de geschiedenis mij steevast heeft laten zien dat sociale organismen net zo complex zijn als die van alle wezens, en dat het daarom geenszins in onze macht ligt om ze te dwingen tot een plotselinge, ingrijpende transformatie. De natuur neemt soms haar toevlucht tot radicale maatregelen, maar nooit op onze manier. Dit verklaart waarom niets zo fataal is voor een volk als de manie voor grote hervormingen, hoe voortreffelijk deze hervormingen theoretisch ook mogen lijken. Ze zouden alleen nuttig zijn als het mogelijk was om het karakter van naties onmiddellijk te veranderen. Deze macht is echter alleen in handen van de tijd. Mensen worden geregeerd door ideeën, gevoelens en gewoonten – zaken die de essentie van ons wezen vormen. Instellingen en wetten zijn de uiterlijke manifestatie van

ons karakter, de uitdrukking van onze behoeften. Omdat ze het resultaat zijn, kunnen instellingen en wetten dit karakter niet veranderen.

De studie van sociale verschijnselen kan niet losgekoppeld worden van die van de volkeren onder wie ze zijn ontstaan. Vanuit filosofisch oogpunt kunnen deze verschijnselen een absolute waarde hebben; in de praktijk hebben ze slechts een relatieve waarde.

Het is daarom noodzakelijk om bij de studie van een sociaal verschijnsel het achter-eenvolgens vanuit twee zeer verschillende perspectieven te bekijken. Dan zal blijken dat de leerstellingen van de zuivere rede vaak in tegenspraak zijn met die van de praktische rede. Er zijn nauwelijks gegevens, zelfs geen fysieke, waarop dit onderscheid niet van toepassing is. Vanuit het oogpunt van absolute waarheid zijn een kubus of een cirkel onveranderlijke geometrische figuren, strikt gedefinieerd door bepaalde formules. Vanuit het oogpunt van de indruk die ze op ons oog maken, kunnen deze geometrische figuren zeer uiteenlopende vormen aannemen. Door perspectief kan de kubus veranderen in een piramide of een vierkant, de cirkel in een ellips of een rechte lijn.

Bovendien is de beschouwing van deze fictieve vormen veel belangrijker dan die van de reële vormen, want alleen die dingen die wij zien, en die door middel van fotografie of in afbeeldingen kunnen worden gereproduceerd, zijn de werkelijkheid. In bepaalde gevallen schuilt er meer waarheid in het onwerkelijke dan in het werkelijke. Objecten weergegeven met hun exacte geometrische vormen zou de natuur vervormen en onherkenbaar maken. Stel je een wereld voor waarin de inwoners objecten alleen kunnen kopiëren of fotograferen, maar ze niet kunnen aanraken. Het zou voor hen erg moeilijk zijn om een exact beeld van hun vorm te vormen. Bovendien zou de kennis van deze vorm, die slechts toegankelijk is voor een klein aantal geleerden, slechts van geringe interesse zijn.

De filosoof die sociale verschijnselen bestudeert, moet bedenken dat ze naast hun theoretische waarde ook een praktische waarde hebben, en dat deze laatste, voor zover het de evolutie van de beschaving betreft, de enige is die van belang is. De erkenning van dit feit zou hem zeer voorzichtig moeten maken met de conclusies die de logica hem aanvankelijk lijkt op te leggen.

Er zijn andere motieven die hem tot een soortgelijke terughoudendheid dwingen. De complexiteit van sociale feiten is zodanig, dat het onmogelijk is ze als geheel te begrijpen en de effecten van hun wederzijdse invloed te voorzien. Het lijkt er ook op dat achter de zichtbare feiten soms duizenden onzichtbare oorzaken schuilgaan. Zichtbare sociale verschijnselen lijken het resultaat te zijn van een immense, onbewuste werking die doorgaans buiten het bereik van onze analyse ligt. Waarneembare verschijnselen kunnen worden vergeleken met golven, die de uitdrukking zijn aan het oppervlak van de oceaan van diep-gelegen verstoringen waarvan we niets weten. Wat de meeste van hun handelingen betreft, vertonen menigten een opvallend inferieure mentaliteit; toch zijn er andere handelingen waarbij ze geleid lijken te worden door die mysterieuze krachten die de klassieken "destiny" (*het lot, bestemming*), natuur of voorzienigheid noemden, die wij de stemmen van de doden noemen, en waarvan de macht onmogelijk te negeren is, hoewel we hun essentie negeren. Soms lijkt het alsof er latente krachten in het innerlijke

wezen van naties schuilgaan die hen leiden. Wat kan er bijvoorbeeld ingewikkelder, logischer, wonderbaarlijker zijn dan een taal? Maar waar kan deze bewonderenswaardig georganiseerde productie vandaan komen, anders dan als het resultaat van het onbewuste genie van de massa? De meest geleerde academici, de meest gewaardeerde grammatici, kunnen niet meer noteren dan de wetten die talen beheersen; ze zouden volstrekt onbekwaam zijn om ze te creëren. Zelfs met betrekking tot de ideeën van grote mannen, zijn we er zeker van dat ze uitsluitend het product van hun brein zijn? Zulke ideeën worden ongetwijfeld altijd geschapen door individuele geesten, maar is het niet het genie van de massa dat de duizenden stofdeeltjes heeft geleverd die de bodem vormen waarin ze zijn ontsproten?

Menigten zijn ongetwijfeld altijd onbewust, maar juist dit onbewuste is misschien wel een van de geheimen van hun kracht. In de natuur verrichten wezens die uitsluitend door instinct worden geleid daden waarvan de wonderbaarlijke complexiteit ons versteld doet staan.

De rede is een eigenschap van de mensheid van te recente datum en nog steeds te onvolmaakt om ons de wetten van het onbewuste te onthullen, en nog meer om die te vervangen. De rol die het onbewuste speelt in al onze handelingen is immens, en die van de rede zeer klein. Het onbewuste werkt als een nog onbekende kracht.

Als we dus binnen de nauwe, maar veilige, grenzen willen blijven waarbinnen de wetenschap kennis kan verwerven, en niet willen dwalen in het domein van vage vermoedens en ijdele hypothesen, hoeven we slechts de verschijnselen te noteren die voor ons toegankelijk zijn, en ons te beperken tot de beschouwing daarvan.

Elke conclusie die we uit onze observatie trekken is in de regel voorbarig, want achter de verschijnselen die we duidelijk zien, gaan andere verschijnselen die we onduidelijk zien, en misschien achter deze laatste weer andere die we helemaal niet zien.

Inleiding

Het tijdperk van de massa

De evolutie van het huidige tijdperk – De grote veranderingen in de beschaving zijn het gevolg van veranderingen in het nationale denken – Het moderne geloof in de macht van de massa – Het transformeert het traditionele beleid van de Europese staten – Hoe de opkomst van de volksklassen tot stand komt en de manier waarop zij hun macht uitoefenen – De noodzakelijke gevolgen van de macht van de massa – Menigten die geen andere rol kunnen spelen dan destructief – De ontbinding van uitgeholde beschavingen is het werk van de massa – Algemene onwetendheid over de psychologie van de massa – Het belang van de studie van de massa voor wetgevers en staatslieden.

De grote omwentelingen die voorafgaan aan veranderingen in de beschaving, zoals de val van het Romeinse Rijk en de stichting van het Arabische Rijk, lijken op het eerste gezicht vooral bepaald te worden door politieke transformaties, buitenlandse invasies of de omverwerping van dynastieën. Maar een meer aandachtige studie van deze gebeurtenissen laat zien dat achter hun schijnbare oorzaken de werkelijke oorzaak over het algemeen een diepgaande verandering in de ideeën van de volkeren blijkt te zijn.

De ware historische omwentelingen zijn niet die welke ons verbazen door hun grootsheid en geweld. De enige belangrijke veranderingen waaruit de vernieuwing van beschavingen voortvloeit, betreffen ideeën, opvattingen en overtuigingen. De gedenkwaardige gebeurtenissen in de geschiedenis zijn de zichtbare gevolgen van de onzichtbare veranderingen in het menselijk denken. De reden dat deze grote gebeurtenissen zo zeldzaam zijn, is dat er niets zo stabiel is in een ras als de overgeërfde basis van zijn gedachten.

Het huidige tijdperk is een van die kritieke momenten waarin het denken van de mensheid een transformatieproces ondergaat.

Twee fundamentele factoren liggen aan de basis van deze transformatie. De eerste is de vernietiging van die religieuze, politieke en sociale overtuigingen waarin alle elementen van onze beschaving geworteld zijn. De tweede is de creatie van geheel nieuwe bestaans- en denkomstandigheden als gevolg van moderne wetenschappelijke en industriële ontdekkingen.

De ideeën van het verleden, hoewel half vernietigd, zijn nog steeds zeer krachtig, en de ideeën die ze moeten vervangen zijn nog in vormingsproces. Het moderne tijdperk vertegenwoordigt een periode van overgang en anarchie.

Het is nog niet gemakkelijk te zeggen wat er ooit uit deze noodzakelijkerwijs enigszins chaotische periode zal voortkomen. Wat zullen de fundamentele ideeën zijn waarop de samenlevingen die de onze zullen opvolgen, gebouwd zullen worden? Dat weten we op dit moment niet. Toch is het al duidelijk dat, op welke manier de samenlevingen van de

toekomst ook georganiseerd zijn, ze rekening zullen moeten houden met een nieuwe macht, met de laatst overgebleven soevereine kracht van de moderne tijd: de macht van de massa. Op de ruïnes van zoveel ideeën, die vroeger als onbespreekbaar werden beschouwd en die nu vervallen of aan het vervallen zijn, van zoveel autoriteitsbronnen die opeenvolgende revoluties hebben vernietigd, lijkt deze macht, die als enige in hun plaats is ontstaan, spoedig voorbestemd om de anderen te absorberen. Terwijl al onze oude overtuigingen wankelen en verdwijnen, terwijl de oude pijlers van de samenleving één voor één bezwijken, is de macht van de massa de enige kracht die door niets wordt bedreigd en waarvan het prestige voortdurend toeneemt. Het tijdperk dat we op het punt staan binnen te treden, zal in werkelijkheid het TIJDPERK VAN DE MASSA zijn.

Nog geen eeuw geleden waren het traditionele beleid van Europese staten en de rivaliteit tussen vorsten de belangrijkste factoren die de gebeurtenissen vormgaven. De mening van de massa telde nauwelijks mee, en telde vaak helemaal niet mee. Tegenwoordig tellen de tradities die vroeger in de politiek golden, en de individuele neigingen en rivaliteit tussen heersers niet meer mee; terwijl daarentegen de stem van de massa de overhand heeft gekregen. Het is deze stem die hun gedrag dicteert aan koningen, die ernaar streven om naar haar uitspraken te luisteren. Het lot van naties wordt tegenwoordig bepaald in het hart van de massa, en niet langer in de raden van vorsten.

De intrede van de volksklassen in het politieke leven – dat wil zeggen, in werkelijkheid hun geleidelijke transformatie tot heersende klassen – is een van de meest opvallende kenmerken van ons tijdperk van transitie. De invoering van het algemeen kiesrecht, dat lange tijd maar weinig invloed uitoefende, is niet, zoals men zou kunnen denken, het meest kenmerkende aspect van deze overdracht van politieke macht. De geleidelijke groei van de macht van de massa vond aanvankelijk plaats door de verspreiding van bepaalde ideeën, die zich langzaam in de geesten van de mensen hebben genesteld, en daarna door de geleidelijke vereniging van individuen, die erop uit waren om de verwezenlijking van theoretische concepten te bewerkstelligen. Het is door vereniging dat menigten ideeën hebben verworven met betrekking tot hun belangen die zeer duidelijk zijn omschreven, zo niet bijzonder rechtvaardig, en zich bewust zijn geworden van hun kracht. De massa's richten vakbonden op, waaraan de autoriteiten één voor één capituleren; ze richten ook vakbonden op, die ondanks alle economische wetten de arbeidsomstandigheden en lonen proberen te reguleren. Ze keren terug naar de volksvergaderingen waarin de regering zetelt, als vertegenwoordigers die volkomen verstoken zijn van initiatief en onafhankelijkheid, en die meestal gereduceerd zijn tot niets meer dan de woordvoerders van de comités die hen hebben gekozen.

De eisen van de massa worden tegenwoordig steeds scherper geformuleerd en komen neer op niets minder dan een vastberadenheid om de huidige maatschappij volledig te vernietigen, met als doel haar terug te brengen naar het primitieve communisme dat de normale toestand was van alle menselijke groepen vóór het aanbreken van de beschaving. Beperking van de arbeidsuren, nationalisatie van mijnen, spoorwegen, fabrieken en de grond, gelijke verdeling van alle producten, eliminatie van alle hogere klassen ten behoeve van de lagere klassen, enzovoort. Dit zijn slechts enkele voorbeelden van deze eisen.

Mensenmassa's zijn daarentegen weinig vatbaar voor redenering en handelen snel. Door hun huidige organisatie is hun macht enorm toegenomen. De dogma's waarvan we de geboorte meemaken, zullen spoedig de kracht van de oude dogma's hebben; dat wil zeggen: de tirannieke en soevereine macht van boven elke discussie verheven te zijn. Het goddelijk recht van de massa staat op het punt het goddelijk recht van koningen te vervangen. De schrijvers die de gunst van onze middenklasse genieten, zij die het best hun nogal beperkte ideeën, hun enigszins voorgeschreven opvattingen, hun nogal oppervlakkige scepsis en hun soms wat overdreven egoïsme vertegenwoordigen, tonen diepe bezorgdheid over deze nieuwe macht die ze zien groeien; en om de wanorde in de geesten van de mensen te bestrijden, richten ze zich wanhopig tot die morele krachten van de Kerk waarvoor ze vroeger zoveel minachting betuigden. Ze spreken ons toe over het faillissement van de wetenschap, keren in boete terug naar Rome en herinneren ons aan de leer van de geopenbaarde waarheid. Deze nieuwe bekeerlingen vergeten dat het te laat is. Waren ze werkelijk door genade geraakt, dan zou een soortgelijke operatie niet dezelfde invloed hebben op geesten die minder bezig zijn met de zorgen die deze recente aanhangers van de religie kwellen. De massa verwerpt vandaag de goden die hun vermaners gisteren verwierpen en hielpen vernietigen. Er is geen macht, goddelijk noch menselijk, die een stroom kan dwingen terug te stromen naar zijn bron.

De wetenschap is niet failliet gegaan en heeft geen aandeel gehad in de huidige intellectuele anarchie, noch in de totstandkoming van de nieuwe macht die midden in deze anarchie opkomt. De wetenschap beloofde ons de waarheid, of op zijn minst kennis van de relaties die ons intellect kan bevatten: ze beloofde ons nooit vrede of geluk. Soeverein onverschillig voor onze gevoelens, is ze doof voor onze klachten. Het is aan ons om te proberen met de wetenschap te leven, aangezien niets de illusies kan terugbrengen die ze heeft vernietigd.

Universele symptomen, zichtbaar in alle landen, tonen ons de snelle groei van de macht van de massa en laten niet toe dat we aannemen dat die groei op korte termijn zal stoppen.

Welk lot de massa ons ook moge schenken, we zullen ons eraan moeten onderwerpen. Alle argumenten ertegen zijn slechts een ijdele woordenstrijd. Zeker is het mogelijk dat de machtsovername door de massa's een van de laatste stadia van de westerse beschaving markeert, een volledige terugkeer naar die perioden van verwarde anarchie, die altijd lijken voorbestemd om aan de geboorte van elke nieuwe samenleving vooraf te gaan. Maar kan dit resultaat voorkomen worden?

Tot nu toe vormden deze grondige vernietigingen van een uitgeputte beschaving de meest voor de hand liggende taak van de massa. Het is niet alleen vandaag de dag dat dit te zien is. De geschiedenis leert ons dat vanaf het moment dat de morele krachten waarop een beschaving rustte hun kracht verliezen, de uiteindelijke ontbinding ervan wordt veroorzaakt door die onbewuste en brute massa's die - terecht - bekendstaan als barbaren. Beschavingen zijn tot nu toe alleen gecreëerd en geleid door een kleine intellectuele aristocratie, nooit door massa's. Massa's zijn alleen machtig voor vernietiging. Hun heerschappij komt altijd neer op een barbaarse fase. Een beschaving omvat vaste

regels, discipline, een overgang van de instinctieve naar de rationele staat, vooruitziendheid, een verheven niveau van cultuur – allemaal voorwaarden die massa's, aan zichzelf overgelaten, steevast niet in staat blijken te zijn te realiseren. Als gevolg van de puur destructieve aard van hun macht gedragen menigten zich als microben die de ontbinding van verzwakte of dode lichamen versnellen. Wanneer de structuur van een beschaving verrot is, zijn het altijd de massa's die haar ondergang bewerkstelligen. Op zo'n moment wordt hun voornaamste missie duidelijk zichtbaar, en lijkt de filosofie van het getal een tijdlang de enige filosofie van de geschiedenis.

Is hetzelfde lot weggelegd voor onze beschaving? Er is reden om te vrezen dat dit het geval is, maar we zijn nog niet in staat om daar zeker van te zijn.

Hoe het ook zij, we zijn gedwongen ons neer te leggen bij de heerschappij van de menigten, aangezien gebrek aan vooruitziendheid achtereenvolgens alle barrières heeft omvergeworpen die de menigte in toom hadden kunnen houden.

We hebben slechts een zeer beperkte kennis van deze menigten die het onderwerp van zoveel discussie beginnen te worden. Professionele psychologiestudenten, die ver van hen vandaan woonden, hebben hen altijd genegeerd, en wanneer zij zich de laatste tijd wel op deze richting hebben gericht, was het alleen om de misdaden te bestuderen die menigten kunnen begaan. Ongetwijfeld bestaan er criminele menigten, maar er zijn ook deugdzaam en heldhaftige menigten, en menigten van vele andere soorten. De misdaden van menigten vormen slechts een specifieke fase van hun psychologie. De mentale constitutie van menigten kan niet louter worden geleerd door een studie van hun misdaden, evenmin als die van een individu door een loutere beschrijving van zijn ondeugden.

In werkelijkheid waren echter alle wereldleiders, alle stichters van religies of rijken, de apostelen van alle geloofsovertuigingen, vooraanstaande staatslieden en, in een meer bescheiden sfeer, de gewone leiders van kleine groepen mensen, altijd onbewuste psychologen. Zij bezaten een instinctieve en vaak zeer zekere kennis van het karakter van de massa, en het is hun accurate kennis van dit karakter die hen in staat heeft gesteld zo gemakkelijk hun heerschappij te vestigen. Napoleon had een wonderbaarlijk inzicht in de psychologie van de massa's van het land waarover hij heerste, maar hij begreep soms de psychologie van de massa's van andere rassen volledig verkeerd.¹ En juist omdat hij die psychologie verkeerd begreep, raakte hij in Spanje, en met name in Rusland, betrokken bij conflicten waarin zijn macht klappen kreeg, die binnen korte tijd tot de ondergang ervan zouden leiden. Kennis van de psychologie van de massa is tegenwoordig het laatste redmiddel van de staatsman die hen niet wil besturen – dat wordt een zeer moeilijke opgave – maar in ieder geval niet te veel door hen wil worden bestuurd.

Alleen door enig inzicht te verkrijgen in de psychologie van de massa kan men begrijpen hoe gering de invloed van wetten en instellingen op hen is, hoe machteloos zij zijn om

¹ Zijn meest subtiele adviseurs begrepen deze psychologie bovendien niet beter. Talleyrand schreef hem dat "*Spanje zijn soldaten als bevrijders zou ontvangen.*" Het ontving ze als roofdieren. Een psycholoog die bekend was met de erfelijke instincten van het Spaanse ras zou deze ontvangst gemakkelijk hebben kunnen voorspellen.

andere meningen te hebben dan die welke hen worden opgelegd, en dat zij niet moeten worden geleid met regels gebaseerd op theorieën van zuivere rechtvaardigheid, maar door te zoeken naar wat indruk op hen maakt en wat hen verleidt. Moet een wetgever die een nieuwe belasting wil invoeren bijvoorbeeld kiezen voor de belasting die theoretisch het meest rechtvaardig is? Geenszins. In de praktijk kan de meest onrechtvaardige belasting het beste zijn voor de massa. Als deze tegelijkertijd het minst voor de hand liggend en ogenschijnlijk het minst belastend is, zal deze het gemakkelijkst worden getolereerd. Het is om deze reden dat een indirecte belasting, hoe exorbitant ook, altijd door de massa zal worden geaccepteerd, omdat deze, door dagelijks in fracties van een cent te betalen op consumptiegoederen, de gewoonten van de massa niet verstoort, en onopgemerkt blijft. Vervang deze door een proportionele belasting op lonen of inkomsten van welke aard dan ook, die in één keer moet worden betaald, en als deze nieuwe heffing theoretisch tien keer minder belastend zou zijn - voor sommigen dan voor anderen - zou dit tot unaniem protest leiden. Dit komt doordat een relatief hoog bedrag, dat enorm zal lijken en daardoor tot de verbeelding spreekt, in de plaats is gekomen van de onmerkbare fracties van een cent. De nieuwe belasting zou alleen licht lijken als deze cent voor cent was gespaard, maar deze economische procedure vereist een mate van vooruitziendheid waartoe de massa niet in staat is.

Het voorgaande voorbeeld is zeer eenvoudig. De toepasselijkheid ervan zal gemakkelijk worden ingezien. Het ontging de aandacht van een psycholoog als Napoleon niet, maar onze moderne wetgevers, onwetend als ze zijn over de kenmerken van een massa, zijn niet in staat het te waarderen. De ervaring heeft hen nog niet voldoende geleerd dat mensen hun gedrag nooit baseren op de leer van de zuivere rede.

Er zijn nog vele andere praktische toepassingen mogelijk van de psychologie van de massa. Kennis van deze wetenschap werpt het meest heldere licht op een groot aantal historische en economische fenomenen die zonder deze kennis volkomen onbegrijpelijk zijn. Ik zal de gelegenheid hebben om aan te tonen dat de reden waarom de meest opmerkelijke moderne historicus, [Taine](#), de gebeurtenissen van de grote Franse Revolutie soms zo onvolledig heeft begrepen, is dat het nooit bij hem is opgekomen om het genie van de massa te bestuderen. Hij nam bij de studie van deze gecompliceerde periode de beschrijvende methode als leidraad, die ook door natuuronderzoekers werd gebruikt; maar de morele krachten ontbreken vrijwel volledig bij de fenomenen die natuuronderzoekers moeten bestuderen. Toch zijn het juist deze krachten die de ware drijvende kracht van de geschiedenis vormen.

Bijgevolg, puur vanuit praktisch oogpunt bezien, verdiende de studie van de psychologie van de massa het om onderzocht te worden.

Zelfs als de interesse alleen voortkwam uit pure nieuwsgierigheid, zou het nog steeds aandacht verdienen. Het is net zo interessant om de motieven achter de daden van mensen te ontcijferen als om de eigenschappen van een mineraal of een plant te bepalen. Onze studie van het genie van de massa kan slechts een korte synthese zijn, een eenvoudige samenvatting van ons onderzoek.

Meer hoeft er niet van gevraagd te worden dan een paar suggestieve inzichten. Anderen zullen het terrein grondiger onderzoeken. Vandaag de dag raken we slechts het oppervlak van een nog bijna ongerepte bodem.

BOEK 1 - De geest van de massa

Hoofdstuk 1 - Algemene Kenmerken van menigten - Psychologische wet van hun mentale eenheid

Wat vormt een menigte vanuit psychologisch oogpunt? — Een numeriek sterke groep individuen is niet voldoende om een massa te vormen — Bijzondere kenmerken van psychologische massa's — De wending in een vaste richting van de ideeën en gevoelens van de individuen die zo'n massa vormen, en het verdwijnen van hun persoonlijkheid — De massa wordt altijd gedomineerd door overwegingen waarvan zij zich niet bewust is — Het verdwijnen van hersen-activiteit en de dominantie van medulla-activiteit — De verlaging van de intelligentie en de volledige transformatie van de gevoelens — De getransformeerde gevoelens kunnen beter of slechter zijn dan die van de individuen waaruit de massa is samengesteld — Een massa kan even gemakkelijk heldhaftig als crimineel zijn.

In de gebruikelijke betekenis betekent het woord "menigte" of "massa" een verzameling individuen van welke nationaliteit, beroep of geslacht dan ook, en ongeacht de omstandigheden die hen bijeen hebben gebracht.

Vanuit psychologisch oogpunt krijgt de uitdrukking "menigte" een heel andere betekenis. Onder bepaalde omstandigheden, en alleen onder die omstandigheden, vertoont een groep mensen nieuwe kenmerken die sterk verschillen van die van de individuen waaruit ze bestaat. De gevoelens en ideeën van alle personen in de menigte nemen dezelfde richting, en hun bewuste persoonlijkheid verdwijnt. Er ontstaat een collectief bewustzijn, ongetwijfeld tijdelijk, maar met zeer duidelijk omschreven kenmerken. De menigte is zo wat ik, bij gebrek aan een betere uitdrukking, een georganiseerde massa zal noemen, of, als die term de voorkeur heeft, een psychologische massa. Ze vormt één geheel en is onderworpen aan de *wet van de mentale eenheid van menigten*.

Het is duidelijk dat het niet louter het feit is dat een aantal individuen toevallig naast elkaar komen dat ze het karakter van een georganiseerde menigte krijgen. Duizend individuen die toevallig op een openbare plaats samenkomen zonder enig bepaald doel, vormen vanuit psychologisch oogpunt geenszins een menigte. Om de specifieke kenmerken van zo'n menigte te verkrijgen, is de invloed van bepaalde predisponerende oorzaken nodig, waarvan we de aard zullen moeten bepalen.

Het verdwijnen van het bewuste persoonlijkheidsgevoel en het richten van gevoelens en gedachten in een bepaalde richting, de primaire kenmerken van een menigte die op het punt staat zich te organiseren, houden niet altijd de gelijktijdige aanwezigheid van een aantal individuen op één plek in. Duizenden geïsoleerde individuen kunnen op bepaalde momenten, en onder invloed van bepaalde hevige emoties – zoals bijvoorbeeld een grote nationale gebeurtenis – de kenmerken van een psychologische menigte aannemen. Het is dan voldoende dat ze door puur toeval bij elkaar worden gebracht, zodat hun handelingen onmiddellijk de kenmerken aannemen die eigen zijn aan de handelingen van een menigte.

Op bepaalde momenten kunnen een half dozijn mannen een psychologische menigte vormen, wat niet het geval hoeft te zijn bij honderden mannen die toevallig bij elkaar komen. Aan de andere kant kan een hele natie, ook al is er geen zichtbare agglomeratie, onder invloed van bepaalde factoren een menigte worden.

Een psychologische massa, eenmaal gevormd, verkrijgt bepaalde voorlopige, maar vaststelbare algemene kenmerken. Aan deze algemene kenmerken zijn specifieke kenmerken verbonden, die variëren afhankelijk van de elementen waaruit de menigte is samengesteld en die de mentale gesteldheid ervan kunnen beïnvloeden. Psychologische menigten zijn dus vatbaar voor classificatie; en wanneer we ons met deze materie gaan bezighouden, zullen we zien dat een heterogene menigte – dat wil zeggen, een menigte samengesteld uit ongelijksoortige elementen – bepaalde kenmerken gemeen heeft met homogene menigten – d.w.z., met menigten samengesteld uit min of meer verwante elementen (sekten, kasten en klassen) – en, naast deze gemeenschappelijke kenmerken, bijzonderheden die het mogelijk maken de twee soorten menigten te onderscheiden.

Maar voordat we ons bezighouden met de verschillende categorieën van menigten, moeten we eerst de gemeenschappelijke kenmerken onderzoeken. We gaan te werk zoals de natuuronderzoeker, die begint met het beschrijven van de algemene kenmerken die alle leden van een familie gemeen hebben, voordat hij zich bezighoudt met de specifieke kenmerken die de differentiatie mogelijk maken van de geslachten en soorten waartoe de familie behoort.

Het is niet gemakkelijk om de geest van menigten nauwkeurig te beschrijven, omdat de organisatie ervan niet alleen varieert afhankelijk van ras en samenstelling, maar ook van de aard en intensiteit van de prikkels waaraan menigten worden blootgesteld. Dezelfde moeilijkheid doet zich echter voor bij de psychologische studie van een individu. Alleen in romans blijkt dat individuen hun hele leven een onveranderlijk karakter hebben. Het is alleen de uniformiteit van de omgeving die de schijnbare uniformiteit van de karakters creëert. Ik heb elders aangetoond dat alle mentale constituties mogelijkheden van karakter bevatten die zich kunnen manifesteren als gevolg van een plotselinge verandering van omgeving. Dit verklaart hoe het kwam dat onder de meest woeste leden van de Franse Conventie onschuldige burgers te vinden waren die, onder normale omstandigheden, vreedzame notarissen of deugdzame magistraten zouden zijn geweest. Nadat de storm was gaan liggen, hervatten ze hun normale karakter als rustige, wetsgetrouwe burgers. Napoleon vond onder hen zijn meest volgzame dienaren.

Omdat het onmogelijk is om hier alle opeenvolgende stadia van organisatie van menigten te bestuderen, zullen we ons meer specifiek richten op menigten die het stadium van volledige organisatie hebben bereikt. Op deze manier zullen we zien wat menigten kunnen worden, maar niet wat ze altijd zijn. Pas in deze gevorderde fase van organisatie worden bepaalde nieuwe en bijzondere kenmerken toegevoegd aan het onveranderlijke en dominante karakter van het ras; dan vindt die reeds genoemde wending plaats van alle gevoelens en gedachten van de collectiviteit in eenzelfde richting. Pas onder zulke omstandigheden treedt ook dat wat ik hierboven de *psychologische wet van de mentale eenheid van de massa* heb genoemd, in werking.

Tot de psychologische kenmerken van menigten behoren sommige die ze gemeen kunnen hebben met geïsoleerde individuen, en andere die juist absoluut eigen zijn aan hen en alleen in collectieven voorkomen. Het zijn deze bijzondere kenmerken die we allereerst zullen bestuderen om hun belang aan te tonen.

De meest opvallende bijzonderheid van een psychologische menigte is de volgende: Wie de individuen ook zijn die de menigte vormen, hoe gelijk of verschillend hun levenswijze, hun beroepen, hun karakter of hun intelligentie ook zijn, het feit dat ze een menigte vormen, geeft ze een soort collectief bewustzijn waardoor ze voelen, denken en handelen op een heel andere manier dan elk individu zou voelen, denken en handelen als hij of zij geïsoleerd was. Er zijn bepaalde ideeën en gevoelens die niet ontstaan, of zich niet in daden omzetten, behalve in het geval van individuen die een massa vormen. De psychologische massa is een voorlopig wezen, gevormd uit heterogene elementen, die voor een moment gecombineerd worden, precies zoals de cellen waaruit een levend lichaam bestaat door hun hereniging een nieuw wezen vormen dat eigenschappen vertoont die heel anders zijn dan die van elk van de cellen afzonderlijk.

In tegenstelling tot een mening die men met verbazing aantreft uit de pen van zo'n scherpzinnige filosoof als Herbert Spencer, vindt er in het geheel dat een massa vormt geen enkele vorm van optelling of gemiddelde tussen de elementen plaats. Wat werkelijk gebeurt, is een combinatie gevolgd door de creatie van nieuwe eigenschappen, net zoals in de chemie bepaalde elementen, wanneer ze met elkaar in contact worden gebracht – bijvoorbeeld basen en zuren – combineren om een nieuw lichaam te vormen met eigenschappen die heel anders zijn dan die van de lichamen waaruit het is opgebouwd.

Het is gemakkelijk aan te tonen hoeveel het individu, dat deel uitmaakt van een menigte, verschilt van het geïsoleerde individu, maar het is minder gemakkelijk om de oorzaken van dit verschil te ontdekken.

Om er in ieder geval een glimp van op te vangen, is het allereerst nodig om de waarheid in herinnering te brengen die door de moderne psychologie is vastgesteld, namelijk dat onbewuste verschijnselen een zeer overheersende rol spelen, niet alleen in het organische leven, maar ook in de werkingen van de intelligentie. Het bewuste leven van de geest is van geringe betekenis in vergelijking met het onbewuste leven. De meest subtiele analyticus, de scherpzinnigste waarnemer, slaagt er nauwelijks in meer dan een zeer klein aantal van de onbewuste motieven te ontdekken die zijn gedrag bepalen. Onze bewuste handelingen zijn het resultaat van een onbewust substraat dat in de geest voornamelijk door erfelijke invloeden wordt gecreëerd. Dit substraat bestaat uit de talloze gemeenschappelijke kenmerken die van generatie op generatie worden doorgegeven en die het genie van een ras vormen. Achter de openlijk erkende oorzaken van onze daden schuilen ongetwijfeld geheime oorzaken die we niet erkennen, maar achter deze geheime oorzaken liggen nog vele andere, nog geheimere oorzaken die we zelf negeren. Het grootste deel van onze dagelijkse handelingen is het gevolg van verborgen motieven die ons ontgaan.

Het is vooral met betrekking tot die onbewuste elementen, die het genie van een ras vormen, dat alle individuen die tot dat ras behoren op elkaar lijken, terwijl het vooral met betrekking tot de bewuste elementen van hun karakter – het resultaat van opvoeding, en nog meer van uitzonderlijke erfelijke omstandigheden – is dat ze van elkaar verschillen. Mensen die het meest van elkaar verschillen wat betreft hun intelligentie, bezitten instincten, passies, en gevoelens die zeer vergelijkbaar zijn. In het geval van alles wat tot het domein van het sentiment behoort – religie, politiek, moraliteit, genegenheid en anti-pathie, enz. – overtreffen de meest eminente mannen zelden de norm van de meest gewone individuen. Intellectueel gezien kan er een kloof bestaan tussen een groot wiskundige en zijn schoenmaker, maar vanuit karakteroogpunt is het verschil meestal gering of zelfs afwezig.

Het zijn juist deze algemene karaktereigenschappen, beheerst door krachten waarvan we ons niet bewust zijn, en die in vrijwel dezelfde mate aanwezig zijn bij de meerderheid van de normale individuen van een ras – het zijn juist deze eigenschappen, zeg ik, die in menigten gemeenschappelijk bezit worden. In het collectieve bewustzijn worden de intellectuele vermogens van de individuen, en bijgevolg hun individualiteit, verzwakt. Het heterogene wordt overspoeld door het homogene, en de onbewuste eigenschappen krijgen de overhand.

Juist het feit dat menigten gemeenschappelijk gewone eigenschappen bezitten, verklaart waarom ze nooit daden kunnen verrichten die een hoge mate van intelligentie vereisen. De beslissingen die zaken van algemeen belang betreffen, genomen door een vergadering van vooraanstaande mannen, maar specialisten op verschillende gebieden, zijn niet wezenlijk superieur aan de beslissingen die zouden worden genomen door een groep imbecielen. De waarheid is dat ze alleen gezamenlijk die middelmatige eigenschappen kunnen inzetten voor de taak die voorhanden is, die het geboorterecht zijn van ieder gemiddeld individu. In menigten is het domheid en niet moederwijsheid die zich ophoopt. Het is niet de hele wereld, zoals zo vaak wordt herhaald, die meer verstand heeft dan Voltaire, maar zeker Voltaire die meer verstand heeft dan de hele wereld, als met "de hele wereld" menigten worden bedoeld.

Als de individuen van een menigte zich zouden beperken tot het delen van de gewone eigenschappen die ieder van hen bezit, zou er slechts een gemiddelde ontstaan, en niet, zoals we hebben gezegd dat in werkelijkheid het geval is, de creatie van nieuwe eigenschappen. Hoe ontstaan deze nieuwe eigenschappen? Dat gaan we nu onderzoeken.

Verschillende oorzaken bepalen het ontstaan van deze eigenschappen die eigen zijn aan menigten en die geïsoleerde individuen niet bezitten. De eerste is dat het individu dat deel uitmaakt van een menigte, uitsluitend door numerieke overwegingen, een gevoel van onoverwinnelijke macht verwerft, waardoor hij zich kan overgeven aan instincten die hij, als hij alleen was geweest, noodgedwongen in bedwang zou hebben gehouden.

Hij zal des te minder geneigd zijn zichzelf te weerhouden van de overweging dat, aangezien een menigte anoniem en bijgevolg onverantwoordelijk is, het verantwoordelijkheidsgevoel dat individuen altijd beheerst, volledig verdwijnt.

De tweede oorzaak, namelijk besmetting, speelt ook een rol bij het bepalen van de manifestatie van de specifieke kenmerken in menigten, en tegelijkertijd de richting die ze zullen inslaan.

Besmetting is een fenomeen waarvan het gemakkelijk is om de aanwezigheid vast te stellen, maar dat moeilijk te verklaren is. Het moet worden gerekend tot de hypnotische verschijnselen die we binnenkort zullen bestuderen. In een menigte is elk gevoel en elke handeling besmettelijk, en wel in zo'n mate dat een individu gemakkelijk zijn persoonlijke belang opoffert voor het collectieve belang. Dit is een eigenschap die lijnrecht ingaat tegen zijn aard en waartoe een mens nauwelijks in staat is, behalve wanneer hij deel uitmaakt van een menigte.

Een derde oorzaak, en verreweg de belangrijkste, bepaalt bij de individuen in een menigte specifieke kenmerken die soms lijnrecht tegenovergesteld zijn aan die van het geïsoleerde individu. Ik doel op die suggestibiliteit waarvan de bovengenoemde besmetting niets meer of minder dan een gevolg is.

Om dit fenomeen te begrijpen, is het noodzakelijk rekening te houden met bepaalde recente fysiologische ontdekkingen. We weten nu dat een individu door verschillende processen in een zodanige toestand kan worden gebracht dat hij, nadat hij zijn bewuste persoonlijkheid volledig heeft verloren, alle suggesties opvolgt van de persoon die hem daarvan heeft beroofd, en handelingen verricht die volkomen in tegenspraak zijn met zijn karakter en gewoonten. De meest zorgvuldige observaties lijken aan te tonen dat een individu dat enige tijd in een menigte in actie verkeert, zich al snel – hetzij als gevolg van de magnetische invloed van de massa, hetzij door een andere oorzaak die ons onbekend is – in een speciale toestand bevindt die sterk lijkt op de staat van fascinatie waarin het gehypnotiseerde individu zich bevindt in de handen van de hypnotiseur. Omdat de hersenactiviteit bij het gehypnotiseerde subject verlamd is, wordt deze de slaaf van alle onbewuste activiteiten van zijn ruggenmerg, die de hypnotiseur naar believen kan sturen. De bewuste persoonlijkheid is volledig verdwenen; wilskracht en onderscheidingsvermogen zijn verloren. Alle gevoelens en gedachten worden in de richting gebogen die door de hypnotiseur wordt bepaald.

Zo ongeveer is ook de toestand van het individu dat deel uitmaakt van een psychologische massa. Hij is zich niet langer bewust van zijn daden. In zijn geval, net als bij de gehypnotiseerde, worden bepaalde vermogens vernietigd, terwijl andere juist tot een hoge mate van verhevenheid worden gebracht. Onder invloed van een suggestie zal hij bepaalde daden met onweerstaanbare impulsiviteit uitvoeren. Deze impulsiviteit is in het geval van menigten des te onweerstaanbaarder dan bij de gehypnotiseerde, omdat de suggestie voor alle individuen in de menigte hetzelfde is en daardoor door wederkerigheid in kracht toeneemt.

De individuen in de menigte die een persoonlijkheid bezitten die sterk genoeg is om de suggestie te weerstaan, zijn te gering in aantal om tegen de stroom in te gaan. Hoogstens kunnen ze een afleiding zoeken door middel van andere suggesties.

Op deze manier heeft bijvoorbeeld een vrolijke uitdrukking, een opportunistisch opgeroepen beeld, soms menigten weerhouden van de meest bloeddorstige daden.

We zien dus dat het verdwijnen van de bewuste persoonlijkheid, de dominantie van de onbewuste persoonlijkheid, het richten van gevoelens en ideeën in eenzelfde richting door middel van suggestie en besmetting, de neiging om de gesuggereerde ideeën onmiddellijk in daden om te zetten; dit zijn, zo zien we, de belangrijkste kenmerken van het individu dat deel uitmaakt van een menigte. Hij is niet langer zichzelf, maar is een automaat geworden, die niet langer door zijn wil wordt geleid.

Bovendien daalt een mens, alleen al door deel uit te maken van een georganiseerde menigte, een aantal treden op de ladder van de beschaving. Geïsoleerd kan hij een gecultiveerd individu zijn; in een menigte is hij een barbaar – dat wil zeggen, een schepsel dat handelt op instinct. Hij bezit de spontaniteit, het geweld, de wreedheid, en ook het enthousiasme en de heldhaftigheid van primitieve wezens, op wie hij verder lijkt door het gemak waarmee hij zich laat beïnvloeden door woorden en beelden – die volkomen zonder effect zouden zijn op elk van de geïsoleerde individuen die de menigte vormen – en zich laat aanzetten tot daden die indruisen tegen zijn meest voor de hand liggende belangen en zijn bekendste gewoonten. Een individu in een menigte is een zandkorrel te midden van andere zandkorrels, die door de wind naar believen worden opgewerveld.

Het is om deze redenen dat jury's uitspraken doen waar elk individueel jurylid het mee oneens zou zijn, dat parlementaire vergaderingen wetten en maatregelen aannemen waar elk van hun leden persoonlijk het mee oneens zou zijn. Afzonderlijk genomen waren de mannen van de Conventie verlichte burgers met vredelievende gewoonten. Verenigd in een menigte aarzelden ze niet om hun steun te betuigen aan de meest barbaarse voorstellen, om overduidelijk onschuldige personen te guillotineren en, in strijd met hun eigen belangen, hun onschendbaarheid op te geven en zichzelf uit te roeien.

Het is niet alleen door zijn daden dat het individu in een menigte wezenlijk van zichzelf verschilt. Zelfs voordat hij zijn onafhankelijkheid volledig heeft verloren, hebben zijn ideeën en gevoelens een transformatie ondergaan, en die transformatie is zo ingrijpend dat de vrek in een verkwister verandert, de scepticus in een gelovige, de eerlijke man in een crimineel en de lafaard in een held. De afstand van al zijn privileges, waarover de adel ² in een moment van enthousiasme stemde tijdens de beroemde nacht van 4 augustus 1789, zou zeker nooit door een van zijn leden afzonderlijk zijn goedgekeurd.

De conclusie die uit het voorgaande getrokken kan worden, is dat de menigte intellectueel altijd inferieur is aan het geïsoleerde individu, maar dat de menigte, vanuit het oogpunt van gevoelens en de daden die deze gevoelens teweegbrengen, afhankelijk van de omstandigheden beter of slechter kan zijn dan het individu. Alles hangt af van de aard van de suggestie waaraan de menigte wordt blootgesteld. Dit is het punt dat volledig verkeerd is begrepen door schrijvers die menigten alleen vanuit een crimineel perspectief hebben bestudeerd.

² Noot van de uitgever: Le Bon verwijst naar de Franse adel, net zoals hij op de vorige pagina verwijst naar de Nationale Conventie in revolutionair Frankrijk.

Een menigte is ongetwijfeld vaak crimineel, maar ook vaak heroïsch. Het zijn menigten, en niet geïsoleerde individuen, die ertoe aangezet kunnen worden hun leven te riskeren om de triomf van een geloof of een idee te verzekeren, die gedreven kunnen worden door enthousiasme voor roem en eer, die – bijna zonder brood en zonder wapens, zoals in het tijdperk van de kruistochten – worden aangevoerd om het graf van Christus te bevrijden van de ongelovigen, of, zoals in 1893,³ om het vaderland te verdedigen. Zulk heldendom is ongetwijfeld deels onbewust, maar het is door dergelijk heldendom dat de geschiedenis wordt geschreven. Als alleen volkeren de eer zouden krijgen voor de grote daden die in koelen bloede zijn verricht, zouden de annalen van de wereld er maar weinig van vermelden.

³ Noot van de uitgever: Na de executie van Lodewijk XVI in januari 1793 verklaarde de Conventie die Frankrijk bestuurde de oorlog aan Groot-Brittannië, Nederland en Spanje.

Hoofdstuk 2 - De gevoelens en moraliteit van de massa

1. Impulsiviteit, mobiliteit en prikkelbaarheid van de massa. De massa is overgeleverd aan alle externe prikkels en weerspiegelt hun voortdurende veranderingen. De impulsen waaraan de massa gehoorzaamt, zijn zo dwingend dat ze het gevoel van eigenbelang tenietdoen. Voorafgaand overleg ontbreekt bij de massa. Raciale invloed. **2. De massa is goedgegelovig en gemakkelijk beïnvloedbaar door suggestie.** De gehoorzaamheid van de massa aan suggesties — De beelden die in de geest van de massa worden opgeroepen, worden door hen als realiteit aanvaard — Waarom deze beelden identiek zijn voor alle individuen die een massa vormen — De gelijkheid van de geleterde en de onwetende man in een massa — Verschillende voorbeelden van de illusies waaraan de individuen in een massa onderworpen zijn — De onmogelijkheid om geloof te hechten aan het getuigenis van de massa — De eensgezindheid van talrijke getuigen is een van de slechtste bewijzen die kunnen worden aangevoerd om een feit vast te stellen — De geringe waarde van historische werken. **3. De overdrijving en naïviteit van de gevoelens van de massa.** De massa duldt geen twijfel of onzekerheid en gaat altijd tot het uiterste — Hun gevoelens zijn altijd buitensporig. **4. De onverdraagzaamheid, dictatuur en het conservatisme van de massa.** De redenen voor deze gevoelens — De onderdanigheid van de massa tegenover een sterk gezag — De kortstondige revolutionaire instincten van de massa weerhouden hen er niet van om uiterst conservatief te zijn — Menigten zijn instinctief vijandig tegenover veranderingen en vooruitgang. **5. De moraliteit van de massa.** De moraliteit van de massa kan, afhankelijk van de suggesties waaronder zij handelt, veel lager of veel hoger zijn dan die van de individuen waaruit zij bestaat — Uitleg en voorbeelden — Massa's worden zelden geleid door die belangenoverwegingen die meestal de exclusieve drijfveren zijn van het geïsoleerde individu — De moraliserende **rol** van de massa.

Nadat de belangrijkste kenmerken van de massa in algemene termen zijn geschetst, rest ons deze kenmerken in detail te bestuderen.

Men zal opmerken dat er onder de bijzondere kenmerken van menigten verschillende zijn — zoals impulsiviteit, prikkelbaarheid, onvermogen tot redeneren, afwezigheid van oordeelsvermogen en kritisch denkvermogen, overdreven emoties en andere — die bijna altijd worden waargenomen bij wezens die tot lagere evolutionaire vormen behoren, zoals vrouwen, wilden en kinderen. Ik geef deze analogie echter slechts terloops aan; de onderbouwing ervan valt buiten het bestek van dit werk. Bovendien zou het nutteloos zijn voor mensen die bekend zijn met de psychologie van primitieve wezens, en zou het nauwelijks overtuigend zijn voor mensen die onbekend zijn met deze materie.

Ik ga nu over tot de opeenvolgende beschouwing van de verschillende kenmerken die bij de meeste menigten kunnen worden waargenomen.

1. Impulsiviteit, beweeglijkheid en prikkelbaarheid van menigten

Bij het bestuderen van de fundamentele kenmerken van een massa stelden we dat deze bijna uitsluitend wordt geleid door onbewuste motieven. De handelingen van een menigte staan veel meer onder invloed van het ruggenmerg dan van de hersenen. In dit opzicht is een menigte nauw verwant aan vrij primitieve wezens. De uitgevoerde handelingen kunnen perfect zijn wat de uitvoering betreft, maar omdat ze niet worden aangestuurd door de hersenen, gedraagt het individu zich naar gelang de prikkels waaraan hij is onderworpen, dat toevallig bepalen.

Een menigte is overgeleverd aan alle externe prikkels en weerspiegelt hun voortdurende variaties. Het is de slaaf van de impulsen die het ontvangt. Het geïsoleerde individu kan aan dezelfde prikkels onderhevig zijn als de man in een menigte, maar omdat zijn hersenen hem de onverstandigheid tonen om eraan toe te geven, weerhoudt hij zich ervan toe te geven. Deze waarheid kan fysiologisch worden uitgedrukt door te stellen dat het geïsoleerde individu het vermogen bezit om zijn reflexhandelingen te beheersen, terwijl een menigte dit vermogen mist.

De uiteenlopende impulsen waaraan menigten gehoorzamen, kunnen, afhankelijk van hun aanleidingen, edelmoedig of wreed, heldhaftig of laf zijn, maar ze zullen altijd zo dwingend zijn dat het belang van het individu, zelfs het belang van zelfbehoud, hen niet zal overheersen. Omdat de aanleidingen die op menigten kunnen inwerken zo uiteenlopend zijn en menigten er altijd aan gehoorzamen, zijn menigten bijgevolg uiterst beweeglijk. Dit verklaart hoe het komt dat we ze in een oogwenk zien overgaan van de meest bloeddorstige wreedheid naar de meest extreme vrijgevigheid en heldhaftigheid. Een menigte kan gemakkelijk de rol van een beul spelen, maar niet minder gemakkelijk die van een martelaar. Het zijn menigten die de bloedstromen hebben geleverd die nodig zijn voor de triomf van elk geloof. Het is niet nodig terug te gaan naar de heldhaftige tijden om te zien waartoe menigten in deze laatste richting in staat zijn. Ze zijn nooit zuinig met hun leven tijdens een opstand, en het is nog niet zo lang geleden dat een generaal, ⁴ die plotseling populair werd, gemakkelijk honderdduizend mannen had kunnen vinden die bereid waren hun leven voor zijn zaak op te offeren als hij dat had geëist.

Elke vorm van voorbedachten rade door menigten is daarom uitgesloten. Ze kunnen achtereenvolgens worden bezield door de meest tegenstrijdige sentimenten, maar ze zullen altijd onder invloed staan van de opwindende oorzaken van het moment. Ze zijn als de bladeren die een storm opwervelt en in alle richtingen verspreidt en vervolgens weer laat vallen. Wanneer we later bepaalde revolutionaire menigten bestuderen, zullen we enkele voorbeelden geven van de wisselvalligheid van hun sentimenten.

⁴ Generaal Boulanger. Noot van de uitgever: Georges Ernest Boulanger (1837-1891) was een bataljonscommandant in het Franse leger dat Parijs verdedigde toen het belegerd werd door de Pruisen tijdens de Frans-Pruisische oorlog (1870-1871). Eind jaren 1880 probeerde hij dictator van Frankrijk te worden door handig gebruik te maken van het anti-Duitse sentiment. De uitdrukking "Man te paard", later gebruikt als synoniem voor "demagoog", werd voor het eerst op hem toegepast (hij hield toespraken te paard).

Deze mobiliteit van menigten maakt ze zeer moeilijk te besturen, vooral wanneer een zekere mate van openbaar gezag in hun handen is gevallen. Als de noodzakelijkheden van het dagelijks leven geen soort onzichtbare regulator van het bestaan zouden vormen, zou het voor democratieën nauwelijks mogelijk zijn om te blijven bestaan. Toch zijn de wensen van menigten, hoewel waanzinnig, niet duurzaam. Menigten zijn evenmin in staat om te willen als om langdurig na te denken.

Een massa is niet alleen impulsief en beweeglijk. Net als een wilde is ze niet bereid te erkennen dat er iets tussen haar verlangen en de verwezenlijking ervan in kan komen. Ze is des te minder in staat om zo'n interventie te begrijpen, als gevolg van het gevoel van onweerstaanbare macht dat haar door haar numerieke sterkte wordt gegeven. Het idee van onmogelijkheid verdwijnt voor het individu in een menigte.

Een geïsoleerd individu weet maar al te goed dat hij in zijn eentje geen paleis in brand kan steken of een winkel kan plunderen, en mocht hij daartoe in de verleiding komen, dan zal hij die verleiding gemakkelijk weerstaan. Deel uitmakend van een massa is hij zich bewust van de macht die hem door zijn aantal wordt gegeven, en het is voldoende om hem ideeën over moord of plundering in te prenten om hem onmiddellijk aan de verleiding te laten bezwijken. Een onverwachte hindernis zal met een waanzinnige woede worden vernietigd. Als het menselijk organisme de eeuwigheid van woedende hartstocht zou toestaan, zou men kunnen zeggen dat de normale toestand van een massa die in haar wensen wordt gehinderd, precies zo'n staat van woedende hartstocht is.

De fundamentele kenmerken van het menselijk ras, die de onveranderlijke bron vormen waaruit al onze gevoelens voortkomen, oefenen altijd invloed uit op de prikkelbaarheid van menigten, hun impulsiviteit en hun beweeglijkheid, evenals op alle populaire gevoelens die we zullen moeten bestuderen. Alle menigten zijn ongetwijfeld altijd prikkelbaar en impulsief, maar met grote verschillen in gradatie. Het verschil tussen een Latijnse en een Angelsaksische menigte is bijvoorbeeld opvallend. De meest recente feiten in de Franse geschiedenis werpen een helder licht op dit punt. De loutere publicatie, vijftientig jaar geleden, van een telegram met een vermeende belediging aan het adres van een ambassadeur, was voldoende om een uitbarsting van woede te ontketenen, waaruit onmiddellijk een verschrikkelijke oorlog volgde.⁵ Enkele jaren later veroorzaakte de telegrafische aankondiging van een onbeduidende nederlaag bij Langson⁶ een nieuwe uitbarsting die leidde tot de onmiddellijke omverwerping van de regering.

Op hetzelfde moment veroorzaakte een veel ernstiger nederlaag van de Engelse expeditie naar Khartoum⁷ slechts een geringe emotie in Engeland, en werd geen enkel ministerie

⁵ Noot van de uitgever: Blijkbaar verwijst Le Bon naar de Frans-Pruisische oorlog.

⁶ Noot van de uitgever: Een stad ten noordoosten van Hanoi, nu in Noord-Vietnam, vlakbij China; het gebied maakte destijds deel uit van Frans Indochina, dat militair bezet en economisch uitgebuit werd door Frankrijk.

⁷ Noot van de uitgever: Een stad in Soedan, op de kruising van de Witte Nijl en de Blauwe Nijl. Generaal Charles Gordon en vele Britse soldaten kwamen daar om het leven toen soldaten van de Mahdi de stad op 26 januari 1885 innamen na een lang beleg. (De Britten hadden de stad in 1884 bezet.)

omvergeworpen. Menigten worden overal gekenmerkt door vrouwelijke eigenschappen, maar Latijnse menigten zijn de meest vrouwelijke van allemaal. Wie op hen vertrouwt, kan snel een hoge positie bereiken, maar dat betekent voortdurend balanceren op de rand van een [Tarpeïsche rots](#), met de zekerheid dat men er op een dag vanaf zal vallen.

2. De suggestibiliteit en goedgelovigheid van menigten

Bij de definitie van menigten zeiden we dat een van hun algemene kenmerken een buitensporige suggestibiliteit is, en we hebben aangetoond in hoeverre suggesties besmettelijk zijn in elke menselijke samenkomst; een feit dat de snelle omslag van de gevoelens van een menigte in een bepaalde richting verklaart. Hoe onverschillig men ook mag veronderstellen, een menigte verkeert doorgaans in een staat van verwachtingsvolle aandacht, waardoor suggestie gemakkelijk is. De eerste suggestie die wordt geformuleerd, nestelt zich onmiddellijk door een proces van besmetting in de hersenen van alle aanwezigen, en de identieke richting van de gevoelens van de menigte is onmiddellijk een voldongen feit.

Zoals bij alle personen onder invloed van suggestie het geval is, neigt het idee dat in de hersenen is binnengedrongen ertoe zich om te zetten in een daad. Of het nu gaat om het in brand steken van een paleis of om zelfopoffering, een menigte leent zich er met evenveel gemak voor. Alles zal afhangen van de aard van de aanleiding, en niet langer, zoals in het geval van het geïsoleerde individu, van de relatie tussen de voorgestelde handeling en de som van alle redenen die tegen de realisatie ervan kunnen worden aangevoerd.

Bijgevolg kan een menigte die zich voortdurend op de grens van het onbewuste bevindt, die zich gemakkelijk overgeeft aan alle suggesties, die alle heftigheid van gevoelens bezit die eigen is aan wezens die geen beroep kunnen doen op de invloed van de rede, en die verstoken is van elk kritisch vermogen, niet anders dan buitengewoon goedgelovig zijn. Het onwaarschijnlijke bestaat niet voor een menigte, en het is noodzakelijk om deze omstandigheid goed in gedachten te houden om te begrijpen hoe gemakkelijk de meest onwaarschijnlijke legendes en verhalen worden gecreëerd en verspreid.⁸

Het ontstaan van de legendes die zo gemakkelijk in de massa circuleren, is niet alleen het gevolg van hun extreme goedgelovigheid. Het is ook het resultaat van de enorme verdraaiingen die gebeurtenissen ondergaan in de verbeelding van een menigte. Zelfs de eenvoudigste gebeurtenis die door een menigte wordt waargenomen, wordt al snel volledig getransformeerd. Een menigte denkt in beelden, en het beeld roept onmiddellijk een reeks andere beelden op, die geen logische samenhang met het eerste hebben. We kunnen ons deze toestand gemakkelijk voorstellen door te denken aan de fantastische

⁸ Personen die het beleg van Parijs meemaakten zagen talloze voorbeelden van deze goedgelovigheid van de menigte. Een brandende kaars op een bovenverdieping werd onmiddellijk aangezien voor een signaal van de belegeraars, hoewel het na enig nadenken duidelijk was dat het volstrekt onmogelijk was om het licht van de kaars op een afstand van enkele kilometers te zien.

Noot van de uitgever: Parijs werd vier maanden lang belegerd tijdens de Frans-Pruisische oorlog, van september 1870 tot januari 1871, totdat een wapenstilstand werd getekend.

opeenvolging van ideeën waartoe we soms worden geleid wanneer we een willekeurig feit in gedachten oproepen. Ons verstand laat ons de incoherentie in deze beelden zien, maar een menigte is bijna blind voor deze waarheid en verwacht met de werkelijke gebeurtenis wat de vervormende werking van haar verbeelding daarop heeft geprojecteerd. Een menigte maakt nauwelijks onderscheid tussen het subjectieve en het objectieve. Ze accepteert de beelden die in haar geest worden opgeroepen als reëel, hoewel ze meestal slechts een zeer vage relatie hebben met het waargenomen feit.

De manieren waarop een menigte een gebeurtenis waarvan zij getuige is, verdraait, zouden ontelbaar en verschillend van elkaar moeten zijn, aangezien de individuen die de menigte vormen zeer verschillende temperamenten hebben. Maar dit is niet het geval. Als gevolg van besmetting zijn de verdraaiingen van dezelfde aard en nemen ze dezelfde vorm aan bij alle aanwezigen.

De eerste verdraaiing van de waarheid, door één van de aanwezigen, is het beginpunt van de besmettelijke suggestie. Voordat Sint Joris op de muren van Jeruzalem aan alle kruisvaarders verscheen, werd hij zeker in eerste instantie gezien door één van de aanwezigen. Door suggestie en besmetting werd het wonder dat door één persoon werd aangekondigd, onmiddellijk door iedereen aanvaard.

Dit is altijd het mechanisme van de collectieve hallucinaties die zo vaak in de geschiedenis voorkomen – hallucinaties die alle erkende kenmerken van authenticiteit lijken te bezitten, omdat het verschijnselen zijn die door duizenden mensen worden waargenomen.

Om het voorgaande te bestrijden, moet er geen rekening worden gehouden met de mentale capaciteit van de individuen die een menigte vormen. Deze capaciteit is irrelevant. Vanaf het moment dat ze deel uitmaken van een menigte, zijn zowel de geleerde als de onwetende in gelijke mate niet in staat tot observatie.

Deze stelling lijkt misschien paradoxaal. Om haar onomstotelijk te bewijzen, zou het nodig zijn een groot aantal historische feiten te onderzoeken, en meerdere boeken zouden daarvoor niet volstaan.

Toch wil ik de lezer niet de indruk geven van onbewezen beweringen, dus geef ik enkele voorbeelden, die ik willekeurig heb gekozen uit het immense aantal voorbeelden dat aangehaald zou kunnen worden.

Het volgende feit is een van de meest typerende, omdat het is gekozen uit collectieve hallucinaties waarvan een menigte het slachtoffer is, waarin allerlei soorten mensen voorkomen, van de meest onwetende tot de meest hoogopgeleide. Het wordt terloops vermeld door Julian Felix, een luitenant bij de marine, in zijn boek over "Zeestromingen" en is eerder geciteerd door de *Revue Scientifique*.

Het fregat *Belle Poule* voer op open zee om de kruiser *Le Berceau* te vinden, waarvan ze door een hevige storm was gescheiden. Het was volop daglicht en de zon scheen fel. Plotseling seinde de wacht een schip in nood; de bemanning keek in de aangegeven

richting en iedereen, officieren en matrozen, zag duidelijk een vlot vol mannen dat werd voortgetrokken door boten die noodsignalen gaven. Dit was echter niets meer dan een collectieve hallucinatie. Admiraal Desfosses liet een boot te water om de gestrande matrozen te redden. Toen ze het waargenomen object naderden, zagen de matrozen en officieren aan boord van de boot "massa's mannen in beweging, die hun handen uitstrekten, en hoorden ze het doffe en verwarde geluid van een groot aantal stemmen." Toen ze het object bereikten, bevonden de inzittenden van de boot zich slechts in de nabijheid van een paar takken van bomen bedekt met bladeren die van de nabijgelegen kust waren meegevoerd. Voor zulke tastbare bewijzen verdween de hallucinatie.

Het mechanisme van een collectieve hallucinatie zoals we die hebben beschreven, is in dit voorbeeld duidelijk aan het werk te zien. Enerzijds zien we een menigte in gespannen afwachting, anderzijds een suggestie van de wacht die een schip in nood op zee signaleert, een suggestie die, door een soort besmettingsproces, door alle aanwezigen, zowel officieren als matrozen, werd aanvaard.

Het is niet nodig dat een menigte talrijk is om het vermogen te verliezen om te zien wat zich voor hun ogen afspeelt en om de werkelijke feiten te vervangen door hallucinaties die er niets mee te maken hebben. Zodra een paar individuen bijeen zijn, vormen ze een menigte, en zelfs als het vooraanstaande geleerden zijn, vertonen ze alle kenmerken van een menigte als het gaat om zaken die buiten hun vakgebied vallen. Het observatievermogen en de kritische geest die ieder van hen afzonderlijk bezit, verdwijnen onmiddellijk. Een ingenieuze psycholoog, de heer Davey, levert ons een zeer merkwaardig voorbeeld ter illustratie, dat onlangs werd aangehaald in de *Annales des Sciences Psychiques* (*Annalen van de paranormale wetenschappen*) en dat het waard is om hier te vermelden.

Meneer Davey had een groep vooraanstaande waarnemers bijeengeroepen, onder wie meneer Wallace, een van de meest prominente Engelse wetenschappers. In hun aanwezigheid, en nadat hij hen had toegestaan de objecten te onderzoeken en zegels te plaatsen waar ze wilden, voerde hij alle gebruikelijke spiritistische verschijnselen uit, zoals de materialisatie van geesten, het schrijven op leistenen, enzovoort. Nadat hij vervolgens van deze vooraanstaande waarnemers schriftelijke rapporten had ontvangen, waarin zij erkenden dat de waargenomen verschijnselen alleen door bovennatuurlijke middelen konden zijn verkregen, onthulde hij hun dat ze het resultaat waren van zeer eenvoudige trucs. "Het meest verbazingwekkende aspect van het onderzoek van Monsieur Davey," schrijft de auteur van dit verslag, "is niet de wonderbaarlijkheid van de trucs zelf, maar de extreme zwakte van de rapporten die daarover werden afgelegd door de niet-ingewijde getuigen. Het is dus duidelijk", zegt hij, "dat getuigen, zelfs in grote aantallen, omstandigheden kunnen beschrijven die volkomen onjuist zijn, maar waarvan het resultaat is *dat, als hun beschrijvingen als exact worden aangenomen*, de verschijnselen die ze beschrijven niet door bedrog te verklaren zijn. De methoden die Mr. Davey bedacht, waren zo eenvoudig dat men zich verbaast dat hij de brutaliteit had om ze te gebruiken; maar hij had zo'n macht over de geest van de menigte dat hij hen ervan kon overtuigen dat ze zagen wat ze niet zagen." Hier zien we, zoals altijd, de macht van de hypnotiseur over de gehypnotiseerde. Bovendien, wanneer deze macht in werking wordt gezien op geesten

van een hoger niveau, die van tevoren zijn uitgenodigd om achterdochtig te zijn, is het begrijpelijk hoe gemakkelijk het is om gewone menigten te misleiden.

Parallele voorbeelden zijn talloos. Terwijl ik deze regels schrijf, staan de kranten vol met het verhaal van twee kleine meisjes, die verdronken in de Seine werden gevonden. Deze kinderen werden aanvankelijk op de meest onmiskenbare wijze herkend door een half dozijn getuigen. Alle verklaringen waren zo eensluidend, dat er geen twijfel meer bestond in het hoofd van de onderzoeksrechter. Hij liet de overlijdensakte opstellen, maar net toen de begrafenis van de kinderen zou plaatsvinden, bracht een puur toeval de ontdekking aan het licht dat de vermeende slachtoffers nog in leven waren en bovendien slechts een vage gelijkenis vertoonden met de verdronken meisjes. Zoals in verschillende van de eerder genoemde voorbeelden, was de verklaring van de eerste getuige, zelf een slachtoffer van een illusie, voldoende geweest om de andere getuigen te beïnvloeden.

In vergelijkbare gevallen is het uitgangspunt van de suggestie altijd de illusie die bij een individu wordt opgewekt door min of meer vage herinneringen, waarbij besmetting volgt als gevolg van de bevestiging van deze aanvankelijke illusie. Als de eerste waarnemer zeer indrukwekkend is, is het vaak voldoende dat het lijkt dat hij meent te herkennen – afgezien van elke werkelijke gelijkenis – een eigenaardigheid vertoont, een litteken of een detail van de kleding, dat de gedachte aan een ander persoon kan oproepen. De opgeroepen gedachte kan dan de kern vormen van een soort kristallisatie die het verstand binnendringt en alle kritische vermogens verlamt. Wat de waarnemer dan ziet, is niet langer het object zelf, maar het beeld dat in zijn geest is opgeroepen. Zo kunnen onjuiste herkenningen van dode kinderen door hun eigen moeder worden verklaard, zoals gebeurde in het volgende geval, dat al oud is, maar onlangs door de kranten is opgepakt. Daarin zijn precies de twee soorten suggestie te herkennen waarvan ik zojuist het mechanisme heb beschreven. "Het kind werd herkend door een ander kind, dat zich vergiste. De reeks ongegronde herkenningen begon toen. "Er gebeurde iets buitengewoons." De dag nadat een schooljongen het lijk had herkend, riep een vrouw uit: "Mijn hemel, het is mijn kind!"

"Ze werd naar het lijk gebracht; ze onderzocht de kleding en zag een litteken op het voorhoofd. "Het is zeker," zei ze, "mijn zoon die afgelopen juli is verdwenen. Hij is van me gestolen en vermoord."

"De vrouw was *conciërge* in de Rue du Four; haar naam was Chavandret. Haar zwager werd erbij geroepen en zei, toen hij werd ondervraagd: "Dat is de kleine Filibert." Verschillende mensen die in de straat woonden, herkenden het kind dat in La Villette was gevonden als Filibert Chavandret, onder wie de schoolmeester van de jongen, die zijn mening baseerde op een medaille die de jongen droeg.

"Niettemin vergisten de burens, de zwager, de schoolmeester en de moeder zich. Zes weken later werd de identiteit van het kind vastgesteld. De jongen, afkomstig uit Bordeaux, was daar vermoord en door een transportbedrijf naar Parijs gebracht." ⁹

⁹ *L'Eclair*, 21 april 1895.

Het zal opvallen dat deze herkenningen meestal worden gedaan door vrouwen en kinderen – dat wil zeggen, juist door de meest beïnvloedbare personen. Ze laten ons tegelijkertijd zien wat de waarde is van dergelijke getuigen in de rechtbank. Wat kinderen betreft, in het bijzonder, zouden hun verklaringen nooit ingeroepen mogen worden. Rechters herhalen vaak dat kinderen niet liegen. Hadden ze een psychologische ontwikkeling die iets minder rudimentair was dan nu het geval is, dan zouden ze weten dat kinderen juist steevast liegen; de leugen is ongetwijfeld onschuldig, maar het blijft een leugen. Het zou beter zijn om het lot van een beschuldigde te bepalen door een munt op te gooien dan, zoals zo vaak is gebeurd, door het bewijs van een kind.

Om terug te keren naar het observatievermogen van menigten, is onze conclusie dat hun collectieve waarnemingen zo onjuist mogelijk zijn en dat ze meestal slechts de illusie vertegenwoordigen van een individu dat, door een proces van besmetting, zijn medemensen heeft beïnvloed. Feiten die bewijzen dat het grootste wantrouwen jegens de waarnemingen van menigten aan te raden is, kunnen in overvloed worden aangevoerd. Duizenden mannen waren vijftienvijf jaar geleden aanwezig bij de beroemde cavalerieaanval tijdens de Slag bij Sedan, ¹⁰ en toch is het, gezien de meest tegenstrijdige ooggetuigenverslagen, onmogelijk om te bepalen door wie deze werd bevolen. De Engelse generaal Lord Wolseley heeft in een recent boek bewezen dat tot nu toe de ernstigste feitelijke fouten zijn gemaakt met betrekking tot de belangrijkste gebeurtenissen van de Slag bij Waterloo – feiten die desondanks door honderden getuigen zijn bevestigd. ¹¹

Dergelijke feiten tonen ons de waarde van de getuigenis van menigten. Verhandelingen over logica rekenen de eensgezindheid van talloze getuigen tot de sterkste bewijzen die kunnen worden aangevoerd ter ondersteuning van de juistheid van een feit. Wat we echter weten over de psychologie van menigten, laat zien dat verhandelingen over logica op dit punt herschreven moeten worden. De gebeurtenissen waarover de meeste twijfel bestaat, zijn ongetwijfeld die welke door het grootste aantal mensen zijn waargenomen. Zeggen dat een feit gelijktijdig door duizenden getuigen is bevestigd, betekent in de regel dat het werkelijke feit heel anders is dan de algemeen aanvaarde weergave ervan.

Het volgt duidelijk uit het voorgaande dat historische werken moeten worden beschouwd als werken van pure verbeelding. Het zijn fantasierijke beschrijvingen van slecht waar-

¹⁰ Noot van de uitgever: Bij Sedan, in het noordoosten van Frankrijk, versloegen de Pruisische troepen de Fransen op 1 september 1870 en namen Napoleon III gevangen. Daardoor wonnen de Pruisen de oorlog en verving de Derde Republiek het Franse Keizerrijk. (In de Eerste Wereldoorlog versloeg een Duits leger de Fransen opnieuw bij Sedan.)

¹¹ Weten we in het geval van één enkele veldslag precies hoe die zich heeft afgespeeld? Ik betwijfel dat ten zeerste. We weten wie de overwinnaars en de overwonnenen waren, maar dat is waarschijnlijk alles. Wat M. D'Harcourt heeft gezegd met betrekking tot de slag bij Solferino, waarvan hij getuige was en waaraan hij persoonlijk deelnam, kan op alle veldslagen worden toegepast: "De generaals (uiteraard geïnformeerd door de getuigenissen van honderden getuigen) sturen hun officiële rapporten door; de ordonnansen passen deze documenten aan en stellen een definitief verslag op; de stafchef maakt bezwaar en herschrijft het geheel. Het wordt naar de maarschalk gebracht, die uitroept: "U zit er volledig naast", en hij vervangt het door een nieuwe versie. Er blijft nauwelijks iets over van het oorspronkelijke rapport." M. D'Harcourt noemt dit feit als bewijs van de onmogelijkheid om de waarheid vast te stellen met betrekking tot de meest opvallende, de best waargenomen gebeurtenissen.

genomen feiten, vergezeld van verklaringen die het resultaat zijn van reflectie. Het schrijven van zulke boeken is de meest absolute tijdverspilling. Had het verleden ons niet zijn literaire, artistieke en monumentale werken nagelaten, dan zouden we in werkelijkheid absoluut niets weten over vervlogen tijden. Bezitten we ook maar één woord van waarheid over de levens van de grote mannen, die een doorslaggevende rol hebben gespeeld in de geschiedenis van de mensheid – mannen zoals Hercules, Boeddha of Mohammed? Hoogstwaarschijnlijk niet. Sterker nog, hun werkelijke levens zijn voor ons van weinig belang. Het gaat ons erom te weten wie onze grote mannen waren zoals ze nu worden voorgesteld door de volkslegende. Het zijn legendarische helden, en geen moment echte helden, die indruk hebben gemaakt op de massa.

Helaas hebben legendes – ook al zijn ze onmiskenbaar vastgelegd in boeken – op zichzelf geen stabiliteit.

De verbeelding van de massa transformeert ze voortdurend als gevolg van het verstrijken van de tijd en vooral als gevolg van raciale oorzaken. Er bestaat een grote kloof tussen de bloeddorstige Jehovah van het Oude Testament en de God van de Liefde van de Heilige Thérèse, en de Boeddha die in China wordt vereerd, heeft geen enkele eigenschap gemeen met die welke in India wordt vereerd.

Het is zelfs niet nodig dat helden eeuwen van ons gescheiden zijn, omdat hun legende wordt getransformeerd door de verbeelding van de massa. De transformatie vindt soms plaats binnen een paar jaar. In onze tijd hebben we gezien hoe de legende van een van de grootste helden uit de geschiedenis in minder dan vijftig jaar tijd meerdere malen is aangepast. Onder de Bourbons werd Napoleon een soort idyllische en liberale filantroop, een vriend van de nederigen die, volgens de dichters, voorbestemd was om lang in de vergetelheid te blijven. Dertig jaar later was deze gemoedelijke held een bloeddorstige despoot geworden, die, na de macht te hebben gegrepen en de vrijheid te hebben vernietigd, de slachting van drie miljoen mannen veroorzaakte, uitsluitend om zijn ambitie te bevredigen. Momenteel zijn we getuige van een nieuwe transformatie van de legende. Wanneer deze legende de invloed van enkele tientallen eeuwen heeft ondergaan, zullen de geleerden van de toekomst, geconfronteerd met deze tegenstrijdige verhalen, wellicht twifelen aan het bestaan van de held, zoals sommigen van hen nu twifelen aan het bestaan van Boeddha, en zullen ze in hem niets meer zien dan een zonnemythe of een uitwerking van de legende van Hercules. Ze zullen zich ongetwijfeld gemakkelijk troosten met deze onzekerheid, want, beter ingewijd dan wij tegenwoordig in de kenmerken en psychologie van massa's, zullen ze weten dat de geschiedenis nauwelijks in staat is om de herinnering aan iets anders dan mythen te bewaren.

3. De overdrijving en naïviteit van de gevoelens van de massa

Of de gevoelens die een massa uitdrukt nu goed of slecht zijn, ze vertonen het dubbele karakter van zowel zeer eenvoudig als zeer overdreven te zijn. Op dit punt, net als op zoveel andere, lijkt een individu in een massa op primitieve wezens. Ontoegankelijk voor fijne nuances, ziet hij de dingen als een geheel en is hij blind voor de tussenliggende fasen. De overdrijving van de gevoelens van een massa wordt versterkt door het feit dat

elk gevoel, zodra het eenmaal is geuit, zich zeer snel verspreidt door middel van suggestie en besmetting, waarvan de duidelijke goedkeuring het object is, waardoor de kracht ervan aanzienlijk toeneemt.

De eenvoud en overdrijving van de gevoelens van de massa hebben tot gevolg dat een menigte geen twijfel of onzekerheid kent. Net als vrouwen gaat ze meteen tot het uiterste. Een vermoeden verandert zich zodra het wordt uitgesproken in onweerlegbaar bewijs. Een beginnende antipathie of afkeuring, die bij een geïsoleerd individu geen kracht zou winnen, wordt bij een individu in een menigte onmiddellijk een woedende haat.

De heftigheid van de gevoelens in menigten wordt bovendien versterkt, vooral in heterogene menigten, door het ontbreken van elk verantwoordelijkheidsgevoel. De zekerheid van straffeloosheid, een zekerheid die sterker wordt naarmate de menigte groter is, en het idee van een aanzienlijke, tijdelijke macht die voortvloeit uit het aantal, maken in menigten gevoelens en daden mogelijk die voor een geïsoleerd individu onmogelijk zijn. In menigten worden de dwazen, onwetenden en afgunstigen bevrijd van het besef van hun onbeduidendheid en machteloosheid, en worden in plaats daarvan beheerst door het idee van een brute en tijdelijke, maar immense kracht.

Helaas wordt deze neiging van menigten tot overdrijving vaak toegepast op negatieve gevoelens. Deze gevoelens zijn atavistische (*terugkerend naar de voorouders*) overblijfselen van de instincten van de primitieve mens, die de angst voor straf het geïsoleerde en verantwoordelijke individu dwingt te beteugelen. Zo komt het dat menigten zo gemakkelijk tot de ergste excessen worden verleid.

Toch betekent dit niet dat menigten, mits vakkundig beïnvloed, niet in staat zijn tot heldhaftigheid en toewijding en tot het tonen van de hoogste deugden; ze zijn zelfs nog beter in staat om deze kwaliteiten te tonen dan het geïsoleerde individu. We zullen hier later op terugkomen wanneer we de moraliteit van de massa bestuderen.

Een massa die geneigd is tot overdrijving in haar gevoelens, is alleen onder de indruk van overdreven sentimenten. Een redenaar die een menigte wil bewegen, moet misbruik maken van gewelddadige beweringen. Overdrijven, beweren, herhalingen gebruiken en nooit proberen iets met redenering te bewijzen, zijn argumentatie-methoden die bekend zijn bij sprekers op openbare bijeenkomsten.

Bovendien eist een menigte een soortgelijke overdrijving in de gevoelens van haar helden. Hun ogenschijnlijke kwaliteiten en deugden moeten altijd worden uitvergroot. Er is terecht opgemerkt dat een menigte van de held van het stuk op het toneel een mate van moed, moraliteit en deugdzaamheid eist die in het echte leven nooit te vinden is.

Terecht is er veel waarde gehecht aan het bijzondere standpunt van waaruit zaken in het theater worden bekeken. Zo'n standpunt bestaat ongetwijfeld, maar de regels ervan hebben grotendeels niets te maken met gezond verstand en logica. De kunst om een menigte aan te spreken is ongetwijfeld van een lagere orde, maar vereist wel heel

bijzondere vaardigheden. Het is vaak onmogelijk om bij het lezen van toneelstukken het succes ervan te verklaren.

Theaterdirecteuren zijn zelf, wanneer ze stukken accepteren, doorgaans erg onzeker over het succes ervan, omdat ze, om de zaak te kunnen beoordelen, zichzelf in een menigte zouden moeten kunnen verplaatsen.¹²

Ook hier zouden we, als we uitgebreidere verklaringen konden geven, de overheersende invloed van raciale overwegingen kunnen aantonen. Een toneelstuk dat in het ene land enthousiasme bij het publiek opwekt, heeft soms geen succes in een ander land, of slechts een gedeeltelijk en conventioneel succes, omdat het geen invloeden teweegbrengt die in staat zijn om een veranderd publiek te beïnvloeden.

Ik hoef er niet aan toe te voegen dat de neiging tot overdrijving in menigten alleen aanwezig is in het geval van gevoelens en helemaal niet in de kwestie van intelligentie. Ik heb al aangetoond dat, door het enkele feit dat een individu deel uitmaakt van een menigte, zijn intellectuele niveau onmiddellijk en aanzienlijk wordt verlaagd. Een geleerde magistraat, M. Tarde, heeft dit feit ook bevestigd in zijn onderzoek naar de misdaden van menigten. Het is dus alleen met betrekking tot gevoelens dat menigten tot een zeer hoog niveau kunnen stijgen of, integendeel, tot een zeer laag niveau kunnen dalen.

4. De onverdraagzaamheid, dictatuur en het conservatisme van de massa

Menigten zijn zich alleen bewust van eenvoudige en extreme sentimenten; de meningen, ideeën en overtuigingen die hen worden voorgelegd, worden in hun geheel geaccepteerd of verworpen en beschouwd als absolute waarheden of als even absolute dwalingen. Dit is altijd het geval met overtuigingen die door suggestie worden ingegeven in plaats van door redenering te ontstaan. Iedereen is zich bewust van de onverdraagzaamheid die gepaard gaat met religieuze overtuigingen en van de despotische macht die ze uitoefenen op de geest van mensen.

Omdat een menigte twijfelt over wat waarheid of dwaling is, en aan de andere kant een duidelijk beeld heeft van haar kracht, is ze evenzeer geneigd om gezag te verlenen aan haar inspiraties als dat ze onverdraagzaam is. Een individu kan tegenspraak en discussie

¹² Het is daarom begrijpelijk dat stukken die door alle theaterdirecteuren zijn afgewezen, soms een enorm succes behalen wanneer ze bij toeval toch worden opgevoerd. Het recente succes van François Coppée's toneelstuk "*Pour la Couronne*" is algemeen bekend, en toch werd het, ondanks de naam van de auteur, tien jaar lang geweigerd door de directeuren van de belangrijkste Parijse theaters.

"*Charleys Aunt*", dat door elk theater werd afgewezen en uiteindelijk op kosten van een effectenmakelaar werd opgevoerd, is tweehonderd keer in Frankrijk en meer dan duizend keer in Londen gespeeld. Zonder de bovenstaande verklaring van de onmogelijkheid voor theaterdirecteuren om zich mentaal in te leven in een menigte, zouden dergelijke inschattingsfouten van bekwame personen, die er juist alles aan doen om dergelijke ernstige blunders te voorkomen, onverklaarbaar zijn. Dit is een onderwerp dat ik hier niet kan behandelen, maar het zou de pen van een schrijver die thuis is in theatrale zaken, en tegelijkertijd een scherpzinnige psycholoog – bijvoorbeeld van M. Francisque Sarcey – zeker kunnen prikkelen.

accepteren; een menigte zal dat nooit doen. Op openbare bijeenkomsten wordt de geringste tegenspraak van een spreker onmiddellijk beantwoord met woedende kreten en heftige scheldwoorden, al snel gevolgd door klappen en verwijdering als de spreker bij zijn standpunt blijft. Zonder de beperkende aanwezigheid van de vertegenwoordigers van het gezag zou de tegenspreker inderdaad vaak ter dood worden gebracht.

Dictatorialiteit en onverdraagzaamheid komen in alle soorten menigten voor, maar ze manifesteren zich in verschillende mate van intensiteit. Hier duikt opnieuw dat fundamentele idee van ras op, dat alle gevoelens en gedachten van de mens beheerst. Vooral in Latijnse menigten komen autoriteit en onverdraagzaamheid het meest tot uiting. In feite is hun ontwikkeling in menigten van Latijnse oorsprong zo sterk dat ze het sentiment van de onafhankelijkheid van het individu, dat zo krachtig was in de Angelsaksische menigten, volledig hebben vernietigd. Latijnse menigten zijn alleen maar bezig met de collectieve onafhankelijkheid van de sekte waartoe ze behoren, en het kenmerkende van hun opvatting van onafhankelijkheid is de behoefte die ze ervaren om degenen die het niet met hen eens zijn, onmiddellijk en met geweld aan hun overtuigingen te onderwerpen. Onder de Latijnse volkeren hebben de [Jakobijnen](#) van elk tijdperk, van de tijd van de Inquisitie tot nu, nooit een ander begrip van vrijheid kunnen ontwikkelen.

Autoritarisme en onverdraagzaamheid zijn gevoelens waarvan de massa een zeer duidelijk beeld heeft, die ze gemakkelijk begrijpen en die ze net zo gemakkelijk in praktijk brengen als ze worden opgedrongen. De massa toont een volgzaam respect voor macht en is slechts in geringe mate onder de indruk van vriendelijkheid, die voor hen nauwelijks iets anders is dan een vorm van zwakte. Hun sympathie is nooit gegund aan meegaande heersers, maar aan tirannen die hen krachtig onderdrukten. Het zijn deze laatsten voor wie ze altijd de hoogste standbeelden oprichten. Het is waar dat ze gewillig de despoot vertrapten die ze van zijn macht hebben beroofd, maar dat komt omdat hij, nadat hij zijn kracht heeft verloren, zijn plaats heeft ingenomen onder de zwakken, die veracht moeten worden omdat ze niet gevreesd hoeven te worden. Het type held dat de massa dierbaar is, zal altijd de gelijkenis van een Caesar vertonen. Zijn insignes trekken hen aan, zijn gezag boezemt hen ontzag in en zijn zwaard boezemt hen angst in.

Een menigte is altijd bereid in opstand te komen tegen een zwakke macht en zich slaafs te onderwerpen aan een sterke autoriteit. Mocht de macht van een autoriteit echter wankel zijn, dan zal de massa, altijd gehoorzaam aan haar extreme sentimenten, afwisselend van anarchie naar slavernij en van slavernij naar anarchie overgaan.

Het zou echter een volkomen verkeerde interpretatie van hun psychologie zijn om te geloven dat revolutionaire instincten overheersen in menigten. Het is slechts hun neiging tot geweld die ons op dit punt misleidt. Hun opstandige en destructieve uitbarstingen zijn altijd van zeer korte duur. Menigten worden te veel beheerst door onbewuste overwegingen en zijn daardoor te veel onderhevig aan seculiere, erfelijke invloeden om niet extreem conservatief te zijn. Aan hun lot overgelaten, raken ze al snel vermoeid van de wanorde en wenden ze zich instinctief tot slavernij. Het waren de meest trotse en onbuigzame Jakobijnen die Bonaparte met het grootste enthousiasme toejuichten toen hij alle vrijheid onderdrukte en zijn ijzeren hand hard liet gelden.

Het is moeilijk om de geschiedenis, en met name volksrevoluties, te begrijpen als men onvoldoende rekening houdt met de diepgewortelde conservatieve instincten van de massa. Ze mogen dan wel de namen van hun instellingen willen veranderen, dat klopt, en om deze veranderingen te bewerkstelligen, leiden ze soms zelfs tot gewelddadige revoluties, maar de essentie van deze instellingen is te zeer de uitdrukking van de erfelijke behoeften van het menselijk ras om zich er niet steevast aan te houden. Hun voortdurende mobiliteit oefent slechts invloed uit op oppervlakkige zaken. In feite bezitten ze conservatieve instincten, die even onverwoestbaar zijn als die van alle primitieve wezens. Hun fetisjistische eerbied voor alle tradities is absoluut; hun onbewuste afschuw van elke nieuwigheid die de essentiële voorwaarden van hun bestaan zou kunnen veranderen, is zeer diep geworteld. Hadden democratieën de macht die ze nu bezitten ten tijde van de uitvinding van mechanische weefgetouwen of de introductie van stoomkracht en spoorwegen, dan zou de realisatie van deze uitvindingen onmogelijk zijn geweest, of zou dit ten koste zijn gegaan van revoluties en herhaalde massamoorden. Het is een geluk voor de vooruitgang van de beschaving dat de kracht van de massa pas ontstond toen de grote ontdekkingen in wetenschap en industrie al waren gedaan.

5. De moraliteit van de massa

Als we het woord "moraliteit" interpreteren als constant respect voor bepaalde sociale conventies en de permanente onderdrukking van egoïstische impulsen, is het duidelijk dat massa's te impulsief en te mobiel zijn om moreel te zijn. Als we echter onder de term moraliteit ook de tijdelijke vertoning van bepaalde eigenschappen zoals zelfverloochening, zelfopoffering, onbaatzuchtigheid, toewijding en de behoefte aan rechtvaardigheid verstaan, kunnen we juist stellen dat menigten soms een zeer hoge moraliteit kunnen vertonen. De weinige psychologen die menigten hebben bestudeerd, hebben ze alleen vanuit het oogpunt van hun criminele daden bekeken. Gezien de frequentie van deze daden zijn ze tot de conclusie gekomen dat de morele standaard van de massa erg laag is.

Ongetwijfeld is dit vaak het geval; maar waarom? Simpelweg omdat onze barbaarse, destructieve instincten de erfenis zijn die in ons allemaal sluimert uit de oertijd. In het leven van een geïsoleerd individu zou het gevaarlijk zijn om deze instincten te bevredigen, terwijl zijn onderdompeling in een onverantwoordelijke menigte, waarin hij daardoor verzekerd is van straffeloosheid, hem volledige vrijheid geeft om ze te volgen. Omdat we in de normale gang van zaken deze destructieve instincten niet op onze medemensen kunnen botvieren, beperken we ons ertoe ze op dieren te botvieren. De wijdverbreide passie voor de jacht en de wreedheden van menigten komen voort uit één en dezelfde bron. Een menigte die langzaam een weerloos slachtoffer afslacht, toont een zeer laffe wreedheid; maar voor de filosoof is deze wreedheid nauw verwant aan die van de jagers die zich in groepen van tientallen verzamelen om met hun honden deel te nemen aan de achtervolging en het doden van een ongelukkig hert.

Een menigte kan zich schuldig maken aan moord, brandstichting en allerlei andere misdaden, maar ze is ook in staat tot zeer verheven daden van toewijding, opoffering en onbaatzuchtigheid, daden die veel verhevener zijn dan waartoe het geïsoleerde individu in staat is. Een beroep op gevoelens van glorie, eer en patriottisme heeft een bijzonder grote

invloed op het individu dat deel uitmaakt van een menigte, en vaak zelfs in die mate dat hij zijn leven opoffert. De geschiedenis is rijk aan voorbeelden die vergelijkbaar zijn met die van de kruisvaarders en de vrijwilligers van 1793. Alleen collectieven zijn in staat tot grote onbaatzuchtigheid en grote toewijding. Hoe talrijk zijn de menigten die heldhaftig de dood onder ogen hebben gezien voor overtuigingen, ideeën en leuzen die ze nauwelijks begrepen! De menigten die staken, doen dat veel meer uit gehoorzaamheid aan een bevel dan om een verhoging te krijgen van het magere loon waarmee ze rondkomen. Persoonlijk belang is zelden een krachtige drijfveer bij massa's, terwijl het bijna uitsluitend de drijfveer is achter het gedrag van het geïsoleerde individu. Het is zeker niet eigenbelang dat de massa heeft geleid in zoveel oorlogen, die doorgaans onbegrijpelijk zijn voor hun verstand – oorlogen waarin ze zich net zo gemakkelijk lieten afslachten als de leeuweriken die gehypnotiseerd worden door de spiegel van de jager.

Zelfs bij absolute schurken gebeurt het vaak dat het loutere feit dat ze zich in een menigte bevinden, hen voor even zeer strikte morele principes verleent. Taine vestigt de aandacht op het feit dat de daders van de Septembermoorden ¹³ de portemonnees en juwelen die ze bij hun slachtoffers hadden gevonden, en waarmee ze gemakkelijk hadden kunnen vluchten, op de tafel van de commissies legden. De joelende, zwermende, haveloze menigte die de Tuilerieën binnenviel tijdens de revolutie van 1848 ¹⁴ greep geen van de voorwerpen aan die hun verbazing opwekten, en waarvan er één brood voor vele dagen had kunnen betekenen.

Deze moralisering van het individu door de menigte is zeker geen constante regel, maar het is wel een regel die vaak wordt waargenomen. Hij wordt zelfs waargenomen in omstandigheden die veel minder ernstig zijn dan die ik zojuist heb beschreven. Ik heb opgemerkt dat in het theater een massa van de held van het stuk overdreven deugden eist, en het is een algemeen bekende observatie dat een gezelschap, zelfs als het uit mindere elementen bestaat, zich doorgaans zeer preuts gedraagt. De losbandige, de *souteneur*, de ruwe bolster barst vaak uit in gemompel bij een ietwat *gewaagde* scène of uitdrukking, hoewel deze in vergelijking met hun gebruikelijke conversatie volkomen onschuldig zijn.

Als menigten zich dus vaak overgeven aan lage instincten, geven ze soms ook het voorbeeld van daden van verheven moraliteit. Als onbaatzuchtigheid, berusting en absolute toewijding aan een reëel of denkbeeldig ideaal morele deugden zijn, kan men zeggen dat menigten deze deugden vaak bezitten in een mate die zelfs de wijste filosofen zelden bereiken. Ongetwijfeld beoefenen ze deze onbewust, maar dat is van weinig belang. We moeten er niet te veel over klagen dat massa's zich vooral laten leiden door onbewuste overwegingen en niet geneigd zijn tot redeneren. Hadden ze in bepaalde gevallen wel geredeneerd en hun directe belangen in acht genomen, dan is het mogelijk dat er geen beschaving op onze planeet zou zijn ontstaan en dat de mensheid geen geschiedenis zou hebben.

¹³ Noot van de uitgever: In 1793, tijdens de Franse Revolutie.

¹⁴ Noot van de uitgever: In februari 1848 werd Louis-Philippe door een Parijse menigte afgezet en werd de Tweede Republiek in Frankrijk opgericht.

Hoofdstuk 3 - De ideeën, het redeneervermogen en de verbeeldingskracht van de massa

1. De ideeën van de massa. *Fundamentele en bijkomende ideeën – Hoe tegenstrijdige ideeën tegelijkertijd kunnen bestaan – De transformatie die verheven ideeën moeten ondergaan voordat ze toegankelijk zijn voor de massa – De maatschappelijke invloed van ideeën is onafhankelijk van de mate van waarheid die ze bevatten.* **2. Het redeneervermogen van de massa.** *De massa laat zich niet beïnvloeden door redenering – Het redeneervermogen van de massa is altijd van een zeer laag niveau – Er is slechts sprake van schijnbare analogie of opeenvolging in de ideeën die ze met elkaar verbinden.* **3. De verbeeldingskracht van de massa.** *De kracht van de verbeeldingskracht van de massa – Massa's denken in beelden, en deze beelden volgen elkaar op zonder enige verbindende schakel – Massa's zijn vooral onder de indruk van het wonderbaarlijke – Legendes en het wonderbaarlijke zijn de ware pijlers van de beschaving – De volksverbeelding is altijd de basis geweest van de macht van staatslieden – De manier waarop feiten die de verbeeldingskracht van de massa kunnen prikkelen zich aandienen voor waarneming.*

1. De ideeën van de massa

In een eerder werk hebben we de rol van ideeën in de evolutie van naties bestudeerd en aangetoond dat elke beschaving het resultaat is van een klein aantal fundamentele ideeën, die zeer zelden worden vernieuwd. We hebben laten zien hoe deze ideeën in de geest van de massa worden geplant, met welke moeilijkheid dit proces verloopt en welke macht de betreffende ideeën bezitten wanneer dit eenmaal is bereikt. Ten slotte zagen we dat grote historische omwentelingen doorgaans het gevolg zijn van veranderingen in deze fundamentele ideeën.

Nu ik dit onderwerp voldoende heb behandeld, zal ik er niet nu op terugkomen, maar mij beperken tot een paar woorden over ideeën die toegankelijk zijn voor de massa en de vormen waarin zij deze ideeën opvat.

Ze kunnen in twee categorieën worden verdeeld. In de ene categorie plaatsen we toevallige en voorbijgaande ideeën, die ontstaan door de invloeden van het moment; bijvoorbeeld een verliefdheid op een persoon of een doctrine. In de andere categorie vallen de fundamentele ideeën, waaraan de omgeving, de wetten van de erfelijkheid en de publieke opinie een zeer grote stabiliteit verlenen; zulke ideeën zijn de religieuze overtuigingen van het verleden en de sociale en democratische ideeën van vandaag.

Deze fundamentele ideeën lijken op de hoeveelheid water van een beek die langzaam zijn loop volgt; de voorbijgaande ideeën zijn als de kleine, steeds veranderende golven die het oppervlak beroeren en die zichtbaarder zijn dan de voortgang van de beek zelf, hoewel ze niet echt belangrijk zijn.

Tegenwoordig wankelen de grote fundamentele ideeën, die de pijlers van onze voorvaders vormden, steeds meer. Ze hebben alle soliditeit verloren en tegelijkertijd worden de instellingen die erop rusten ernstig aan het wankelen gebracht. Elke dag ontstaan er talloze van die vluchtige, kleine ideeën waarover ik zojuist sprak; maar naar alle waarschijnlijkheid lijken er maar heel weinig van vitaliteit te bezitten en voorbestemd om een overheersende invloed te verwerven.

Welke ideeën ook aan de massa worden voorgelegd, ze kunnen alleen invloed uitoefenen als ze een zeer absolute, compromisloze en eenvoudige vorm aannemen. Ze presenteren zich dan in de gedaante van beelden en zijn alleen onder deze vorm toegankelijk voor de massa. Deze beeldachtige ideeën zijn niet met elkaar verbonden door een logische band van analogie of opeenvolging en kunnen elkaar afwisselen zoals de dia's van een toverlantaarn die de bediener uit de gleuf trekt waarin ze boven elkaar waren geplaatst. Dit verklaart hoe het komt dat de meest tegenstrijdige ideeën tegelijkertijd in de massa heersen. Afhankelijk van de omstandigheden van het moment, zal een menigte onder invloed komen van een van de verschillende ideeën, die in haar begrip zijn opgeslagen, en is daardoor in staat de meest uiteenlopende daden te begaan. Het volledige gebrek aan kritisch denkvermogen verhindert dat zij deze tegenstrijdigheden waarneemt.

Dit fenomeen is niet uniek voor menigten. Het is waar te nemen bij veel geïsoleerde individuen, niet alleen onder primitieve wezens, maar bij allen – bijvoorbeeld de fervente aanhangers van een religie – die op de een of andere manier qua intelligentie verwant zijn aan primitieve wezens. Ik heb het in opmerkelijke mate waargenomen bij ontwikkelde hindoes die aan onze Europese universiteiten zijn opgeleid en hun diploma hebben behaald. Een aantal westerse ideeën was bovenop hun onveranderlijke en fundamentele erfelijke of sociale ideeën gelegd. Afhankelijk van de omstandigheden van het moment, manifesteerde de ene of de andere reeks ideeën zich, elk met een eigen begeleiding van daden of uitspraken, waarbij hetzelfde individu op deze manier de meest flagrante tegenstrijdigheden vertoonde. Deze tegenstrijdigheden zijn meer schijn dan werkelijkheid, want het zijn alleen erfelijke ideeën die voldoende invloed hebben op het geïsoleerde individu om gedragsmotieven te worden. Pas wanneer een mens, als gevolg van de vermenging van verschillende rassen, tussen verschillende erfelijke neigingen wordt geplaatst, kunnen zijn handelingen van het ene moment op het andere werkelijk volkomen tegenstrijdig zijn. Het zou nutteloos zijn om hier op deze verschijnselen in te gaan, hoewel hun psychologische betekenis van groot belang is. Ik ben van mening dat minstens tien jaar reizen en observeren nodig zou zijn om ze te begrijpen.

Ideeën, die pas toegankelijk zijn voor de massa nadat ze een zeer eenvoudige vorm hebben aangenomen, moeten vaak de meest ingrijpende transformaties ondergaan om populair te worden. Vooral wanneer we te maken hebben met enigszins verheven filosofische of wetenschappelijke ideeën, zien we hoe verrijkend de aanpassingen zijn die ze vereisen om ze te verlagen tot het niveau van de intelligentie van de massa.

Deze aanpassingen zijn afhankelijk van de aard van de menigte, of van het ras waartoe de menigte behoort, maar ze neigen er altijd naar om te kleineren en te vereenvoudigen. Dit verklaart waarom er vanuit sociaal oogpunt in werkelijkheid nauwelijks zoiets bestaat als

een hiërarchie van ideeën – dat wil zeggen, ideeën van grotere of kleinere verhevenheid. Hoe groots of waar een idee in eerste instantie ook mag zijn geweest, het verliest bijna alles wat zijn verhevenheid en grootsheid vormde door het enkele feit dat het binnen het intellectuele bereik van de menigte is gekomen en daarop invloed uitoefent.

Bovendien is vanuit sociaal oogpunt de hiërarchische waarde van een idee, de intrinsieke waarde ervan, onbelangrijk. Het gaat erom welke effecten het teweegbrengt. De christelijke ideeën van de Middeleeuwen, de democratische ideeën van de vorige eeuw of de sociale ideeën van vandaag zijn zeker niet erg verheven. Filosofisch gezien kunnen ze slechts als enigszins betreurenswaardige dwalingen worden beschouwd, en toch is hun invloed enorm geweest en zal die nog lange tijd blijven bestaan, en zullen ze nog lang tot de meest essentiële factoren behoren die het handelen van staten bepalen.

Zelfs wanneer een idee de transformaties heeft ondergaan die het toegankelijk maken voor de massa, oefent het pas invloed uit wanneer het, door middel van diverse processen, die we elders zullen bespreken, het domein van het onbewuste is binnengedrongen, wanneer het inderdaad een gevoel is geworden, waarvoor veel tijd nodig is.

Want men moet niet veronderstellen dat een idee, louter omdat de juistheid ervan is bewezen, effectief kan zijn, zelfs bij ontwikkelde geesten. Dit feit kan snel worden ingezien door te bedenken hoe gering de invloed is van de duidelijkste demonstratie op de meeste mensen. Bewijs, als het heel duidelijk is, kan door een ontwikkeld persoon worden geaccepteerd, maar de bekeerling zal snel door zijn onbewuste zelf teruggebracht worden naar zijn oorspronkelijke opvattingen. Zie hem na een paar dagen weer en hij zal zijn oude argumenten opnieuw in precies dezelfde bewoordingen naar voren brengen. Hij staat in werkelijkheid onder invloed van eerdere ideeën, die gevoelens zijn geworden, en het zijn alleen zulke ideeën die de meer verborgen motieven van onze daden en uitspraken beïnvloeden. Het kan niet anders in het geval van menigten.

Wanneer een idee door verschillende processen is doorgedrongen tot de geesten van de massa, bezit het een onweerstaanbare kracht en brengt het een reeks effecten teweeg waartegen verzet zinloos is. De filosofische ideeën die tot de Franse Revolutie leidden, hadden bijna een eeuw nodig om zich in de geest van de menigte te nestelen. Hun onweerstaanbare kracht, eenmaal geworteld, is bekend. Het streven van een hele natie naar de verovering van sociale gelijkheid en de verwezenlijking van abstracte rechten en ideale vrijheden, bracht alle tronen aan het wankelen en verontrustte de westerse wereld diep. Twintig jaar lang waren de naties verwickeld in een burgeroorlog en Europa was getuige van bloedbaden die Genghis Khan en Tamerlane angst zouden hebben ingeboezemd. De wereld had nog nooit op zo'n schaal gezien wat het gevolg kan zijn van de verspreiding van een idee.

Het duurt lang voordat ideeën zich in de hoofden van de massa's vestigen, maar het duurt net zo lang voordat ze worden uitgeroeid. Om deze reden loopt de massa, wat ideeën betreft, altijd enkele generaties achter op geleerden en filosofen. Alle staatslieden zijn zich tegenwoordig terdege bewust van de mengeling van dwalingen die besloten ligt in de fundamentele ideeën waar ik zojuist naar verwees, maar aangezien de invloed van

deze ideeën nog steeds zeer krachtig is, zijn zij verplicht te regeren volgens principes waarvan zij de waarheid niet langer geloven.

2. Het redeneervermogen van de massa

Het kan niet absoluut gezegd worden dat de massa niet redeneert en niet beïnvloed kan worden door redeneringen.

De argumenten die zij gebruiken en die welke hen kunnen beïnvloeden, zijn echter vanuit logisch oogpunt van zo'n inferieure aard, dat ze slechts bij wijze van analogie als redenering kunnen worden beschreven.

De inferieure redenering van de massa is, net als redeneringen van een hogere orde, gebaseerd op de associatie van ideeën, maar tussen de ideeën die door de massa worden geassocieerd, bestaan slechts schijnbare verbanden van analogie of opeenvolging. De manier waarop de massa redeneert, lijkt op die van de Eskimo's die, wetende uit ervaring dat ijs, een transparant lichaam, in de mond smelt, concluderen dat glas, ook een transparant lichaam, eveneens in de mond zou moeten smelten; of op die van de wilde die zich inbeeldt dat hij door het hart van een dappere vijand te eten, diens moed verwerft; Of neem bijvoorbeeld de arbeider die, nadat hij door één werkgever is uitgebuit, onmiddellijk concludeert dat alle werkgevers hun werknemers uitbuiten.

De kenmerken van het redeneren van menigten zijn het associëren van ongelijksoortige zaken die slechts een schijnbare samenhang met elkaar hebben, en de onmiddellijke generalisatie van specifieke gevallen. Het zijn argumenten van dit soort die altijd aan menigten worden voorgelegd door degenen die weten hoe ze ermee om moeten gaan. Het zijn de enige argumenten waarmee menigten beïnvloed kunnen worden. Een keten van logische argumentatie is volkomen onbegrijpelijk voor menigten, en daarom is het geoorloofd te zeggen dat ze niet redeneren of dat ze onjuist redeneren en niet door redeneringen beïnvloed kunnen worden. Bij het lezen van bepaalde toespraken is men verbaasd over hun zwakte, en toch hadden ze een enorme invloed op de menigten die ernaar luisterden, maar men vergeet dat ze bedoeld waren om collectiviteiten te overtuigen en niet om door filosofen te worden gelezen. Een redenaar die in intieme communicatie staat met een menigte, kan beelden oproepen waarmee de menigte verleid zal worden. Als hij succesvol is, heeft hij zijn doel bereikt, en twintig delen aan betogen – altijd het resultaat van reflectie – zijn de paar zinnen die de hersenen aanspreken die men moest overtuigen, niet waard.

Het zou overbodig zijn om eraan toe te voegen dat het onvermogen van de massa om correct te redeneren hen belet om enig spoor van kritische geest te tonen, hen, met andere woorden, belet om in staat te zijn waarheid van dwaling te onderscheiden, of om een nauwkeurig oordeel over welke kwestie dan ook te vormen.

Oordelen die door de massa worden aanvaard, zijn slechts oordelen die hen worden opgedrongen en nooit oordelen die na discussie zijn aangenomen. Wat dit betreft zijn er talloze individuen die niet boven het niveau van de massa uitstijgen. Het gemak waarmee

bepaalde meningen algemene acceptatie verkrijgen, komt vooral voort uit de onmogelijkheid die de meeste mensen ervaren om een eigen mening te vormen die op henzelf is gebaseerd en op hun eigen redenering.

3. De verbeelding van de massa

Net zoals bij mensen bij wie het redeneervermogen ontbreekt, is de figuurlijke verbeeldingskracht van menigten zeer krachtig, zeer actief en zeer vatbaar voor sterke indrukken. De beelden die een persoon, een gebeurtenis of een ongeluk in hun geest oproept, zijn bijna net zo levensecht als de werkelijkheid. Menigten bevinden zich tot op zekere hoogte in de positie van een slaper wiens rede, tijdelijk opgeschort, het mogelijk maakt dat in zijn geest beelden van extreme intensiteit worden opgeroepen die snel zouden verdwijnen als ze aan reflectie zouden worden onderworpen. Omdat menigten niet in staat zijn tot reflectie en redeneren, zijn ze verstoken van het begrip onwaarschijnlijkheid; en het is opmerkelijk dat het over het algemeen de meest onwaarschijnlijke dingen zijn die het meest opvallen. Daarom is het altijd de wonderlijke en legendarische kant van gebeurtenissen die de massa het meest treffen. Wanneer een beschaving wordt geanalyseerd, blijkt dat het in werkelijkheid het wonderlijke en het legendarische zijn die haar ware steunpilaren vormen. Uiterlijke schijn heeft in de geschiedenis altijd een veel belangrijkere rol gespeeld dan de werkelijkheid, waar het onwerkelijke altijd van groter belang is dan het werkelijke.

Mensenmassa's, die alleen in beelden kunnen denken, zijn alleen onder de indruk van beelden. Het zijn alleen beelden die hen angst inboezemen of aantrekken en die hen tot handelen aanzetten.

Om deze reden hebben theatrale voorstellingen, waarin het beeld in zijn meest duidelijk zichtbare vorm wordt getoond, altijd een enorme invloed op het publiek. Brood en spektakels vormden voor de plebejers (*gewone, vrije burgers*) van het oude Rome het ideaal van geluk, en meer vroegen ze niet. Door de eeuwen heen is dit ideaal nauwelijks veranderd. Niets heeft een grotere invloed op de verbeelding van menigten van elke categorie dan theatrale voorstellingen. Het hele publiek ervaart tegelijkertijd dezelfde emoties, en als deze emoties niet onmiddellijk in daden worden omgezet, komt dat doordat zelfs de meest onbewuste toeschouwer niet kan ontkennen dat hij het slachtoffer is van illusies en dat hij heeft gelachen of gehuild om denkbeeldige avonturen. Soms zijn de gevoelens die door de beelden worden opgeroepen echter zo sterk dat ze, net als gewontesuggesties, de neiging hebben zich in daden om te zetten. Het verhaal gaat vaak over de directeur van een populair theater die, omdat hij alleen sombere drama's opvoerde, de acteur die de rol van de verrader speelde, moest laten beschermen bij zijn vertrek uit het theater. Hij moest de acteur beschermen tegen het geweld van de toeschouwers, die verontwaardigd waren over de misdaden, hoe verzonnen ze ook waren, die de verrader had begaan.

Hier zien we naar mijn mening een van de meest opmerkelijke aanwijzingen voor de mentale toestand van de massa, en vooral voor het gemak waarmee ze beïnvloedbaar is.

Het onwerkelijke heeft bijna evenveel invloed op hen als het werkelijke. Ze hebben een duidelijke neiging om geen onderscheid te maken tussen de twee.

De macht van veroveraars en de kracht van staten zijn gebaseerd op de verbeelding van het volk. Het is met name door in te spelen op deze verbeelding dat de massa wordt geleid. Alle grote historische gebeurtenissen, de opkomst van het boeddhisme, het christendom, de islam, de Reformatie, de Franse Revolutie en, in onze tijd, de dreigende opmars van het socialisme, zijn de directe of indirecte gevolgen van sterke indrukken die op de verbeelding van de massa worden gemaakt.

Bovendien beschouwden alle grote staatslieden van alle tijden en landen, inclusief de meest absolute despoten, de volksverbeelding als de basis van hun macht, en hebben ze nooit geprobeerd ertegenin te regeren. "Door katholiek te worden," zei Napoleon tegen de Staatsraad, "maakte ik een einde aan de Vendée-oorlog. ¹⁵ Door moslim te worden kreeg ik voet aan de grond in Egypte. Door [ultramontaan](#) te worden won ik de Italiaanse priesters voor me, en als ik een natie van Joden zou besturen, zou ik de tempel van Salomo herbouwen." Misschien heeft geen enkele groot man sinds Alexander en Caesar beter begrepen hoe de verbeelding van de massa te beïnvloeden. Zijn constante zorg was om die te raken. Hij hield er rekening mee in zijn overwinningen, in zijn toespraken, in zijn redevoeringen, in al zijn daden. Zelfs op zijn sterfbed dacht hij er nog aan.

Hoe moet de verbeelding van de massa worden beïnvloed? Dat zullen we zo dadelijk zien. Laten we ons voorlopig beperken tot de constatering dat de prestatie nooit bereikt kan worden door een beroep te doen op het intellect of het redeneervermogen, dat wil zeggen, door middel van demonstratie. Het was niet door listige retoriek dat Antonius erin slaagde het volk in opstand te brengen tegen de moordenaars van Caesar; het was door zijn testament voor te lezen aan de menigte en te wijzen naar zijn lijk.

Alles wat de verbeelding van de massa prikkelt, presenteert zich in de vorm van een opvallend en zeer helder beeld, ontdaan van alle bijkomende uitleg, of slechts vergezeld van een paar wonderbaarlijke of mysterieuze feiten; voorbeelden hiervan zijn een grote overwinning, een groot wonder, een grote misdaad of een grote hoop. Dingen moeten als geheel aan de massa worden voorgelegd, en hun ontstaan mag nooit worden aangegeven. Honderd kleine misdaden of kleine ongelukken zullen de verbeelding van de massa in het geheel niet prikkelen, terwijl één grote misdaad of één groot ongeluk een diepe indruk op hen zal maken, zelfs als de gevolgen oneindig minder rampzalig zijn dan die van de honderd kleine ongelukken bij elkaar.

De griepepidemie, die slechts enkele jaren geleden alleen al in Parijs vijfduizend mensen het leven kostte, maakte weinig indruk op de volksverbeelding. De reden was dat deze ware slachting niet in een zichtbaar beeld werd weergegeven, maar alleen werd vernomen uit statistische gegevens die wekelijks werden verstrekt. Een ongeluk dat slechts vijfhonderd in plaats van vijfduizend mensen het leven kostte, maar dan wel op één dag en in het openbaar, als gevolg van een opvallend incident zoals de val van de Eiffeltoren,

¹⁵ Noot van de uitgever: Een opstand tegen de dienstplicht in 1793 in de Vendée-regio in Frankrijk.

zou daarentegen een enorme indruk hebben gemaakt op de verbeelding van de menigte. Het waarschijnlijke verlies van een transatlantische stoomboot, waarvan men bij gebrek aan nieuws aannam dat deze midden op de oceaan was gezonken, maakte een week lang diepe indruk op de verbeelding van de menigte. Officiële statistieken tonen echter aan dat alleen al in 1894 850 zeilschepen en 203 stoomboten verloren gingen.

De menigte was echter geen moment bezorgd over deze opeenvolgende verliezen, hoe belangrijk ze ook waren wat betreft de vernietiging van levens en eigendommen, dan het verlies van de betreffende Atlantische liner ooit had kunnen zijn. Het zijn dus niet de feiten zelf die de volksverbeelding raken, maar de manier waarop ze plaatsvinden en onder de aandacht worden gebracht. Het is noodzakelijk dat zij, door hun samensmelting, als ik het zo mag zeggen, een verbluffend beeld scheppen dat de geest vult en in zijn greep houdt. De kunst beheersen om de verbeelding van de massa te prikkelen, is tegelijkertijd de kunst beheersen om hen te sturen.

Hoofdstuk 4 - Een religieuze vorm aangenomen door alle overtuigingen van de massa

Wat wordt bedoeld met religieus sentiment? – Het staat los van de verering van een godheid. – De kenmerken ervan. – De kracht van overtuigingen die een religieuze vorm aannemen. – Diverse voorbeelden. – Populaire goden zijn nooit verdwenen. Nieuwe vormen waarin ze herleven. – Religieuze vormen van atheïsme. – Het belang van deze begrippen vanuit historisch oogpunt. – De Reformatie, de Bartholomeusnacht, de Terreur en alle soortgelijke gebeurtenissen zijn het resultaat van de religieuze gevoelens van de massa en niet van de wil van geïsoleerde individuen.

We hebben aangetoond dat de massa niet redeneert, dat ze ideeën als geheel accepteert of verwerpt, dat ze noch discussie noch tegenspraak tolereert, en dat de suggesties die op hen worden gericht hun hele verstandsveld binnendringen en zich onmiddellijk in daden omzetten. We hebben aangetoond dat de massa, mits voldoende beïnvloed, bereid is zichzelf op te offeren voor het ideaal waarmee ze zijn geïnspireerd. We hebben ook gezien dat ze alleen gewelddadige en extreme gevoelens koesteren, dat in hun geval sympathie snel in aanbidding omslaat en antipathie, zodra die is opgewekt, in haat verandert. Deze algemene aanwijzingen geven ons al een voorgevoel van de aard van de overtuigingen van de massa.

Wanneer deze overtuigingen nauwkeurig worden onderzocht, of het nu gaat om tijdperken die gekenmerkt worden door vurig religieus geloof of door grote politieke omwentelingen, zoals die van de vorige eeuw, blijkt dat ze altijd een bijzondere vorm aannemen die ik niet beter kan omschrijven dan door het een religieus sentiment te noemen.

Dit sentiment heeft zeer eenvoudige kenmerken, zoals de verering van een als superieur beschouwd wezen, de vrees voor de macht die aan dat wezen wordt toegeschreven, blinde onderwerping aan zijn bevelen, het onvermogen om zijn dogma's te bespreken, het verlangen om ze te verspreiden en de neiging om iedereen die ze niet accepteert als vijand te beschouwen. Of een dergelijk sentiment nu betrekking heeft op een onzichtbare God, een houten of stenen afgodsbeeld, een held of een politieke opvatting, zolang het de voorgaande kenmerken vertoont, blijft de essentie ervan altijd religieus. Het bovennatuurlijke en het wonderbaarlijke zijn in gelijke mate aanwezig. Menigten kennen onbewust een mysterieuze kracht toe aan de politieke formule of de zegevierende leider die op dat moment hun enthousiasme opwekt.

Iemand is niet alleen religieus wanneer hij een godheid aanbidt, maar ook wanneer hij al zijn verstand, zijn volledige wilskracht en de vurige geestdrift van fanatisme inzet voor een zaak of een individu dat het doel en de leidraad van zijn gedachten en daden wordt.

Onverdraagzaamheid en fanatisme zijn de noodzakelijke begeleiders van het religieuze sentiment. Ze worden onvermijdelijk getoond door degenen die menen het geheim van

aards of eeuwig geluk te bezitten. Deze twee kenmerken zijn te vinden bij alle mensen die samen worden gedreven door een overtuiging van welke aard dan ook. De Jakobijnen van het Schrikbewind waren in wezen net zo religieus als de katholieken van de Inquisitie, en hun wrede hartstocht kwam voort uit dezelfde bron.

De overtuigingen van de massa nemen die kenmerken aan van blinde onderwerping, felle onverdraagzaamheid en de behoefte aan gewelddadige propaganda die inherent zijn aan het religieuze sentiment, en daarom kan men zeggen dat al hun overtuigingen een religieuze vorm hebben. De held die door een menigte wordt toegejuicht, is een ware god voor die menigte. Napoleon was vijftien jaar lang zo'n god, en geen enkele godheid heeft ooit meer aanhangers gehad of mannen met meer gemak de dood ingejaagd. De christelijke en heidense goden hebben nooit een absoluut rijk uitgeoefend over de geesten die onder hun heerschappij waren gevallen.

Alle grondleggers van religieuze of politieke ideologieën hebben deze uitsluitend opgericht, omdat ze erin slaagden menigten te inspireren met die fanatieke gevoelens die ertoe leiden dat mensen hun geluk vinden in aanbidding en gehoorzaamheid en bereid zijn hun leven te geven voor hun afgod. Dit was in alle tijdperken het geval. [Fustel de Coulanges](#) merkt in zijn uitstekende werk over Romeins Gallië terecht op dat het Romeinse Rijk geenszins door geweld in stand werd gehouden, maar door de religieuze bewondering die het opwekte. "Het zou zonder weerga zijn in de wereldgeschiedenis," merkt hij terecht op, "dat een regeringsvorm die door het volk werd veracht, vijf eeuwen zou hebben standgehouden... Het zou onverklaarbaar zijn dat de dertig legioenen van het Rijk honderd miljoen mannen tot gehoorzaamheid zouden hebben gedwongen." De reden voor hun gehoorzaamheid was dat de keizer, die de grootsheid van Rome belichaamde, unaniem als een godheid werd vereerd. Er waren altaren ter ere van de keizer in de kleinste dorpen van zijn rijk. "Van het ene uiteinde van het rijk tot het andere ontstond in die tijd een nieuwe religie, die de keizers zelf als goden had. Enkele jaren vóór Christus bouwde heel Gallië, vertegenwoordigd door zestig steden, gezamenlijk een tempel nabij de stad Lyon ter ere van Augustus ... De priesters, gekozen door de verenigde Gallische steden, waren de voornaamste figuren in hun land... Het is onmogelijk dit alles toe te schrijven aan angst en onderdanigheid. Hele naties zijn niet onderdanig, en zeker niet drie eeuwen lang. Het waren niet de hovelingen die de vorst aanbaden, het was Rome, en het was niet alleen Rome, maar het was Gallië, het was Spanje, het was Griekenland en Azië."

Tegenwoordig hebben de meeste grote mannen, die de geesten van de mensen hebben beïnvloed, geen altaren meer, maar standbeelden, of hun portretten bevinden zich in de handen van hun bewonderaars, en de cultus die zij vereren verschilt niet wezenlijk van die welke aan hun voorgangers werd toegekend. Inzicht in de filosofie van de geschiedenis kan alleen worden verkregen door een grondig begrip van dit fundamentele punt van de psychologie van de massa. De massa eist bovenal een god.

Men moet niet veronderstellen dat dit de bijgelovigheden van een vervlogen tijdperk zijn die de rede definitief heeft verbannen. Het sentiment is nooit overwonnen in zijn eeuwige strijd met de rede. De massa wil niets meer horen van de woorden goddelijkheid en religie, in wier naam zij zo lang tot slaaf waren; maar zij hebben nooit zoveel fetisjen

bezeten als in de afgelopen honderd jaar, en de oude godheden hebben nooit zoveel standbeelden en altaren ter ere van hen opgericht. Wie zich de afgelopen jaren heeft verdiept in de volksbeweging die bekendstaat als het [Boulangisme](#), heeft kunnen zien hoe gemakkelijk de religieuze instincten van de massa weer oplaaien. Er was geen herberg te vinden zonder een portret van de held. Hem werd de macht toegeschreven om alle onrecht en alle kwaad te herstellen, en duizenden mannen zouden hun leven voor hem hebben gegeven. Zijn plaats in de geschiedenis had wellicht grootser geweest als zijn karakter ook maar enigszins overeenkwam met zijn legendarische reputatie.

Het is dus een volstrekt nutteloze gemeenplaats om te beweren dat een religie noodzakelijk is voor de massa, omdat alle politieke, goddelijke en sociale overtuigingen alleen wortel schieten onder hen op voorwaarde dat ze altijd de religieuze vorm aannemen – een vorm die het gevaar van discussie uitsluit. Als het mogelijk zou zijn de massa ertoe te bewegen atheïsme te omarmen, zou dit geloof alle onverdraagzame vurigheid van een religieus sentiment vertonen en in zijn uiterlijke vormen al snel een cultus worden. De ontwikkeling van de kleine positivistische sekte levert ons een merkwaardig bewijs hiervoor. Wat er gebeurde met de nihilist wiens verhaal wordt verteld door die diepzinnige denker Dostojevski, is snel gebeurd met de positivisten. Verlicht door het licht van de rede, vernielde hij op een dag de beelden van goden en heiligen die het altaar van een kapel sierden, doofde de kaarsen en verving, zonder een moment te verliezen, de vernielde voorwerpen door de werken van atheïstische filosofen zoals Büchner en Moleschott, waarna hij vroom de kaarsen weer aanstak.

Het object van zijn religieuze overtuigingen was veranderd, maar kan men terecht zeggen dat zijn religieuze gevoelens ook veranderd waren?

Bepaalde historische gebeurtenissen – en juist die zijn de belangrijkste – ik herhaal nogmaals, kunnen niet begrepen worden tenzij men de religieuze vorm heeft leren waarderen die de overtuigingen van de massa uiteindelijk altijd aannemen. Er zijn sociale fenomenen die veel meer vanuit het perspectief van de psycholoog bestudeerd moeten worden dan vanuit dat van de natuurwetenschapper. De grote historicus Taine heeft de Revolutie alleen als natuurwetenschapper bestudeerd, en daardoor is de werkelijke oorsprong van de gebeurtenissen hem vaak ontgaan. Hij heeft de feiten perfect geobserveerd, maar door gebrek aan kennis van de psychologie van massa's is hij niet altijd in staat geweest de oorzaken ervan te achterhalen. De feiten, die hem ontzetten door hun bloeddorstige, anarchistische en woeste kant, hebben hem nauwelijks iets anders laten zien dan een horde epileptische wilden, die zich zonder enige terughouding aan hun instincten overgaven. Het geweld van de Revolutie, de massamoorden, de noodzaak van propaganda en de oorlogsverklaringen aan alles, kunnen alleen goed worden verklaard door te bedenken dat de Revolutie in wezen de vestiging van een nieuw religieus geloof in de geest van de massa was. De Reformatie, de Bartholomeusnacht, de Franse godsdiensoorlogen, de Inquisitie en het Schrikbewind zijn verschijnselen van een identieke aard, teweeggebracht door menigten die bezielde waren door religieuze gevoelens die degenen die ermee doordrongen waren er noodzakelijkerwijs toe brachten om meedogenloos met vuur en zwaard iedereen uit te roeien die zich verzette tegen de vestiging van het nieuwe geloof. De methoden van de Inquisitie zijn die van allen wier overtuigingen oprecht en

standvastig zijn. Hun overtuigingen zouden deze benamingen niet verdienen als ze andere methoden zouden gebruiken.

Omwentelingen zoals die ik zojuist heb genoemd, zijn alleen mogelijk wanneer ze voortkomen uit de ziel van de massa. Zelfs de meest absolute despoten zouden ze niet kunnen veroorzaken. Wanneer historici ons vertellen dat de Bartholomeusnacht het werk van een koning was, tonen ze zich even onwetend over de psychologie van de massa als over die van vorsten. Manifestaties van deze orde kunnen alleen voortkomen uit de ziel van de massa. De absolute macht van de meest despotische vorst kan nauwelijks meer doen dan het moment van hun verschijning bespoedigen of vertragen. De Bartholomeusnacht of de godsdienstoorlogen waren niet meer het werk van koningen dan de Terreur het werk was van Robespierre, Danton of Sint Justus. Aan de basis van dergelijke gebeurtenissen ligt altijd de werking van de ziel van de massa en nooit de macht van machthebbers.

BOEK 2 - De meningen en overtuigingen van de massa

Hoofdstuk 1 - Verre factoren van de meningen en overtuigingen van de massa

Vorbereidende factoren van de overtuigingen van de massa – De oorsprong van de overtuigingen van de massa is het gevolg van een voorbereidend proces van uitwerking – Bestudeer van de verschillende factoren van deze overtuigingen.

1. Ras. De overheersende invloed die het uitoefent – Het vertegenwoordigt de suggesties van voorouders. **2. Tradities.** Ze vormen de synthese van de ziel van het ras – Het maatschappelijk belang van tradities – Hoe ze, nadat ze noodzakelijk zijn geweest, schadelijk worden – De massa is de meest hardnekkige bewaker van traditionele ideeën. **3. Tijd.** Tijd bereidt achtereenvolgens de vestiging van overtuigingen en vervolgens hun vernietiging voor. Met behulp van deze factor kan orde uit chaos voortkomen. **4. Politieke en sociale instellingen.** Een onjuist idee over hun rol – Hun invloed is extreem zwak – Ze zijn gevolgen, geen oorzaken – Naties zijn niet in staat om te kiezen wat hen de beste instellingen lijken – Instellingen zijn labels die de meest uiteenlopende dingen onder dezelfde noemer verenigen – Hoe instellingen kunnen ontstaan – Bepaalde instellingen zijn theoretisch slecht, zoals centralisatie die voor bepaalde naties verplicht is. **5. Instellingen en onderwijs.** Onwaarheid van gangbare ideeën over de invloed van onderwijs op de massa – Statistische gegevens – Demoraliserend effect van het Latijnse onderwijssysteem – De rol die onderwijs kan spelen – Voorbeelden van verschillende volkeren.

Na de mentale gesteldheid van menigten te hebben bestudeerd en hun manieren van voelen, denken en redeneren te hebben leren kennen, zullen we nu onderzoeken hoe hun meningen en overtuigingen ontstaan en zich vestigen.

De factoren die deze meningen en overtuigingen bepalen, zijn van tweeërlei aard: indirecte factoren en directe factoren.

Indirecte factoren zijn factoren die menigten in staat stellen bepaalde overtuigingen aan te nemen en absoluut ongevoelig maken voor de acceptatie van andere. Deze factoren bereiden de weg voor waarop plotseling bepaalde nieuwe ideeën ontkiemen, waarvan de kracht en gevolgen verbazingwekkend zijn, hoewel ze slechts spontaan lijken. Het plotseling ontstaan en in de praktijk brengen van bepaalde ideeën onder menigten kan soms een verrassende plotselingheid hebben. Dit is slechts een oppervlakkig effect, waarachter een voorbereidende actie van lange duur moet worden gezocht.

De directe factoren zijn factoren die, bovenop dit lange, voorbereidende werk, zonder welke ze effectloos zouden blijven, dienen als bron van actieve overtuiging op menigten; Dat wil zeggen, het zijn de factoren die ervoor zorgen dat het idee vorm krijgt en het met al zijn gevolgen loslaat. De besluiten waarmee groepen mensen plotseling worden meegesleept, komen voort uit deze directe factoren; het is aan hen te danken dat er een

oproer uitbreekt of een staking wordt besloten, en aan hen dat enorme meerderheden één man de macht geven om een regering omver te werpen.

De opeenvolgende werking van deze twee soorten factoren is terug te vinden in alle grote historische gebeurtenissen. De Franse Revolutie – om slechts één van de meest opvallende gebeurtenissen te noemen – had onder haar indirecte factoren de geschriften van de filosofen, de eisen van de adel en de vooruitgang van het wetenschappelijk denken. De geest van de massa, aldus voorbereid, werd vervolgens gemakkelijk gewekt door directe factoren, zoals de toespraken van redenaars en het verzet van de hofpartij tegen onbeduidende hervormingen.

Onder de indirecte factoren bevinden zich enkele van algemene aard, die ten grondslag liggen aan alle overtuigingen en meningen van de massa. Dit zijn ras, tradities, tijd, instellingen en opvoeding.

We gaan nu de invloed van deze verschillende factoren bestuderen.

1. Ras

Deze factor - ras - moet op de eerste plaats worden gezet, want op zichzelf is het verreweg van belang voor alle andere factoren. We hebben het in een ander werk al voldoende bestudeerd; het is daarom niet nodig om er opnieuw op in te gaan. We hebben in een eerder deel laten zien wat een historisch ras is, en hoe het, eenmaal gevormd, als gevolg van de erfelijkheidswetten, een zodanige macht bezit dat zijn overtuigingen, instellingen en kunsten – kortom, alle elementen van zijn beschaving – slechts de uiterlijke uitdrukking zijn van zijn genie. We hebben aangetoond dat de macht van het ras zodanig is dat geen enkel element van het ene volk op het andere kan overgaan zonder de meest ingrijpende transformaties te ondergaan. ¹⁶

Omgeving, omstandigheden en gebeurtenissen vertegenwoordigen de maatschappelijke suggesties van het moment. Ze kunnen een aanzienlijke invloed hebben, maar deze invloed is altijd van korte duur als ze in strijd is met de suggesties van het ras; dat wil zeggen, met die welke een natie heeft geërfd van de gehele reeks van haar voorouders.

In verschillende hoofdstukken van dit werk zullen we opnieuw ingaan op de raciale invloed en aantonen dat deze invloed zo groot is, dat ze de kenmerken van het geniale gedrag van massa's overschaduwet. Hieruit volgt dat de massa's van verschillende landen zeer uiteenlopende overtuigingen en gedragingen vertonen en niet op dezelfde manier beïnvloed kunnen worden.

¹⁶ Omdat deze stelling nog steeds aanzienlijk nieuw is en de geschiedenis zonder deze stelling volstrekt onbegrijpelijk is, heb ik vier hoofdstukken gewijd aan de onderbouwing ervan in mijn laatste boek: *The Psychological Laws of the Evolution of Peoples (De psychologische wetten van de evolutie van volkeren)*. Hieruit zal de lezer zien dat, ondanks de schijnbare onjuistheden, noch taal, noch religie, noch kunst, noch enig ander element van de beschaving, ongeschonden van het ene volk op het andere kan worden overgedragen.

2. Tradities

Tradities vertegenwoordigen de ideeën, behoeften en gevoelens van het verleden. Ze vormen de synthese van het menselijk ras en drukken met immense kracht op ons.

De biologische wetenschappen zijn getransformeerd sinds de embryologie de immense invloed van het verleden op de evolutie van levende wezens heeft aangetoond; en de historische wetenschappen zullen niet minder veranderen wanneer dit concept meer wijdverspreid is geraakt. Het is nog niet voldoende algemeen aanvaard, en veel staatslieden zijn nog niet verder gevorderd dan de theoretici van de vorige eeuw, die geloofden dat een samenleving zich kon losmaken van haar verleden en volledig opnieuw kon worden gevormd op basis van lijnen die uitsluitend door het licht van de rede werden aangedragen.

Een volk is een organisme dat door het verleden is geschapen, en, zoals elk ander organisme, kan het alleen worden gemodificeerd door langzame, erfelijke accumulaties.

Het is traditie die mensen leidt, en vooral wanneer ze zich in een menigte bevinden. De veranderingen die ze gemakkelijk in hun tradities kunnen aanbrengen, hebben, zoals ik al vaak heb herhaald, slechts betrekking op namen en uiterlijke vormen.

Deze omstandigheid is niet te betreuren. Noch een nationaal genie, noch een beschaving zou mogelijk zijn zonder tradities. Bijgevolg zijn de twee grootste zorgen van de mens sinds zijn bestaan het creëren van een netwerk van tradities, dat hij vervolgens probeert te vernietigen wanneer hun heilzame effecten zijn uitgewerkt. Beschaving is onmogelijk zonder tradities, en vooruitgang onmogelijk zonder de vernietiging van die tradities. De moeilijkheid, en het is een immense moeilijkheid, is het vinden van een juist evenwicht tussen stabiliteit en verandering. Als een volk zijn gewoonten te stevig laat wortelen, kan het niet meer veranderen en wordt het, net als China, niet meer in staat tot verbetering. Gewelddadige revoluties zijn in dit geval nutteloos; want wat er gebeurt, is dat ofwel de gebroken fragmenten van de keten weer aan elkaar worden genaaid en het verleden zijn heerschappij onveranderd hervat, ofwel de fragmenten gescheiden blijven en decadentie al snel overgaat in anarchie.

Het ideaal voor een volk is daarom het behoud van de instellingen van het verleden, en deze slechts onmerkbaar en beetje bij beetje te veranderen. Dit idee is moeilijk te realiseren. De Romeinen in de oudheid en de Engelsen in de moderne tijd zijn vrijwel de enigen die dit beseften.

Het zijn juist de menigten die zich het meest hardnekkig vastklampen aan traditionele ideeën en zich het meest hardnekkig verzetten tegen veranderingen daarin. Dit geldt met name voor de categorie menigten die kasten vormen. Ik heb al gewezen op de conservatieve geest van de massa en aangetoond dat de meest gewelddadige opstanden slechts eindigen in een verandering van woorden en termen. Aan het einde van de vorige eeuw, in het licht van verwoeste kerken, priesters die het land uit werden gezet of geguillotineerd, zou men kunnen denken dat de oude religieuze ideeën al hun kracht

hadden verloren, en toch waren er nauwelijks een paar jaar verstreken voordat het afgeschafte systeem van openbare eredienst opnieuw moest worden ingevoerd, uit respect voor universele eisen.¹⁷

Even uitgewist, hadden de oude tradities hun heerschappij hervat.

Geen enkel voorbeeld illustreert beter de macht van traditie op de geest van de massa. De meest geduchte afgoden verblijven niet in tempels, noch de meest despotische tirannen in paleizen; beide kunnen in een oogwenk worden vernietigd. Maar de onzichtbare meesters die in ons diepste innerlijk heersen, zijn veilig voor elke poging tot opstand en geven zich slechts over aan de langzame afsmelting van eeuwen.

3. Tijd

In sociale, net als in biologische problemen, is tijd een van de meest krachtige factoren. Het is de enige echte schepper en de enige grote vernietiger. Het is de tijd die bergen heeft gevormd met zandkorrels en de obscure cel van geologische tijdperken tot menselijke waardigheid heeft verheven. De werking van eeuwen is voldoende om elk gegeven fenomeen te transformeren. Er is terecht opgemerkt dat een mier met voldoende tijd de Mont Blanc zou kunnen afvlakken. Een wezen dat de magische kracht bezit om de tijd naar believen te manipuleren, zou de macht bezitten die gelovigen aan God toeschrijven.

Op deze plek hoeven we ons echter alleen bezig te houden met de invloed van tijd op het ontstaan van de meningen van de massa. De invloed van tijd is vanuit dit oogpunt nog steeds immens. Grote krachten zoals ras, die zich zonder tijd niet kunnen vormen, zijn ervan afhankelijk. Tijd veroorzaakt de geboorte, de groei en de dood van alle overtuigingen. Met behulp van tijd verwerven ze hun kracht en verliezen ze die ook weer.

Het is met name de tijd die de meningen en overtuigingen van de massa voorbereidt, of in ieder geval de bodem waarop ze zullen ontkiemen. Daarom zijn bepaalde ideeën in het ene tijdperk wel realiseerbaar en in het andere niet. Het is de tijd die die immense hoeveelheid aan overtuigingen en gedachten verzamelt waarop de ideeën van een bepaalde periode ontspruiten. Ze groeien niet bij toeval; de wortels van elk ervan reiken tot in een ver verleden. Wanneer ze bloeien, is het de tijd die hun bloei heeft voorbereid; en om een idee te krijgen van hun ontstaan, is het altijd nodig om terug te kijken in het verleden. Zij zijn de dochters van het verleden en de moeders van de toekomst, maar bovenal slaven van de tijd.

¹⁷ Het verslag van de ex-conventionist Fourcroy, geciteerd door Taine, is hierover zeer duidelijk: "Wat overal te zien is met betrekking tot het naleven van de zondag en het kerkbezoek, bewijst dat de meerderheid van de Fransen ernaar verlangt terug te keren naar hun oude gewoonten, en dat het niet langer opportuun is om deze natuurlijke neiging te weerstaan ... De grote meerderheid van de mensen heeft behoefte aan religie, openbare eredienst en priesters. Het is een vergissing van sommige moderne filosofen, waardoor ikzelf ook ben misleid, om te geloven in de mogelijkheid dat onderwijs zo algemeen is, dat het religieuze vooroordelen kan uitroeien, die voor een groot aantal ongelukkige mensen een bron van troost zijn ... De massa van het volk moet dus zijn priesters, zijn altaren en zijn openbare eredienst behouden."

De tijd is bijgevolg onze ware meester, en het volstaat haar de vrije hand te geven om alles te zien veranderen. Op dit moment zijn we zeer ongerust over de dreigende aspiraties van de menigten en de vernietigingen en omwentelingen die daardoor worden voorspeld. De tijd zal, zonder verdere hulp, zorgen voor het herstel van het evenwicht. "Geen enkele regeringsvorm," schrijft M. Lavissee terecht, "is in één dag ontstaan. Politieke en sociale organisaties zijn werken die eeuwen vergen. Het feodale systeem bestond eeuwenlang in een vormeloze, chaotische staat voordat het zijn wetten vond; de absolute monarchie bestond ook eeuwenlang voordat er regelmatige regeringsvormen ontstonden, en deze perioden van verwachting waren buitengewoon onrustig."

4. Politieke en sociale instellingen

Het idee dat instellingen de gebreken van samenlevingen kunnen verhelpen, dat nationale vooruitgang het gevolg is van de verbetering van instellingen en regeringen, en dat sociale veranderingen door decreten kunnen worden bewerkstelligd – dit idee, zeg ik, wordt nog steeds algemeen aanvaard. Het was het uitgangspunt van de Franse Revolutie, en de sociale theorieën van vandaag zijn erop gebaseerd.

Zelfs de meest aanhoudende ervaring is er niet in geslaagd deze ernstige misvatting aan het wankelen te brengen. Filosofen en historici hebben tevergeefs geprobeerd de absurditeit ervan aan te tonen, maar toch hebben ze geen moeite gehad om aan te tonen dat instellingen het resultaat zijn van ideeën, gevoelens en gewoonten, en dat ideeën, gevoelens en gewoonten niet kunnen worden hervormd door wetgeving aan te passen.

Een natie kiest haar instellingen niet naar believen, net zomin als ze de kleur van haar haar of ogen kiest. Instellingen en regeringen zijn het product van het menselijk ras. Ze zijn niet de scheppers van een tijdperk, maar worden erdoor geschapen. Volkeren worden niet geregeerd volgens hun grillen van het moment, maar zoals hun karakter bepaalt dat ze geregeerd moeten worden. Het kost eeuwen om een politiek systeem te vormen en eeuwen om het te veranderen. Instellingen hebben geen intrinsieke waarde: op zichzelf zijn ze noch goed noch slecht. Wat op een bepaald moment goed is voor een bepaald volk, kan uiterst schadelijk zijn voor een andere natie.

Bovendien is het geenszins in de macht van een volk om zijn instellingen werkelijk te veranderen. Ongetwijfeld kan het, ten koste van gewelddadige revoluties, hun naam veranderen, maar in wezen blijven ze ongewijzigd. De namen zijn slechts nutteloze etiketten waarmee een historicus die tot de kern van de zaak doordringt zich nauwelijks hoeft bezig te houden. Zo leeft bijvoorbeeld Engeland, ¹⁸ het meest democratische land ter wereld, desondanks onder een monarchaal *regime*, terwijl de landen waar het meest onderdrukkende despotisme welig tiert de Spaans-Amerikaanse republieken zijn, ondanks hun

¹⁸ Zelfs de meest vooruitstrevende republikeinen van de Verenigde Staten erkennen dit feit. Het Amerikaanse tijdschrift *The Forum* gaf onlangs categorisch uiting aan deze mening in de bewoordingen die ik hier citeer uit de *Review of Reviews* van december 1894: "Zelfs de meest fervente tegenstanders van een aristocratie mogen nooit vergeten dat Engeland vandaag de dag het meest democratische land ter wereld is, het land waarin de rechten van het individu het meest worden gerespecteerd en waarin het individu de meeste vrijheid geniet."

republikeinse grondwetten. Het lot van volkeren wordt bepaald door hun karakter en niet door hun regering. Ik heb geprobeerd dit standpunt in mijn vorige boek te onderbouwen met categorische voorbeelden.

Tijd verliezen aan het fabriceren van kant-en-klare grondwetten is daarom een kinderachtige bezigheid, het nutteloze werk van een onwetende retoricus. Noodzaak en tijd nemen de taak op zich om grondwetten te ontwikkelen, wanneer we wijs genoeg zijn om deze twee factoren hun werk te laten doen. Dit is het plan dat de Angelsaksen hebben gevolgd, zoals hun grote historicus Macaulay ons leert in een passage die de politici van alle Latijnse landen uit hun hoofd zouden moeten leren. Nadat hij al het goede heeft laten zien, dat bereikt kan worden door wetten die vanuit het oogpunt van de zuivere rede een chaos van absurditeiten en tegenstrijdigheden lijken, vergelijkt hij de talloze grondwetten, die ten prooi zijn gevallen aan de omwentelingen van de Latijnse volkeren, met die van Engeland, en wijst erop dat de laatste slechts zeer langzaam, stukje bij stukje, is veranderd, onder invloed van onmiddellijke noodzaak en nooit van speculatieve redenering.

"Symboliek en gemak worden vaak genegeerd; nooit wordt een anomalie weggenomen enkel omdat het een anomalie is; er wordt nooit geïnnoveerd, behalve wanneer er sprake is van een geuite klacht; er wordt nooit geïnnoveerd, behalve voor zover dat de klacht wordt weggenomen; er wordt nooit een voorstel gedaan met een bredere reikwijdte dan het specifieke geval waarvoor een voorziening nodig is. Dit zijn de regels die, van de tijd van John tot de tijd van Victoria, over het algemeen de beraadslagingen van onze tweehonderdvijftig parlementen hebben geleid."

Het zou nodig zijn om de wetten en instellingen van elk volk afzonderlijk te bekijken om aan te tonen in hoeverre ze de behoeften van elk ras weerspiegelen en daarom niet met geweld kunnen worden veranderd. Men kan zich bijvoorbeeld verliezen in filosofische verhandelingen over de voor- en nadelen van centralisatie; maar wanneer we zien dat een volk, samengesteld uit zeer verschillende rassen, duizend jaar lang inspanningen levert om deze centralisatie te bereiken; wanneer we constateren dat een grote revolutie, met als doel de vernietiging van alle instellingen uit het verleden, gedwongen is deze centralisatie te respecteren en zelfs te versterken; onder deze omstandigheden zouden we moeten erkennen dat het het gevolg is van dwingende behoeften, dat het een voorwaarde is voor het bestaan van de betreffende natie, en zouden we medelijden moeten hebben met het beperkte intellect van politici die het hebben over de vernietiging ervan. Mocht het hen toevallig lukken in deze poging, dan zou hun succes onmiddellijk het signaal zijn voor een verschrikkelijke burgeroorlog, ¹⁹ die bovendien meteen een nieuw centralisatiesysteem zou inluiden dat veel onderdrukkender is dan het oude.

¹⁹ Als we de diepe religieuze en politieke verdeeldheid die de verschillende partijen in Frankrijk scheidt, en die vooral het gevolg is van sociale kwesties, vergelijken met de separatistische tendensen die zich manifesteerden ten tijde van de Revolutie en die zich begonnen af te tekenen tegen het einde van de Frans-Duitse oorlog, dan zien we dat de verschillende bevolkingsgroepen in Frankrijk nog lang niet volledig zijn vermengd. De krachtige centralisatie van de Revolutie en de oprichting van kunstmatige departementen, bedoeld om de oude provincies te verenigen, was ongetwijfeld het meest nuttige werk ervan. Als het mogelijk zou zijn om de decentralisatie te bewerkstelligen die tegenwoordig de geesten zonder vooruitziende blik bezighoudt, zou dit onmiddellijk de meest bloedige wanorde tot gevolg hebben. Dit feit negeren betekent de hele geschiedenis van Frankrijk buiten beschouwing laten.

De conclusie die uit het voorgaande getrokken kan worden, is dat het niet in instellingen te zoeken is dat het middel bestaat om het genie van de massa's diepgaand te beïnvloeden. Wanneer we zien dat bepaalde landen, zoals de Verenigde Staten, een hoge mate van welvaart bereiken onder democratische instellingen, terwijl andere, zoals de Spaans-Amerikaanse republieken, zich in een erbarmelijke staat van anarchie bevinden onder exact dezelfde instellingen, dan moeten we toegeven dat deze instellingen even vreemd zijn aan de grootsheid van het ene land als aan het verval van het andere. Volkeren worden geregeerd door hun karakter, en alle instellingen die niet nauw gemodelleerd zijn naar dat karakter, vertegenwoordigen slechts een geleend kleed, een tijdelijke vermomming. Ongetwijfeld zijn er bloedige oorlogen en gewelddadige revoluties gevoerd, en zullen er nog steeds worden gevoerd, om instellingen op te leggen waaraan, net als aan de relieken van heiligen, de bovennatuurlijke kracht wordt toegeschreven om welvaart te scheppen. Men kan dus in zekere zin zeggen dat instellingen een reactie teweegbrengen in de geest van de massa, voor zover zij dergelijke omwentelingen veroorzaken. Maar in werkelijkheid zijn het niet de instellingen die op deze manier reageren, aangezien we weten dat ze, of ze nu zegevieren of verslagen zijn, op zichzelf geen deugd bezitten. Het zijn illusies en woorden die de geest van de massa hebben beïnvloed, en vooral woorden – woorden die even krachtig als illusoir zijn, en waarvan we de verbazingwekkende invloed weldra zullen aantonen.

5. Onderwijs en opvoeding

Een van de meest dominante ideeën van het huidige tijdperk is het idee dat onderwijs mensen aanzienlijk kan veranderen en dat het onontkoombaar tot gevolg heeft dat ze beter worden en zelfs gelijkwaardig. Door de constante herhaling ervan is deze bewering uitgegroeid tot een van de meest standvastige democratische dogma's. Het zou nu net zo moeilijk zijn om het aan te vallen als het vroeger was om de dogma's van de Kerk aan te vallen.

Op dit punt, net als op vele andere, staan democratische ideeën echter lijnrecht tegenover de resultaten van de psychologie en de ervaring. Veel vooraanstaande filosofen, onder wie Herbert Spencer, hebben zonder moeite aangetoond dat onderwijs een mens noch moreler noch gelukkiger maakt, dat het noch zijn instincten noch zijn erfelijke hartstochten verandert, en dat het soms – als het maar slecht wordt aangestuurd – veel schadelijker is dan nuttig. Statistici hebben deze opvattingen bevestigd door te stellen dat criminaliteit toeneemt met de generalisering van het onderwijs, of in ieder geval van een bepaald soort onderwijs, en dat de ergste vijanden van de samenleving, de anarchisten, worden gerekruteerd onder de prijswinnaars van scholen; terwijl een vooraanstaand magistraat, M. Adolphe Guillot, in een recent werk de observatie maakte dat er momenteel 3.000 geschoolde criminelen zijn voor elke 1.000 ongeletterde delinquenten, en dat in vijftig jaar het percentage criminelen in de bevolking is gestegen van 227 naar 552 per 100.000 inwoners, een toename van 133 procent. Hij heeft, net als zijn collega's, ook opgemerkt dat criminaliteit met name toeneemt onder jongeren, voor wie, zoals bekend, gratis en verplicht onderwijs in Frankrijk het leerlingstelsel heeft vervangen.

Zeker – en niemand heeft ooit deze stelling beweerd – is het niet zo dat goed gerichte instructie geen zeer nuttige praktische resultaten kan opleveren, zo niet in de zin van het verhogen van de morele standaard, dan toch zeker in de zin van het ontwikkelen van professionele vaardigheden. Helaas hebben de Latijnse volkeren, vooral in de laatste vijftientig jaar, hun onderwijssystemen gebaseerd op zeer onjuiste principes, en ondanks de opmerkingen van de meest eminente denkers, zoals Bréal, Fustel de Coulanges, Taine en vele anderen, blijven ze volharden in hun betreurenswaardige fouten. Ik heb zelf, in een werk dat enige tijd geleden is gepubliceerd, aangetoond dat het Franse onderwijssysteem de meerderheid van degenen die het hebben ondergaan, verandert in vijanden van de samenleving en talloze volgelingen rekruteert voor de ergste vormen van socialisme.

Het voornaamste gevaar van dit onderwijssysteem – terecht Latijns genoemd – schuilt in het feit dat het gebaseerd is op de fundamentele psychologische fout dat intelligentie wordt ontwikkeld door het uit het hoofd leren van leerboeken. Vanuit dit standpunt is er alles aan gedaan om zoveel mogelijk handboeken te leren kennen. Van de basisschool tot het moment dat hij de universiteit verlaat, leert een jongeman niets anders dan boeken uit zijn hoofd, zonder dat zijn eigen oordeel of eigen initiatief ooit aan bod komt. Zijn opleiding bestaat uit het uit het hoofd leren en gehoorzamen.

"Lessen leren, een grammatica of een compendium uit het hoofd kennen, goed herhalen en goed imiteren – dat," schrijft een voormalig minister van Openbaar Onderwijs, M. Jules Simon, "is een belachelijke vorm van onderwijs waarvan elke inspanning een daad van geloof is, een stilzwijgende erkenning van de onfeilbaarheid van de meester, en waarvan de enige resultaten een vernedering van onszelf en een machteloosheid zijn."

Als dit onderwijs slechts nutteloos was, zou men zich kunnen beperken tot het uiten van medeleven met de ongelukkige kinderen die, in plaats van noodzakelijke studies op de basisschool te volgen, les krijgen in de genealogie van de zonen van Clotaire, de conflicten tussen Neustrië en Austrasië, of zoölogische classificaties. Maar het systeem vormt een veel ernstiger gevaar. Het geeft degenen die eraan onderworpen zijn een heftige afkeer van de levensomstandigheden waarin ze geboren zijn, en een intens verlangen om eraan te ontsnappen. De arbeider wil niet langer arbeider blijven, noch de boer boer, terwijl de meest bescheiden leden van de middenklasse geen andere carrière voor hun zonen zien dan die van staatsambtenaar. In plaats van mannen voor te bereiden op het leven, bereiden Franse scholen hen uitsluitend voor op publieke functies, waarin succes kan worden behaald zonder enige noodzaak tot zelfsturing of het tonen van ook maar een greintje persoonlijk initiatief. Onderaan de sociale ladder creëert het systeem een leger van proletariërs, die ontevreden zijn met hun lot en altijd klaarstaan om in opstand te komen, terwijl het aan de top een frivole bourgeoisie voortbrengt, tegelijk sceptisch en goedgegelovig, met een bijgelovig vertrouwen in de staat, die zij als een soort Voorzienigheid beschouwt, maar zonder te vergeten een voortdurende vijandigheid jegens de staat te tonen, altijd haar eigen fouten aan de regering toe te schrijven en niet in staat tot de minste onderneming zonder de tussenkomst van de autoriteiten.

De staat, die door middel van leerboeken al deze mensen met een diploma voortbrengt, kan slechts een klein aantal van hen inzetten en is gedwongen de anderen werkloos te laten. De staat is bijgevolg genoodzaakt zich neer te leggen bij het onderhouden van de eerstgenoemden en de anderen als vijanden te beschouwen. Van boven tot onder in de sociale piramide, van de nederigste klerk tot de professor en de prefect, belegert de immense massa mensen met een diploma de beroepen. Terwijl een zakenman de grootste moeite heeft om een agent te vinden die hem in de koloniën vertegenwoordigt, dingen duizenden kandidaten naar de meest bescheiden ambten. Alleen al in het departement Seine zijn er 20.000 schoolmeesters en -meesteressen zonder werk, allemaal mensen die, de velden of werkplaatsen verachtend, voor hun levensonderhoud afhankelijk zijn van de staat. Omdat het aantal uitverkorenen beperkt is, is het aantal ontevredenen noodgedwongen immens. Deze laatsten zijn bereid tot elke revolutie, wie de leiders ook zijn en wat het doel ook is. Het vergaren van kennis waarvoor geen enkel nut te vinden is, is een zekere manier om een mens tot opstand aan te zetten.²⁰

Het is duidelijk te laat om terug te keren op onze fouten. Alleen de ervaring, de ultieme leermeester van volkeren, zal ons onze vergissing duidelijk maken. Alleen de ervaring zal krachtig genoeg zijn om de noodzaak aan te tonen om onze verachtelijke leerboeken en onze erbarmelijke examens te vervangen door beroepsonderwijs dat onze jonge mannen ertoe kan aanzetten terug te keren naar het land, de werkplaats en de koloniale onderneming die ze tegenwoordig koste wat kost vermijden.

Het beroepsonderwijs waar alle verlichte geesten nu om vragen, was het onderwijs dat onze voorvaders in het verleden ontvingen. Het is nog steeds springlevend onder de naties die de wereld beheersen door hun wilskracht, hun initiatief en hun ondernemingsgeest. In een reeks opmerkelijke pagina's, waarvan ik de belangrijkste passages verderop weergeef, heeft een groot denker, M. Taine, duidelijk aangetoond dat ons vroegere onderwijssysteem ongeveer overeenkwam met het systeem dat tegenwoordig in Engeland en Amerika gangbaar is, en in een opmerkelijke parallel tussen het Latijnse en het Angelsaksische systeem heeft hij de gevolgen van beide methoden helder uiteengezet.

Men zou er misschien, in geval van nood, mee kunnen instemmen om alle nadelen van ons klassieke onderwijs te blijven accepteren, ook al bracht het niets anders voort dan ontevreden mannen en mannen die ongeschikt waren voor hun positie in het leven, als de

²⁰ Dit fenomeen is bovendien niet uniek voor de Latijnse volkeren. Het is ook waarneembaar in China, een land dat eveneens in handen is van een solide hiërarchie van mandarijnen of ambtenaren, en waar een functie, net als in Frankrijk, wordt verkregen door middel van een competitief examen, waarbij de enige toets het onafgebroken opzeggen van dikke handboeken is. Het leger van geschoolde mensen zonder werk wordt in China tegenwoordig beschouwd als een ware nationale ramp. Hetzelfde geldt voor India, waar, sinds de Engelsen scholen hebben geopend, niet voor onderwijsdoeleinden zoals in Engeland zelf, maar simpelweg om de inheemse bevolking van onderwijs te voorzien, een speciale klasse van geschoolde mensen is ontstaan, de Baboes, die, wanneer ze geen werk vinden, de onverzoenlijke vijanden van de Engelse overheersing worden. In het geval van alle Baboes, of ze nu werk hebben of niet, is het eerste gevolg van hun onderwijs een verlaging van hun morele normen geweest. Dit is een feit waarop ik uitvoerig heb aangedrongen in mijn boek *The Civilisations of India (De beschavingen van India)* — een feit dat ook is opgemerkt door alle auteurs die het grote schiereiland hebben bezocht.

oppervlakkige verwerving van zoveel kennis, het feilloze uit het hoofd leren van zoveel leerboeken, het intelligentieniveau niet zou verhogen. Maar verhoogt het dit niveau werkelijk? Helaas niet! De voorwaarden voor succes in het leven zijn het bezit van oordeelsvermogen, ervaring, initiatief en karakter – kwaliteiten die niet door boeken worden geschonken. Boeken zijn woordenboeken, die nuttig zijn om te raadplegen, maar waarvan het volstrekt nutteloos is om grote delen in je hoofd te hebben.

Hoe is het mogelijk dat beroepsonderwijs de intelligentie in een mate ontwikkelt die het klassieke onderwijs niet kan evenaren? Dit is goed aangetoond door M. Taine.

"Ideeën," zegt hij, "worden alleen gevormd in hun natuurlijke en normale omgeving; de groei wordt bevorderd door de talloze zintuiglijke indrukken die een jongeman dagelijks opdoet in de werkplaats, de mijn, de rechtbank, de studeerkamer, de bouwplaats, het ziekenhuis; bij het zien van gereedschap, materialen en werkzaamheden; in de aanwezigheid van klanten, werknemers en arbeiders, van goed of slecht uitgevoerd werk, kostbaar of winstgevend. Op die manier worden die kleine details waargenomen met de ogen, het oor, de handen en zelfs de reukzin, die onvrijwillig worden opgepikt en in stilte worden verwerkt, vorm krijgen in de leerling en hem vroeg of laat op het idee brengen van een nieuwe combinatie, vereenvoudiging, bezuiniging, verbetering of uitvinding. De jonge Fransman wordt, juist op de leeftijd waarop hij het meest vruchtbaar is, beroofd van al deze waardevolle contacten, van al deze onmisbare elementen van assimilatie. Zeven of acht jaar lang zit hij opgesloten in een school en is hij afgesneden van die directe omgeving.' persoonlijke ervaringen die hem een scherp en nauwkeurig inzicht zouden geven in mensen en dingen, en in de verschillende manieren om ermee om te gaan."

"... Minstens negen van de tien hebben hun tijd en moeite verspild gedurende een aantal jaren van hun leven – cruciale, belangrijke, zelfs beslissende jaren. Daaronder vallen allereerst de helft of tweederde van degenen die zich aanmelden voor een examen – ik verwijs naar degenen die worden afgewezen; en vervolgens, onder degenen die slagen, die een graad, een certificaat of een diploma behalen, is er nog steeds de helft of tweederde – ik verwijs naar degenen die overwerkt zijn. Er is te veel van hen geëist door te eisen dat ze op een bepaalde dag, zittend op een stoel of voor een examencommissie, gedurende twee uur achter elkaar, en met betrekking tot een groep wetenschappen, levende encyclopedieën van alle menselijke kennis zouden zijn. In feite waren ze dat, of bijna, gedurende twee uur op die specifieke dag, maar een maand later zijn ze dat niet meer. Ze zouden het examen niet opnieuw kunnen afleggen. Hun te talrijke en te zware verworvenheden glijden voortdurend uit hun geheugen en worden niet vervangen. Hun mentale kracht is afgenomen, hun vruchtbare groeicapaciteit is opgedroogd, de vol-groeide mens verschijnt ten tonele, en vaak is hij een uitgeputte man. Gevestigd, getrouwd, berustend in een vicieuze cirkel, en oneindig in dezelfde cirkel, sluit hij zich op in zijn beperkte functie, die hij naar behoren vervult, maar niet meer dan dat. Dat is de gemiddelde opbrengst; de inkomsten wegen zeker niet op tegen de uitgaven. In Engeland of Amerika, waar, net als in Frankrijk vóór 1789, de tegenovergestelde aanpak wordt gevolgd, is het behaalde resultaat gelijk of zelfs beter."

De illustere psycholoog laat ons vervolgens het verschil zien tussen ons systeem en dat van de Angelsaksen. De laatsten beschikken niet over onze talloze speciale scholen. Bij hen is het onderwijs niet gebaseerd op boekenkennis, maar op praktijkvoorbeelden.

De ingenieur bijvoorbeeld wordt opgeleid in een werkplaats en nooit op een school, een methode die ervoor zorgt dat ieder individu het niveau bereikt dat zijn intelligentie toelaat. Hij wordt arbeider of voorman als hij niet verder kan komen, ingenieur als zijn aanleg hem zover brengt. Deze manier van werken is veel democratischer en van veel groter nut voor de maatschappij dan het laten afhangen van iemands hele carrière van een examen van een paar uur, dat op negentien- of twintigjarige leeftijd wordt afgelegd.

"In het ziekenhuis, de mijn, de fabriek, op het kantoor van de architect of de advocaat doorloopt de student, die op zeer jonge leeftijd begint, zijn leerperiode stap voor stap, net zoals bij ons een juridisch medewerker op zijn kantoor, of een kunstenaar in zijn atelier. Voordat hij praktisch aan de slag gaat, heeft hij de mogelijkheid gehad om een algemene en beknopte cursus te volgen, zodat hij een kant-en-klaar kader heeft waarin hij de observaties die hij binnenkort zal doen, kan opslaan. Bovendien kan hij zich doorgaans beroepen op diverse technische cursussen die hij in zijn vrije tijd kan volgen, om zo stap voor stap de dagelijkse ervaring die hij opdoet te coördineren. Onder een dergelijk systeem nemen de praktische vaardigheden toe en ontwikkelen zich in exacte verhouding tot de talenten van de student, en in de richting die nodig is voor zijn toekomstige taak en het specifieke werk waarvoor hij zich vanaf nu wil voorbereiden. Op deze manier kan een jongeman in Engeland of de Verenigde Staten zijn capaciteiten snel maximaal ontwikkelen. Op vijftientwintigjarige leeftijd, en veel eerder als het materiaal en de onderdelen aanwezig zijn, is hij niet alleen een nuttige uitvoerder, maar ook in staat tot spontaan initiatief; hij is niet alleen een onderdeel van een machine, maar ook een motor. In Frankrijk, waar het tegenovergestelde systeem heerst – in Frankrijk, dat met elke volgende generatie steeds meer in de lijn van China komt – is de som van de verspilde krachten enorm."

De grote filosoof komt tot de volgende conclusie m.b.t. de groeiende tegenstrijdigheid tussen ons Latijnse onderwijssysteem en de eisen van het praktische leven:

"In de drie fasen van het onderwijs, die van kindertijd, adolescentie en jeugd, is de theoretische en pedagogische voorbereiding door boeken op de schoolbanken uitgerekt en overbelast geraakt met het oog op het examen, het diploma en het certificaat, en uitsluitend met het oog hierop, en met de slechtste methoden, door de toepassing van een onnatuurlijk en asociaal regime, door het buitensporig uitstellen van de praktische leerperiode, door ons kostschoolstelsel, door kunstmatige training en mechanisch stampen, door overwerk, zonder rekening te houden met de tijd die volgt, met de volwassen leeftijd en de functies van de mens, zonder acht te slaan op de echte wereld waarin de jongeman spoedig terechtkomt, op de maatschappij waarin we leven en waaraan hij zich moet aanpassen of zich van tevoren moet neerleggen, op de strijd waarin de mensheid verwickeld is en waarin hij, om zich te verdedigen en stand te houden, van tevoren had moeten worden toegerust." Gewapend, getraind en gehard. Deze onmisbare uitrusting, deze verwerving van belangrijker dan welke andere ook, dit stevige gezond

verstand, deze zenuwen en wilskracht, die onze scholen de jonge Fransman niet bijbrengen; integendeel, verre van hem geschikt te maken voor zijn naderende en definitieve staat, maken ze hem ongeschikt. Bijgevolg zijn zijn intrede in de wereld en zijn eerste stappen op het slagveld meestal slechts een opeenvolging van pijnlijke valpartijen, met als gevolg dat hij lang gewond en gekneusd blijft, en soms voor het leven invalide raakt. De beproeving is zwaar en gevaarlijk. Tijdens deze beproeving wordt het mentale en morele evenwicht aangetast en loopt het het risico niet meer hersteld te worden. Er is een te plotselinge en volledige desillusie opgetreden. De misleidingen zijn te groot geweest, de teleurstellingen te scherp." ²¹

Zijn we afgedwaald van wat voorafgaat aan de psychologie van de massa? Zeker niet. Als we de ideeën en overtuigingen willen begrijpen die vandaag de dag in de massa ontkiemen en morgen zullen opduiken, is het noodzakelijk te weten hoe de weg is gebaad. Het onderwijs dat de jeugd van een land krijgt, geeft inzicht in hoe dat land er op een dag uit zal zien. De opvoeding die de huidige generatie geniet, rechtvaardigt de meest sombere voorspellingen. Het is mede door onderwijs en opvoeding dat de geest van de massa verbetert of verslechtert. Het was daarom noodzakelijk om te laten zien hoe deze geest is gevormd door het heersende systeem, en hoe de massa van de onverschilligen en de neutralen geleidelijk een leger van ontevreden is geworden, bereid om alle suggesties van **utopisten** en retorici op te volgen. Het is in de schoollokalen dat socialist en anarchisten tegenwoordig te vinden zijn, en dat de weg wordt geplaveid voor de naderende periode van decadentie voor de Latijnse volkeren.

²¹ Taine, "*Le Regime moderne*," deel ii, 1894. (*Het moderne regime*) Deze pagina's zijn bijna de laatste die Taine schreef. Ze vatten op bewonderenswaardige wijze de resultaten van de lange ervaring van de grote filosoof samen. Helaas zijn ze naar mijn mening volkomen onbegrijpelijk voor die universiteits-professoren van ons die niet in het buitenland hebben gewoond. Onderwijs is het enige middel dat ons ter beschikking staat om de geest van een natie enigszins te beïnvloeden, en het is diep bedroevend te moeten bedenken dat er in Frankrijk nauwelijks iemand is die kan begrijpen dat ons huidige onderwijsstelsel een ernstige oorzaak is van snel verval, dat in plaats van onze jeugd te verheffen, haar juist verlaagt en perverteert.

Een nuttige vergelijking kan worden gemaakt tussen Taines pagina's en de observaties over het Amerikaanse onderwijs die M. Paul Bourget onlangs maakte in zijn uitstekende boek *Outre-Mer*. (*Overzee*) Ook hij, nadat hij heeft opgemerkt dat ons onderwijs slechts bekrompen bourgeois voortbrengt, zonder initiatief en wilskracht, of anarchisten – "die twee even schadelijke typen van de beschaafde mens, die ontaarden in machteloze platitudes of waanzinnige destructiviteit" – ook hij, zeg ik, trekt een vergelijking, die niet al te veel overdenking behoeft, tussen onze Franse lycea (openbare scholen), die fabrieken van degeneratie, en de Amerikaanse scholen, die een mens bewonderenswaardig voorbereiden op het leven. De kloof die bestaat tussen werkelijk democratische naties en die welke democratie wel in hun woorden hebben, maar geenszins in hun gedachten, wordt in deze vergelijking duidelijk naar voren gebracht.

Hoofdstuk 2. De directe factoren van de meningen van de massa

1. Beelden, woorden en formules. *De magische kracht van woorden en formules – De kracht van woorden, verbonden met de beelden die ze oproepen en onafhankelijk van hun werkelijke betekenis – Deze beelden variëren van tijdperk tot tijdperk en van ras tot ras – De slijtage van woorden – Voorbeelden van de aanzienlijke variaties in betekenis van veelgebruikte woorden – Het politieke nut van het hernoemen van oude dingen wanneer de woorden waarmee ze werden aangeduid een ongunstige indruk op de massa maakten – Variaties in de betekenis van woorden als gevolg van rassenverschillen – De verschillende betekenissen van het woord "democratie" in Europa en Amerika.* **2. Illusies.** *Hun belang – Ze liggen aan de basis van alle beschavingen – De maatschappelijke noodzaak van illusies – De massa geeft altijd de voorkeur aan illusies boven de waarheid.* **3. Ervaring.** *Alleen ervaring kan in de geest van de massa waarheden verankeren die noodzakelijk zijn geworden en gevaarlijke illusies vernietigen. Ervaring is alleen effectief op voorwaarde dat ze vaak wordt herhaald. De kosten van de ervaringen die nodig zijn om de massa te overtuigen.* **4. Rede.** *De nietigheid van haar invloed op de massa. De massa wordt alleen beïnvloed door haar onbewuste gevoelens. De rol van logica in de geschiedenis. De geheime oorzaken van onwaarschijnlijke gebeurtenissen.*

We hebben zojuist de indirecte en voorbereidende factoren onderzocht, die de geest van de massa een bijzondere ontvankelijkheid geven en daarin de groei van bepaalde gevoelens en ideeën mogelijk maken. Nu rest ons de factoren te bestuderen die direct kunnen werken. We zullen in een volgend hoofdstuk zien hoe deze factoren moeten worden ingezet om hun volledige effect te sorteren.

In het eerste deel van dit werk bestudeerden we de gevoelens, ideeën en redeneermethoden van collectieven, en uit de aldus verworven kennis zou het kennelijk mogelijk zijn om in het algemeen de middelen af te leiden om indruk op hun geest te maken. We weten al wat de verbeelding van menigten prikkelt en zijn bekend met de kracht en besmettelijkheid van suggesties, met name die welke in de vorm van beelden worden gepresenteerd. Omdat suggesties echter uit zeer verschillende bronnen kunnen voortkomen, kunnen de factoren die op de geest van menigten kunnen inwerken aanzienlijk verschillen. Het is daarom noodzakelijk om ze afzonderlijk te bestuderen. Dit is geen nutteloze studie. Menigten lijken enigszins op de sfinx uit de oude fabel: het is noodzakelijk om tot een oplossing te komen voor de problemen die hun psychologie biedt, of ons neer te leggen bij het feit dat we door hen worden verslonden.

1. Beelden, woorden en formules

Bij het bestuderen van de verbeelding van menigten zagen we dat deze bijzonder ontvankelijk is voor de indrukken die door beelden worden geproduceerd. Deze beelden liggen niet altijd voor de hand, maar het is mogelijk ze op te roepen door het oordeel-

kundig gebruik van woorden en formules. Kunstzinnig gehanteerd, bezitten ze in alle waarheid de mysterieuze kracht die vroeger door magiërs aan hen werd toegeschreven. Ze veroorzaken de geboorte van de meest formidabele stormen in de geesten van menigten, die ze op hun beurt ook kunnen bedwingen. Een piramide die veel hoger is dan die van het oude Cheops zou kunnen worden opgetrokken met slechts de botten van mannen die het slachtoffer zijn geworden van de kracht van woorden en formules.

De kracht van woorden is verbonden met de beelden die ze oproepen en staat volledig los van hun werkelijke betekenis. Woorden waarvan de betekenis het meest onduidelijk is, zijn soms de woorden die de meeste invloed hebben. Zoals bijvoorbeeld de termen democratie, socialisme, gelijkheid, vrijheid, enz., waarvan de betekenis zo vaag is dat dikke boeken niet volstaan om die precies vast te leggen. Toch is het zeker dat aan die korte lettergrepen een werkelijk magische kracht is verbonden, alsof ze de oplossing voor alle problemen bevatten. Ze synthetiseren de meest uiteenlopende onbewuste aspiraties en de hoop op de verwezenlijking ervan.

Rede en argumenten zijn niet in staat bepaalde woorden en formules te weerleggen. Ze worden plechtig uitgesproken in het bijzijn van menigten, en zodra ze zijn uitgesproken is op ieders gezicht een uitdrukking van respect te zien en buigen alle hoofden. Door velen worden ze beschouwd als natuurkrachten, als bovennatuurlijke machten. Ze roepen grootse en vage beelden op in de geest van de mensen, maar juist deze vaagheid die ze in duisternis hult, vergroot hun mysterieuze kracht. Het zijn de mysterieuze godheden die verborgen zijn achter de tabernakel, die de vrome gelovigen alleen in vrees en beven benaderen.

De beelden die door woorden worden opgeroepen, zijn onafhankelijk van hun betekenis en variëren van tijd tot tijd en van persoon tot persoon, terwijl de formules identiek blijven. Bepaalde vluchtige beelden zijn verbonden aan bepaalde woorden: het woord is als het ware slechts de knop van een elektrische bel die ze oproept.

Niet alle woorden en formules bezitten de kracht om beelden op te roepen, terwijl sommige die kracht ooit wel hadden, maar die in de loop van het gebruik verliezen en geen enkele reactie meer in de geest opwekken. Ze worden dan ijdele klanken, waarvan het voornaamste nut is om de gebruiker te ontlasten van de verplichting om na te denken. Gewapend met een kleine voorraad formules en gemeenplaatsen die we in onze jeugd hebben geleerd, bezitten we alles wat nodig is om door het leven te gaan zonder de vermoeiende noodzaak om over wat dan ook na te denken.

Als men een bepaalde taal bestudeert, ziet men dat de woorden waaruit die taal is opgebouwd, in de loop van de eeuwen vrij langzaam veranderen, terwijl de beelden die deze woorden oproepen of de betekenis die eraan wordt toegekend, voortdurend veranderen. Dit is de reden waarom ik in een ander werk tot de conclusie ben gekomen dat de absolute vertaling van een taal, vooral van een dode taal, volstrekt onmogelijk is. Wat doen we in werkelijkheid als we een Franse uitdrukking vervangen door een Latijnse, Griekse of Sanskriet uitdrukking, of zelfs als we proberen een boek te begrijpen dat twee of drie eeuwen geleden in onze eigen taal is geschreven? We plaatsen de beelden en

ideeën waarmee het moderne leven ons intellect heeft verrijkt, simpelweg in de plaats van volstrekt andere begrippen en beelden die het oude leven in de geest van volkeren had voortgebracht die onderworpen waren aan bestaansomstandigheden die geen analogie met de onze hadden. Toen de mannen van de Revolutie dachten dat ze de Grieken en Romeinen nabootsten, wat deden ze dan anders dan aan oude woorden een betekenis geven die ze nooit hadden gehad? Welke gelijkenis kan er bestaan tussen de instellingen van de Grieken en die welke vandaag de dag met overeenkomstige woorden worden aangeduid? Een republiek in die tijd was in wezen een aristocratische instelling, gevormd door een samenkomst van kleine despoten die heersten over een menigte slaven die in de meest absolute onderwerping werden gehouden. Deze collectieve aristocratieën, gebaseerd op slavernij, hadden geen moment zonder slavernij kunnen bestaan.

Het woord "vrijheid", nogmaals, welke betekenis kon het destijds hebben die ook maar enigszins leek op de betekenis die we er vandaag de dag aan toekennen, in een tijd waarin de mogelijkheid van vrijheid van denken zelfs niet werd vermoed, en waarin er geen grotere en uitzonderlijkere misdaad bestond dan het bespreken van de goden, de wetten en de gebruiken van de stad? Wat betekende het woord "vaderland" voor een Athener of Spartaan, tenzij het de cultus van Athene of Sparta betrof, en geenszins die van Griekenland, dat bestond uit rivaliserende steden die altijd met elkaar in oorlog waren? Welke betekenis had hetzelfde woord "vaderland" onder de oude Galliërs, verdeeld in rivaliserende stammen en rassen, met verschillende talen en religies, en die gemakkelijk werden overwonnen door Caesar, omdat hij altijd bondgenoten onder hen vond? Het was Rome dat van Gallië een land maakte door het politieke en religieuze eenheid te schenken. Zonder zo ver terug te gaan, nauwelijks twee eeuwen geleden, is het dan te geloven dat hetzelfde begrip van een vaderland dezelfde betekenis had als nu bij Franse vorsten zoals de grote Condé, die zich verbonden met de buitenlander tegen hun soeverein? En had datzelfde woord niet een heel andere betekenis dan nu voor de Franse royalistische emigranten, die meenden de erewetten te gehoorzamen in hun strijd tegen Frankrijk, en die vanuit hun oogpunt die wetten ook daadwerkelijk gehoorzaamden, aangezien de feodale wet de vazal aan de heer bond en niet aan de grond, zodat waar de soeverein was, daar het ware vaderland was?

Er zijn talloze woorden waarvan de betekenis zo ingrijpend is veranderd door de eeuwen heen – woorden die we pas na lang nadenken kunnen begrijpen in de betekenis waarin ze vroeger werden begrepen. Het is terecht gezegd dat er veel studie nodig is om te begrijpen wat onze voorvaders bedoelden met woorden als "koning" en "koninklijke familie". Wat is dan waarschijnlijk het geval met nog complexere termen? Woorden hebben immers slechts beweeglijke en vluchtige betekenissen die van tijdperk tot tijdperk en van persoon tot persoon veranderen; en wanneer we via woorden invloed willen uitoefenen op de massa, moeten we de betekenis kennen die de massa er op een bepaald moment aan geeft, en niet de betekenis die ze vroeger hadden of nog zullen hebben voor individuen met een andere mentale gesteldheid.

Wanneer menigten, als gevolg van politieke omwentelingen of veranderingen in geloofs-overtuigingen, een diepe afkeer hebben ontwikkeld van de beelden die bepaalde woorden oproepen, is het de eerste plicht van de ware staatsman om de woorden te veranderen,

zonder natuurlijk de zaken zelf aan te raken. Deze zijn immers te nauw verbonden met de overgeërfde constitutie om te worden veranderd.

De wijze [Tocqueville](#) merkte al lang geleden op dat het werk van het consulaat en het rijk ²² er vooral in bestond om het grootste deel van de instellingen uit het verleden in nieuwe bewoordingen te hullen – dat wil zeggen, om woorden die onaangename beelden in de verbeelding van de massa opriepen te vervangen door andere woorden waarvan de nieuwigheid dergelijke associaties verhinderde. De "taille" of tallage is de grondbelasting geworden; de "gabelle", de belasting op zout; de "aids", de indirecte bijdragen en de geconsolideerde rechten; de belasting op handels-compagnieën en gilden, de licentie, enz.

Een van de meest essentiële functies van staatslieden bestaat er dus in om met populaire of in ieder geval onverschillige woorden dingen te dopen die de massa onder hun oude namen niet kan verdragen. De kracht van woorden is zo groot dat het volstaat om de meest verachtelijke dingen in weloverwogen bewoordingen aan te duiden om ze aanvaardbaar te maken voor de massa. Taine merkt terecht op dat het door een beroep te doen op vrijheid en broederschap – woorden die destijds zeer populair waren – de Jakobijnen in staat waren "een despotisme te vestigen dat Dahomey waardig was, een tribunaal vergelijkbaar met dat van de Inquisitie, en menselijke hecatomben te voltrekken die vergelijkbaar waren met die van het oude Mexico." De kunst van het regeren, net als de kunst van het pleiten, bestaat bovenal uit de wetenschap van het gebruik van woorden. Een van de grootste moeilijkheden van deze kunst is dat in één en dezelfde samenleving dezelfde woorden vaak een heel andere betekenis hebben voor de verschillende sociale klassen, die ogenschijnlijk dezelfde woorden gebruiken, maar nooit dezelfde taal spreken.

In de voorgaande voorbeelden is vooral de tijd naar voren gekomen als de voornaamste factor in de verandering van de betekenis van woorden. Als we echter ook ras erbij betrekken, zullen we zien dat in dezelfde periode, bij volkeren die even beschaafd zijn, maar van een ander ras, dezelfde woorden vaak corresponderen met zeer uiteenlopende ideeën. Het is onmogelijk deze verschillen te begrijpen zonder veel gereisd te hebben, en daarom zal ik er niet verder op ingaan. Ik zal me beperken tot de constatering dat juist de woorden die het meest door de massa worden gebruikt, bij verschillende volkeren de meest uiteenlopende betekenissen hebben. Dat is bijvoorbeeld het geval met de woorden "democratie" en "socialisme", die tegenwoordig zo vaak worden gebruikt.

In werkelijkheid komen ze overeen met volkomen tegengestelde ideeën en beelden in de Latijnse en Angelsaksische geest. Voor de Latijnse volkeren betekent het woord "democratie" vooral de ondergeschiktheid van de wil en het initiatief van het individu aan de wil en het initiatief van de gemeenschap, vertegenwoordigd door de staat. Het is de staat die in steeds grotere mate belast is met de leiding over alles, de centralisatie, de monopolisering en de productie van alles. Tot de staat wenden alle partijen, zonder uitzondering, radicalen, socialisten of monarchisten, zich voortdurend. Bij de Angelsaksen, en met name in Amerika, betekent ditzelfde woord "democratie" daarentegen de intense

²² Noot van de uitgever: Napoleon Bonaparte was Eerste Consul van Frankrijk van 1799 tot 1802. In mei 1804 werd het Franse Keizerrijk gesticht, in december 1804 kroonde paus Pius VII Napoleon tot keizer.

ontwikkeling van de wil van het individu en een zo volledig mogelijke ondergeschiktheid van de staat, die, met uitzondering van de politie, het leger en de diplomatieke betrekkingen, geen leiding mag geven aan wat dan ook, zelfs niet aan het openbaar onderwijs. Het blijkt dus dat hetzelfde woord dat voor het ene volk de ondergeschiktheid van de wil en het initiatief van het individu en de overheersing van de staat betekent, voor een ander volk de buitensporige ontwikkeling van de wil en het initiatief van het individu en de volledige ondergeschiktheid van de staat betekent.²³

"Als men in musea en bibliotheken alle kunstwerken en monumenten die door religies zijn geïnspireerd zou vernietigen, als men ze op de plavuizen voor de kerken zou smijten, wat zou er dan overblijven van de grote dromen van de mensheid? De mens die hoop en illusie schenken zonder welke hij niet kan leven, dat is de bestaansreden van goden, helden en dichters. Vijftig jaar lang leek de wetenschap deze taak op zich te nemen. Maar de wetenschap is in het gedrang gekomen in harten die naar het ideaal hunkeren, omdat ze niet royaal genoeg durft te zijn met beloftes, omdat ze niet kan liegen."²⁴

De filosofen van de vorige eeuw wijdden zich met overgave aan de vernietiging van de religieuze, politieke en sociale illusies waarop onze voorouders eeuwenlang hadden geleefd. Door ze te vernietigen hebben ze de bronnen van hoop en berusting opgedroogd. Achter de geofferde hersenschimmen stonden ze oog in oog met de blinde en stille krachten van de natuur, die onverbiddelijk zwak zijn en geen medelijden kennen.

Ondanks alle vooruitgang is de filosofie er tot nu toe niet in geslaagd de massa een ideaal te bieden dat hen kan bekoren; maar omdat zij hun illusies koste wat kost nodig hebben, wenden zij zich instinctief, zoals een insect het licht zoekt, tot de retorigi die hen geven wat ze willen. Niet de waarheid, maar de dwaling is altijd de voornaamste factor geweest in de evolutie van naties, en de reden waarom het socialisme vandaag de dag zo machtig is, is dat het de laatste illusie vormt die nog steeds springlevend is. Ondanks alle wetenschappelijke bewijzen blijft het toenemen. De voornaamste kracht ervan ligt in het feit dat het wordt verdedigd door geesten die zo onwetend zijn over de werkelijkheid dat ze het aandurven om de mensheid geluk te beloven. De sociale illusie heerst vandaag de dag over alle opgestapelde ruïnes van het verleden, en de toekomst behoort haar toe. De massa heeft nooit naar de waarheid gedorst. Zij wenden zich af van bewijs dat hen niet bevalt en verkiezen de dwaling te verheerlijken, als die hen maar kan verleiden. Wie hen illusies kan verschaffen, is gemakkelijk hun meester; Wie probeert hun illusies te doorbreken, wordt altijd hun slachtoffer.

3. Ervaring

Ervaring is vrijwel het enige effectieve proces waarmee een waarheid stevig in de geest van de massa kan worden verankerd en illusies die te gevaarlijk zijn geworden, kunnen

²³ In mijn boek *"De psychologische wetten van de evolutie van volkeren"* heb ik uitvoerig gewezen op de verschillen die het Latijnse democratische ideaal onderscheiden van het Angelsaksische democratische ideaal. Onafhankelijk daarvan, en als resultaat van zijn reizen, is M. Paul Bourget in zijn recent verschenen boek *"Outre-Mer"* tot vrijwel dezelfde conclusies gekomen als ik.

²⁴ Daniel Lesueur

worden vernietigd. Hiervoor is het echter noodzakelijk dat de ervaring op zeer grote schaal plaatsvindt en zeer vaak wordt herhaald. De ervaringen van één generatie zijn doorgaans nutteloos voor de volgende generatie. Daarom dienen historische feiten, aangehaald ter demonstratie, geen enkel doel. Hun enige nut is om aan te tonen in hoeverre ervaringen van generatie op generatie moeten worden herhaald om enige invloed uit te oefenen, of om een onjuiste mening, die stevig in de geest van de massa is verankerd, slechts aan het wankelen te brengen.

Onze eeuw en de eeuw die eraan voorafging zullen ongetwijfeld door historici worden aangehaald als een tijdperk van merkwaardige experimenten, die in geen enkel ander tijdperk in zo'n grote mate zijn uitprobeerd.

Het meest gigantische van deze experimenten was de Franse Revolutie. Om te ontdekken dat een samenleving niet van boven tot onder hervormd kan worden volgens de dictaten van de zuivere rede, was het nodig dat miljoenen mannen werden afgeslacht en dat Europa gedurende twintig jaar diepgaand werd ontwricht. Om ons experimenteel te bewijzen dat dictators de naties die hen toejuichen duur komen te staan, waren er in vijftig jaar tijd twee rampzalige experimenten nodig, en ondanks hun duidelijkheid lijken ze niet overtuigend genoeg te zijn geweest. De eerste kostte niettemin drie miljoen mannen en een invasie, de tweede bracht territoriaal verlies met zich mee en dreef de noodzaak voor permanente legers. Een derde werd kort geleden bijna ondernomen en zal ongetwijfeld ooit nog worden ondernomen. Om een hele natie te laten erkennen dat het enorme Duitse leger niet, zoals dertig jaar geleden werd beweerd, een soort onschuldige nationale garde²⁵ was, moest de verschrikkelijke oorlog plaatsvinden die ons zo duur kwam te staan. Om de erkenning te bewerkstelligen dat protectionisme de naties die het aannemen ruïneert, zullen minstens twintig jaar van rampzalige ervaringen nodig zijn. Deze voorbeelden kunnen oneindig worden vermenigvuldigd.

4. Rede

Bij het opsommen van de factoren die indruk kunnen maken op de geest van de massa, zou elke vermelding van de rede achterwege kunnen worden gelaten, ware het niet dat het nodig is om de negatieve waarde van haar invloed aan te tonen.

²⁵ De mening van de massa werd in dit geval gevormd door die ruwe, ongenueanceerde associaties van ongelijksoortige zaken, waarvan ik het mechanisme eerder heb uitgelegd. De Franse Nationale Garde van die tijd, die bestond uit vredelievende winkeliers, volkomen ongedisciplineerd en volstrekt niet serieus te nemen, riep, ongeacht welke naam het ook droeg, dezelfde opvatting op en werd daarom als onschadelijk beschouwd. De vergissing van de massa werd destijds gedeeld door haar leiders, zoals zo vaak gebeurt bij meningen die generalisaties bevatten. In een toespraak in de Kamer op 31 december 1867, geciteerd in een recent verschenen boek van M. E. Ollivier, een staatsman die vaak de mening van de massa volgde, maar er nooit op vooruitliep – ik doel op [M. Thiers](#) – verklaarde dat Pruisen slechts een nationale garde bezat die vergelijkbaar was met die van Frankrijk, en bijgevolg van geen belang, naast een regulier leger dat ongeveer gelijk was aan het Franse reguliere leger; beweringen die ongeveer even accuraat waren als de voorspellingen van dezelfde staatsman over de onbeduidende toekomst die voor spoorwegen was weggelegd.

We hebben al aangetoond dat de massa niet beïnvloed wordt door redeneringen en alleen ruwe associaties van ideeën kan begrijpen. De redenaars die weten hoe ze indruk op hen moeten maken, doen daarom altijd een beroep op hun gevoelens en nooit op hun rede. De wetten van de logica hebben geen effect op de massa.²⁶ Om de massa te overtuigen, is het allereerst nodig om de gevoelens die hen bezielen grondig te begrijpen, te doen alsof men deze gevoelens deelt, vervolgens te proberen ze te beïnvloeden door middel van rudimentaire associaties bepaalde zeer suggestieve ideeën op te roepen, indien nodig in staat te zijn terug te keren naar het standpunt van waaruit men begon, en bovenal van moment tot moment de gevoelens te kunnen peilen die het betoog teweegbrengt. Deze noodzaak om voortdurend de taal aan te passen aan het effect dat op het moment van spreken wordt bereikt, ontnemt een voorbereide en weloverwogen redevoering van meet af aan alle effectiviteit. In zo'n toespraak volgt de spreker zijn eigen gedachtegang, niet die van zijn toehoorders, en alleen al daardoor wordt zijn invloed tenietgedaan.

Logisch denkende geesten, gewend overtuigd te worden door een keten van enigszins samenhangende redeneringen, kunnen niet voorkomen dat ze hun toevlucht nemen tot deze overtuigingsmethode wanneer ze zich tot menigten richten, en de onmacht van hun argumenten verbaast hen altijd. "De gebruikelijke wiskundige consequenties gebaseerd op het syllogisme – d.w.z. op associaties van identiteiten – zijn dwingend ..." schrijft een logicus. "Deze dwingendheid zou zelfs de instemming van een anorganische massa afdwingen, als deze in staat was associaties van identiteiten te volgen." Dit is ongetwijfeld waar, maar een menigte is net zo min in staat als een anorganische massa om dergelijke associaties te volgen, noch om ze te begrijpen. Als men probeert primitieve geesten – bijvoorbeeld wilden of kinderen – te overtuigen met redeneringen, zal de geringe waarde van deze argumentatiemethode duidelijk worden. Het is zelfs niet nodig om zo laag af te dalen als primitieve wezens om inzicht te krijgen in de volstrekte machteloosheid van redeneren wanneer het tegen sentiment moet strijden. Laten we ons slechts herinneren hoe hardnekkig religieuze bijgeloof al eeuwenlang is, in tegenspraak met de meest eenvoudige logica. Bijna tweeduizend jaar lang hebben de meest briljante geesten zich voor hun wetten gebogen, en pas in de moderne tijd wordt hun waarheid enigszins betwist. De Middeleeuwen en de Renaissance kenden vele verlichte mannen, maar geen enkele die

²⁶ Mijn eerste observaties met betrekking tot de kunst van het imponeren van menigten en de geringe hulp die de regels van de logica daarbij bieden, dateren uit het beleg van Parijs, de dag waarop ik zag hoe maarschalk V naar het Louvre werd gebracht, waar de regering toen zetelde. Een woedende menigte beweerde dat ze hem hadden betrapt toen hij de bouwtekeningen van de vestingwerken wilde meenemen om ze aan de Pruisen te verkopen. Een lid van de regering (G.P.), een zeer gevierd redenaar, kwam naar buiten om de menigte toe te spreken, die de onmiddellijke executie van de gevangene eiste. Ik had verwacht dat de spreker de absurditeit van de beschuldiging zou aantonen door op te merken dat de beschuldigde maarschalk wel degelijk een van degenen was die de vestingwerken hadden gebouwd, waarvan de bouwtekening bovendien bij elke boekhandel te koop was. Tot mijn grote verbazing – ik was toen nog erg jong – ging de toespraak echter heel anders. "Er zal recht geschieden," riep de redenaar uit, terwijl hij naar de gevangene toe liep, "en genadeloos recht. Laat het ministerie van nationale defensie uw onderzoek afronden. In de tussentijd houden wij de gevangene vast." Meteen gekalmeerd door deze schijnbare toegeving, ging de menigte uiteen, en een kwartier later kon de maarschalk naar huis terugkeren. Hij zou ongetwijfeld in stukken zijn gescheurd als de spreker de woedende menigte had getrakteerd op de logische argumenten die ik, door mijn jeugdige leeftijd, zo overtuigend vond.

door redenering de kinderlijke kant van zijn bijgeloof inzag, of die ook maar een kleine twijfel uitte over de wandaden van de duivel of de noodzaak om tovenaars te verbranden.

Moeten we betreuren dat de massa zich nooit door de rede laat leiden? Wij durven dat niet te beweren. Zonder twijfel zou de menselijke rede de mensheid niet met dezelfde vurigheid en vastberadenheid op het pad van de beschaving hebben kunnen voortstuwen als haar illusies. Deze illusies, voortkomend uit die onbewuste krachten waardoor we worden geleid, waren ongetwijfeld noodzakelijk. Elk ras draagt in zijn mentale constitutie de wetten van zijn lotsbestemming, en het zijn wellicht deze wetten waaraan het met een onweerstaanbare impuls gehoorzaamt, zelfs in het geval van die impulsen die ogenschijnlijk het meest onredelijk zijn. Het lijkt soms alsof naties onderworpen zijn aan geheime krachten, analoog aan die welke een eikel dwingen zich te transformeren tot een eik of een komeet dwingen zijn baan te volgen.

Het weinige inzicht dat we in deze krachten kunnen verkrijgen, moet gezocht worden in het algemene verloop van de evolutie van een volk, en niet in de geïsoleerde feiten waaruit deze evolutie soms lijkt voort te komen. Als alleen deze feiten in aanmerking zouden worden genomen, zou de geschiedenis het resultaat lijken van een reeks onwaarschijnlijke toevalligheden. Het was onwaarschijnlijk dat een timmerman uit Galilea tweeduizend jaar lang een almachtige God zou worden, in wiens naam de belangrijkste beschavingen werden gesticht; evenmin onwaarschijnlijk dat een paar groepen Arabieren, die uit hun woestijnen tevoorschijn kwamen, het grootste deel van de oude Grieks-Romeinse wereld zouden veroveren en een rijk zouden stichten dat groter was dan dat van Alexander; wederom onwaarschijnlijk dat in Europa, in een vergevorderd stadium van zijn ontwikkeling, en toen de autoriteit overal systematisch hiërarchisch was georganiseerd, een onbekende luitenant van de artillerie erin zou slagen te heersen over een menigte volkeren en koningen.

Laten we de rede dan maar aan de filosofen overlaten en niet te sterk aandringen op haar tussenkomst in het besturen van de mens. Het is niet door de rede, maar meestal ondanks haar, dat die gevoelens ontstaan die de drijvende kracht van alle beschavingen vormen – gevoelens zoals eer, zelfopoffering, religieus geloof, vaderlandsliefde en de liefde voor roem.

Hoofdstuk 3 - De leiders van menigten en hun overtuigingsmiddelen

1. De leiders van menigten. *De instinctieve behoefte van alle wezens die een menigte vormen om een leider te gehoorzamen – De psychologie van de leiders van menigten – Zij alleen kunnen menigten geloof inboezemen en hen organiseren – De leiders zijn vaak despotisch – Classificatie van de leiders – De rol van de wil.*

2. De middelen van de leiders. *Bevestiging, herhaling, besmetting – De respectievelijke rol van deze verschillende factoren – De manier waarop besmetting zich kan verspreiden van de lagere naar de hogere klassen in een samenleving – Een populaire mening wordt al snel een algemene mening.*

3. Prestige. *Definitie van prestige en classificatie van de verschillende soorten – Verworven prestige en persoonlijk prestige – Diverse voorbeelden – De manier waarop prestige wordt vernietigd.*

We zijn nu bekend met de mentale gesteldheid van menigten en we weten ook welke motieven in staat zijn om indruk op hen te maken. Het blijft de vraag hoe deze motieven in de praktijk gebracht kunnen worden en door wie ze nuttig ingezet kunnen worden.

1. De leiders van menigten

Zodra een bepaald aantal levende wezens bijeenkomt, of het nu dieren of mensen zijn, stellen ze zich instinctief onder het gezag van een leider.

In het geval van menselijke menigten is de leider vaak niet meer dan een aanvoerder of opruier, maar als zodanig speelt hij een aanzienlijke rol. Zijn wil is de kern waaromheen de meningen van de menigte zich groeperen en een identiteit verkrijgen. Hij vormt het eerste element voor de organisatie van heterogene menigten en effent de weg voor hun organisatie in sekten; ondertussen geeft hij leiding. Een menigte is een slaafse kudde die nooit zonder een meester kan.

De leider is meestal begonnen als een van de geleiden. Hij is zelf gehypnotiseerd door het idee, waarvan hij sindsdien de apostel is geworden. Het heeft hem zozeer in bezit genomen dat alles daarbuiten verdwijnt en dat elke tegengestelde mening hem een dwaling of bijgeloof lijkt. Een treffend voorbeeld is Robespierre, gehypnotiseerd door de filosofische ideeën van Rousseau, en die de methoden van de Inquisitie gebruikte om deze te verspreiden. De leiders waar we het over hebben, zijn vaker mannen van actie dan van denken. Ze beschikken niet over een scherp inzicht, en dat zouden ze ook niet kunnen, aangezien deze eigenschap doorgaans leidt tot twijfel en inactiviteit.

Ze worden vooral gerekruteerd uit de gelederen van die ziekelijk nerveuze, opgewonden, half gestoorde personen die op de rand van waanzin staan. Hoe absurd het idee dat ze aanhangen of het doel dat ze nastreven ook mag zijn, hun overtuigingen zijn zo sterk dat alle redenering hen ontgaat. Verachting en vervolging hebben geen effect op hen, of maken hen alleen maar meer opgewonden. Ze offeren hun eigenbelang, hun familie – alles.

Het instinct tot zelfbehoud is volledig in hen uitgewist, zozeer zelfs dat de enige beloning die ze vaak nastreven het martelaarschap is. De intensiteit van hun geloof geeft hun woorden een grote suggestieve kracht. De menigte is altijd bereid te luisteren naar de wilskrachtige man die weet hoe hij zich aan hen kan opdringen. Mensen die in een menigte bijeen zijn, verliezen alle wilskracht en wenden zich instinctief tot de persoon die de kwaliteit bezit die zij missen.

Naties hebben nooit een gebrek aan leiders gehad, maar geen van hen werd gedreven door die sterke overtuigingen die eigen zijn aan apostelen. Deze leiders zijn vaak subtiele retorici, die alleen hun eigenbelang nastreven en proberen te overtuigen door lage instincten te vleien. De invloed die ze op deze manier kunnen uitoefenen, kan zeer groot zijn, maar is altijd van korte duur. De mannen met vurige overtuigingen, die de ziel van de menigte hebben beroerd, de Peter de Heremiet, de Luthers, de Savonarola's, de mannen van de Franse Revolutie, hebben hun aantrekkingskracht pas uitgeoefend nadat ze zelf eerst gefascineerd waren geraakt door een geloofsbelijdenis. Zij zijn dan in staat om in de zielen van hun medemensen die formidabele kracht op te roepen die bekendstaat als geloof, waardoor een mens volledig in de greep van zijn droom raakt.

Het opwekken van geloof – of het nu religieus, politiek of sociaal geloof is, of geloof in een werk, een persoon of een idee – is altijd de taak geweest van de grote leiders van menigten, en daarom is hun invloed altijd zeer groot. Van alle krachten waarover de mensheid beschikt, is geloof altijd een van de meest ontzettend krachtige geweest, en het evangelie schrijft er terecht de kracht aan toe om bergen te verzetten. Iemand met geloof begiftigen, is zijn kracht vertienvoudigen. De grote gebeurtenissen in de geschiedenis zijn teweeggebracht door onbekende gelovigen, die weinig anders dan hun geloof in hun voordeel hadden. Het is niet met behulp van geleerden of filosofen, en nog minder van sceptici, dat de grote religies die de wereld hebben beheerst, of de enorme rijken die zich van het ene halfmond naar het andere hebben verspreid, zijn opgebouwd.

In de zojuist genoemde gevallen hebben we echter te maken met grote leiders, en zij zijn zo gering in aantal dat de geschiedenis ze gemakkelijk kan tellen. Zij vormen de top van een ononderbroken reeks, die zich uitstrekt van deze machtige meesters van de mensen tot de arbeider die, in de rokerige atmosfeer van een herberg, zijn kameraden langzaam in zijn ban krijgt door onophoudelijk een paar vaste frasen in hun oren te hameren, waarvan hij de betekenis nauwelijks begrijpt, maar waarvan de toepassing, volgens hem, ongetwijfeld de verwezenlijking van alle dromen en alle hoop zal bewerkstelligen.

In elke sociale sfeer, van de hoogste tot de laagste, valt een mens, zodra hij niet langer geïsoleerd is, snel onder de invloed van een leider. De meeste mensen, vooral onder de massa, hebben geen heldere en onderbouwde ideeën over welk onderwerp dan ook buiten hun eigen specialisme. De leider dient hen als gids. Het is heel goed mogelijk dat hij, zij het zeer inefficiënt, vervangen kan worden door de periodieke publicaties die meningen voor hun lezers fabriceren en hen voorzien van kant-en-klare frasen die hen de moeite van het redeneren besparen.

De leiders van menigten oefenen een zeer despotisch gezag uit, en dit despotisme is zelfs een voorwaarde voor het verkrijgen van aanhang. Er is vaak opgemerkt hoe gemakkelijk ze gehoorzaamheid afdwingen, zelfs van de meest onrustige delen van de arbeidersklasse, hoewel ze hun gezag op geen enkele manier kunnen onderbouwen. Ze bepalen de werktijden en het loon, en ze kondigen stakingen af, die beginnen en eindigen op het door hen vastgestelde tijdstip.

Tegenwoordig hebben deze leiders en opruiers de neiging steeds meer de plaats van de overheid in te nemen, naarmate deze zich meer laat bevragen en van haar macht wordt beroofd. De tirannie van deze nieuwe meesters heeft tot gevolg dat de menigte hen veel volgamer gehoorzaamt dan welke regering dan ook. Als de leiders door een of ander ongeluk van het toneel verdwijnen, keert de menigte terug naar haar oorspronkelijke staat van een collectiviteit zonder samenhang of weerstandskracht. Tijdens de laatste staking van de Parijse omnibus was de arrestatie van de twee leiders die de staking aanvoerden onmiddellijk voldoende om er een einde aan te maken. Het is niet de behoefte aan vrijheid, maar aan onderwerping die altijd overheerst in de ziel van de menigte. Ze zijn zo gericht op gehoorzaamheid dat ze instinctief onderwerpen aan wie zich ook maar tot hun meester verklaart.

Deze aanvoerders en opruiers kunnen worden onderverdeeld in twee duidelijk afgebakende klassen. De ene categorie omvat mannen die energiek zijn en, zij het slechts af en toe, over een grote wilskracht beschikken; de andere categorie omvat mannen, veel zeldzamer dan de eerstgenoemden, wier wilskracht blijvend is. De eerstgenoemden zijn gewelddadig, dapper en onverschrokken. Zij zijn met name nuttig om een plotselinge, gewelddadige onderneming te leiden, de massa's ondanks het gevaar mee te krijgen en mannen die gisteren nog rekruten waren, tot helden te maken. Mannen van dit soort waren Ney en Murat onder het Eerste Keizerrijk, en zo'n man in onze tijd was Garibaldi, een talentloze maar energieke avonturier, die erin slaagde met een handvol mannen het oude koninkrijk Napels te veroveren, hoewel het verdedigd werd door een gedisciplineerd leger.

Toch is de energie van leiders van deze klasse weliswaar een kracht waarmee rekening gehouden moet worden, maar ze is van voorbijgaande aard en overleeft zelden de opwindende aanleiding die haar in het leven heeft geroepen. Wanneer ze terugkeren naar hun gewone leven, vertonen de helden die door deze energie gedreven worden, vaak, zoals het geval was met degenen die ik zojuist heb genoemd, een verbazingwekkende karakterzwakte. Ze lijken niet in staat tot reflectie en tot het zich gedragen onder de meest eenvoudige omstandigheden, hoewel ze anderen wel hadden kunnen leiden. Deze mannen zijn leiders die hun functie alleen kunnen uitoefenen op voorwaarde dat ze zelf geleid en voortdurend gestimuleerd worden, dat ze altijd een man of een idee als hun baken hebben, dat ze een duidelijk afgebakende gedragslijn volgen. De tweede categorie leiders, die van mannen met een blijvende wilskracht, hebben, ondanks een minder briljant uiterlijk, een veel grotere invloed. In deze categorie bevinden zich de ware grondleggers van religies en grote ondernemingen; bijvoorbeeld Paulus, Mohammed, Christoffel Columbus en de Lesseps. Of ze intelligent of bekrompen zijn, doet er niet toe: de wereld behoort aan hen. De volhardende wilskracht die ze bezitten, is een uiterst zeldzame en enorm krachtige eigenschap waaraan alles zich onderwerpt. Waartoe een sterke en

onwrikbare wil in staat is, wordt niet altijd voldoende gewaardeerd. Niets kan haar weerstaan; noch de natuur, noch de goden, noch de mens.

Het meest recente voorbeeld van wat een sterke en onwrikbare wil kan bewerkstelligen, wordt ons geboden door de illustere man die de oosterse en westerse wereld van elkaar scheidde en een taak volbracht die gedurende drieduizend jaar tevergeefs door de grootste heersers was geprobeerd. Later faalde hij in een soortgelijke onderneming, maar toen kwam de ouderdom ertussen, waaraan alles, zelfs de wil, bezwijkt.

Wanneer men wil aantonen wat men kan bereiken met louter wilskracht, hoeft men alleen maar de geschiedenis van de moeilijkheden die moesten worden overwonnen bij de aanleg van het Suezkanaal in detail te beschrijven. Ooggetuige Dr. Cazalis heeft in een paar treffende regels het hele verhaal van dit grote werk samengevat, zoals verteld door de onsterfelijke auteur ervan.

"Van dag tot dag, episode na episode, vertelde hij het verbazingwekkende verhaal van het kanaal. Hij vertelde over alles wat hij had moeten overwinnen, over het onmogelijke dat hij mogelijk had gemaakt, over alle tegenstand die hij had ondervonden, over de coalitie tegen hem, en over de teleurstellingen, de tegenslagen, de nederlagen die hem niet hadden kunnen ontmoedigen of neerslachtig maken. Hij herinnerde zich hoe Engeland hem had bestreden en hem onophoudelijk had aangevallen, hoe Egypte en Frankrijk hadden gearzeld, hoe de Franse consul zich in de beginfase van de werkzaamheden als eerste had verzet, en over de aard van de tegenstand die hij had ondervonden: de poging om zijn arbeiders uit dorst te laten deserteren door hen vers water te weigeren; hoe de minister van Maritieme Zaken en de ingenieurs, allen verantwoordelijke mannen met ervaring en een wetenschappelijke opleiding, natuurlijk allemaal vijandig waren geweest, allemaal op wetenschappelijke gronden zeker waren dat een ramp nabij was, de komst ervan hadden berekend en deze hadden voorspeld voor een dag en uur, zoals een zonsverduistering wordt voorspeld."

Een boek dat de levens van al deze grote leiders beschrijft, zou niet veel namen bevatten, maar deze namen zijn onlosmakelijk verbonden met de belangrijkste gebeurtenissen in de geschiedenis van de beschaving.

2. De middelen van de leiders: bevestiging, herhaling, besmetting

Wanneer men een menigte voor korte tijd wil opzweepen, om haar aan te zetten tot een daad van welke aard dan ook – bijvoorbeeld het plunderen van een paleis, of sterven ter verdediging van een vesting of een barricade – moet de menigte worden beïnvloed door snelle suggestie, waarbij voorbeeld de krachtigste is. Om dit doel te bereiken, is het echter noodzakelijk dat de massa vooraf is voorbereid door bepaalde omstandigheden, en bovenal dat degene die haar wil beïnvloeden, de kwaliteit bezit die nader bestudeerd moet worden, die ik prestige noem.

Wanneer men echter de geest van een menigte wil doordringen met ideeën en overtuigingen – bijvoorbeeld met moderne sociale theorieën – nemen de leiders hun toevlucht tot andere middelen.

De belangrijkste daarvan zijn er drie in aantal en duidelijk omschreven: bevestiging, herhaling en besmetting. Hun werking is enigszins traag, maar de effecten ervan zijn, eenmaal opgetreden, zeer blijvend.

Een simpele bevestiging, vrij van alle redeneringen en bewijzen, is een van de zekerste manieren om een idee in de geest van de massa te laten doordringen. Hoe beknopter een bevestiging is, hoe minder bewijs en demonstratie er ook in voorkomen, hoe meer gewicht ze heeft. Religieuze boeken en wetboeken van alle tijden hebben altijd hun toevlucht genomen tot simpele bevestigingen. Staatslieden die een politieke zaak verdedigen en zakenlieden die de verkoop van hun producten door middel van reclame stimuleren, kennen de waarde van bevestiging.

Bevestiging heeft echter geen werkelijke invloed, tenzij ze constant wordt herhaald, en zoveel mogelijk in dezelfde bewoordingen. Ik geloof dat Napoleon zei dat er in de retoriek maar één stijfiguur van echt belang is, namelijk herhaling. Door herhaling nestelt het bevestigde zich in de geest op zo'n manier dat het uiteindelijk als een bewezen waarheid wordt aanvaard.

De invloed van herhaling op de massa is begrijpelijk wanneer men de macht ziet die het uitoefent op de meest verlichte geesten. Deze macht is te danken aan het feit dat de herhaalde bewering zich op de lange termijn nestelt in die diepe regionen van ons onbewuste, waar de motieven van ons handelen worden gevormd. Na verloop van tijd zijn we vergeten wie de auteur van de herhaalde bewering is, en uiteindelijk geloven we het. Aan deze omstandigheid is de verbazingwekkende kracht van reclame te danken. Wanneer we honderd, duizend keer hebben gelezen dat de chocolade van X de beste is, stellen we ons voor dat we het al vaker hebben gehoord, en uiteindelijk raken we ervan overtuigd dat dit zo is. Wanneer we duizend keer hebben gelezen dat het meel van Y de meest vooraanstaande personen van de meest hardnekkige kwalen heeft genezen, worden we uiteindelijk verleid om het te proberen wanneer we aan een soortgelijke ziekte lijden. Als we steeds in dezelfde kranten lezen dat A een notoire schurk is en B een zeer eerlijk man, raken we er uiteindelijk van overtuigd dat dit de waarheid is, tenzij we toevallig een andere krant lezen met een tegengestelde mening, waarin de twee kwalificaties worden omgedraaid. Bevestiging en herhaling zijn op zichzelf krachtig genoeg om elkaar te bestrijden.

Wanneer een bewering voldoende vaak is herhaald en er unanimititeit bestaat in deze herhaling – zoals is gebeurd bij bepaalde beroemde financiële ondernemingen die rijk genoeg waren om alle mogelijke hulp te kunnen kopen – ontstaat er een zogenaamde opiniestroom en treedt het krachtige mechanisme van besmetting in werking. Ideeën, gevoelens, emoties en overtuigingen hebben in een menigte een even sterke besmettelijke kracht als microben. Dit fenomeen is heel natuurlijk, aangezien het zelfs bij dieren wordt waargenomen wanneer ze in grote aantallen samen zijn. Als een paard in een stal aan zijn

voerbak begint te bijten, zullen de andere paarden in de stal hem nadoen. Een paniek die een paar schapen heeft overvallen, zal zich snel over de hele kudde verspreiden. Bij mensen die in een menigte bijeen zijn, zijn alle emoties zeer snel besmettelijk, wat de plotselingheid van paniek verklaart. Hersenstoornissen, zoals waanzin, zijn zelf ook besmettelijk. De frequentie van waanzin onder artsen die gespecialiseerd zijn in de behandeling van geesteszieken is berucht. Er zijn recentelijk zelfs vormen van waanzin beschreven – agorafobie bijvoorbeeld – die van mens op dier overdraagbaar zijn. Voor individuen om besmet te raken is hun gelijktijdige aanwezigheid op dezelfde plek niet onmisbaar. De werking van besmetting kan van een afstand worden gevoeld onder invloed van gebeurtenissen die alle geesten een individuele richting geven en de kenmerken die eigen zijn aan menigten. Dit is vooral het geval wanneer de geesten van mensen zijn voorbereid op de betreffende invloed door de verre factoren die ik hierboven heb bestudeerd. Een treffend voorbeeld is de revolutionaire beweging van 1848, die, na in Parijs te zijn uitgebroken, zich snel over een groot deel van Europa verspreidde en een aantal tronen aan het wankelen bracht.

Imitatie, waaraan zoveel invloed wordt toegeschreven in sociale verschijnselen, is in werkelijkheid slechts een gevolg van besmetting. Nadat ik de invloed ervan elders heb aangetoond, zal ik mij beperken tot het herhalen van wat ik vijftien jaar geleden over dit onderwerp heb gezegd. Mijn opmerkingen zijn sindsdien door andere auteurs in recente publicaties verder uitgewerkt.

"De mens heeft, net als dieren, een natuurlijke neiging tot imitatie. Imitatie is een noodzaak voor hem, mits de imitatie maar gemakkelijk is. Het is deze noodzaak die de invloed van wat mode wordt genoemd zo krachtig maakt. Of het nu gaat om meningen, ideeën, literaire uitingen of simpelweg kleding, hoeveel mensen durven zich tegen de mode in te keren? Het zijn voorbeelden, geen argumenten, waarmee massa's worden geleid. In elke periode bestaat er een klein aantal individualiteiten die reageren op de rest en worden geïmiteerd door de onbewuste massa. Het is echter noodzakelijk dat deze individualiteiten niet al te sterk afwijken van de gangbare ideeën. Als dat wel zo was, zou het te moeilijk zijn om ze te imiteren en zou hun invloed nihil zijn. Juist daarom hebben mensen die te ver boven hun tijdperk staan, over het algemeen geen invloed erop. De scheidslijn is te sterk getrokken. Om dezelfde reden hebben Europeanen, ondanks alle voordelen van hun beschaving, zo'n geringe invloed op de volkeren van het Oosten; ze verschillen te veel van hen."

"De dubbele werking van het verleden en van wederzijdse imitatie maakt uiteindelijk alle mensen van hetzelfde land en dezelfde periode zo gelijk dat zelfs bij personen die voorbestemd lijken om aan deze dubbele invloed te ontsnappen, zoals filosofen, geleerden en schrijvers, hun denken en stijl een familie karakter hebben waardoor het tijdperk waartoe ze behoren onmiddellijk te herkennen is. Het is niet nodig om lang met iemand te praten om een grondige kennis te verkrijgen van wat hij leest, van zijn dagelijkse bezigheden en van de omgeving waarin hij leeft." ²⁷

²⁷ Gustave le Bon, *L'Homme et les Sociétés*, (*De mens en de samenleving*) deel ii, p. 116, 1881.

Besmetting is zo krachtig dat ze individuen niet alleen bepaalde meningen opdringt, maar ook bepaalde gevoelswijzen. Besmetting is de oorzaak van de minachting waarmee in een bepaalde periode bepaalde werken worden bejegend – het voorbeeld van "[Tannhäuser](#)" kan worden aangehaald – die een paar jaar later om dezelfde reden worden bewonderd door degenen die ze destijds het meest bekritiseerden.

De meningen en overtuigingen van menigten worden vooral verspreid door besmetting, maar nooit door redenering. De opvattingen die momenteel wijdverbreid zijn onder de arbeidersklasse zijn in de kroeg ontstaan als gevolg van bevestiging, herhaling en besmetting, en de manier waarop de overtuigingen van menigten in elk tijdperk ontstaan, is nauwelijks anders geweest. Renan trekt terecht een vergelijking tussen de eerste stichters van het christendom en "de socialistische arbeiders die hun ideeën van kroeg tot kroeg verspreiden"; terwijl Voltaire al had opgemerkt met betrekking tot het christendom dat "het meer dan honderd jaar lang alleen werd omarmd door het allerergste tuig".

Het zal opgemerkt worden dat in gevallen die analoog zijn aan de gevallen die ik zojuist heb aangehaald, besmetting, nadat deze onder de volksklassen had gewerkt, zich heeft verspreid naar de hogere klassen van de samenleving. Dit is wat we tegenwoordig zien gebeuren met betrekking tot de socialistische doctrines die beginnen te worden aangehangen door degenen die er nog de eerste slachtoffers van zullen zijn. Besmetting is zo'n krachtige kracht dat zelfs het gevoel van eigenbelang onder haar invloed verdwijnt.

Dit verklaart waarom elke mening die door het volk wordt aangenomen zich altijd met grote kracht nestelt in de hoogste sociale lagen, hoe absurd de heersende mening ook moge zijn. Deze reactie van de lagere op de hogere sociale klassen is des te merkwaardiger, omdat de overtuigingen van de massa altijd in meer of mindere mate hun oorsprong vinden in een hoger idee, dat vaak geen invloed heeft gehad in de omgeving waarin het is ontstaan. Leiders en agitators, onderworpen aan dit hogere idee, grijpen het aan, verdraaien het en creëren een sekte die het opnieuw verdraait en het vervolgens verspreidt onder de massa, die het vervormingsproces nog verder voortzet. Eenmaal een algemeen aanvaarde waarheid geworden, keert het idee als het ware terug naar zijn bron en oefent het invloed uit op de hogere klassen van een natie. Uiteindelijk is het intelligentie die het lot van de wereld bepaalt, maar zeer indirect. De filosofen die ideeën ontwikkelen, zijn allang tot stof vergaan, wanneer, als resultaat van het proces dat ik zojuist heb beschreven, de vrucht van hun reflectie uiteindelijk zegeviert.

3. Prestige

Grote kracht wordt verleend aan ideeën die worden verspreid door bevestiging, herhaling en besmetting, doordat ze na verloop van tijd die mysterieuze kracht verwerven die bekend staat als prestige.

Alles wat ooit een heersende macht in de wereld is geweest, of het nu ideeën of mensen zijn, heeft zijn gezag in de meeste gevallen afgedwongen door middel van die onweerstaanbare kracht die wordt uitgedrukt door het woord "prestige". De betekenis van de term is voor iedereen begrijpelijk, maar het woord wordt op te verschillende manieren gebruikt

om het gemakkelijk te definiëren. Prestige kan gevoelens als bewondering of ontzag met zich meebrengen.

Soms vormen zelfs deze gevoelens de basis ervan, maar het kan ook prima zonder bestaan. De grootste mate van prestige wordt bezeten door de doden, door wezens voor wie we geen ontzag hebben – bijvoorbeeld Alexander, Caesar, Mohammed en Boeddha. Aan de andere kant zijn er fictieve wezens die we niet bewonderen – bijvoorbeeld de monsterlijke godheden van de ondergrondse tempels van India – maar die ons desondanks een grote indruk maken.

Prestige is in werkelijkheid een soort overheersing die een individu, een werk of een idee op onze geest uitoefent. Deze overheersing verlamt ons kritisch vermogen volledig en vervult onze ziel met verbazing en respect. Het gevoel dat hierdoor ontstaat is onverklaarbaar, zoals alle gevoelens, maar het lijkt van dezelfde aard te zijn als de fascinatie waaraan een gemagnetiseerd persoon wordt blootgesteld. Prestige is de drijvende kracht achter alle autoriteit. Noch goden, noch koningen, noch vrouwen hebben ooit zonder prestige geregeerd.

De verschillende soorten prestige kunnen worden onderverdeeld in twee hoofdcategorieën: verworven prestige en persoonlijk prestige. Verworven prestige is prestige dat voortkomt uit naam, fortuin en reputatie. Het kan onafhankelijk zijn van persoonlijk prestige. Persoonlijk prestige is daarentegen iets dat in wezen eigen is aan het individu; het kan samengaan met reputatie, roem en fortuin, of erdoor worden versterkt, maar het kan ook prima zonder deze factoren bestaan.

Verworven of kunstmatig prestige komt veel vaker voor. Het enkele feit dat iemand een bepaalde positie bekleedt, een bepaald fortuin bezit of bepaalde titels draagt, verleent hem prestige, hoe gering zijn persoonlijke waarde ook is. Een soldaat in uniform, een rechter in zijn toga, geniet altijd prestige. Pascal heeft terecht opgemerkt dat rechters toga's en pruiken nodig hebben. Zonder deze zouden ze de helft van hun gezag verliezen. Zelfs de meest onbuigzame socialist is altijd enigszins onder de indruk van een prins of markies; en het aannemen van dergelijke titels maakt het beroven van handelaars een eenvoudige zaak. ²⁸

²⁸ De invloed van getijden, versieringen en uniformen op menigten is in alle landen terug te vinden, zelfs in landen waar het gevoel van persoonlijke onafhankelijkheid het sterkst ontwikkeld is. In dit verband citeer ik een merkwaardige passage uit een recent reisboek over het prestige dat grote personen in Engeland genieten.

"Ik had onder verschillende omstandigheden de bijzondere vorm van roes waargenomen, die zelfs de meest redelijke Engelsen ervoeren bij het contact met of de aanblik van een Engelse edelman."

"Mits zijn fortuin hem in staat stelt zijn rang te behouden, is hij van tevoren verzekerd van hun genegenheid, en eenmaal met hem in contact gebracht, zijn ze zo betoverd dat ze alles van hem accepteren. Men kan zien dat ze blozen van plezier bij zijn nadering, en als hij tot hen spreekt, versterkt hun onderdrukte vreugde hun blozen en doen hun ogen ongewoon helder glanzen. Respect voor de adel zit als het ware in hun bloed, zoals bij Spanjaarden de liefde voor dansen, bij Duitsers die voor muziek, en bij Fransen de voorliefde voor revoluties." Hun passie voor paarden en Shakespeare is minder heftig, de voldoening en trots die ze aan deze bronnen ontleenen vormen een minder integraal onderdeel van hun wezen. Er is een aanzienlijke vraag naar boeken over de adelstand, en waar je ook kijkt, ze zijn, net als de Bijbel, in ieders handen te vinden."

Het prestige waarover ik zojuist sprak, wordt uitgeoefend door personen; daarnaast kan men het prestige plaatsen dat wordt uitgeoefend door meningen, literaire en artistieke werken, enz. Prestige van de laatste soort is meestal slechts het resultaat van herhaalde herhalingen. Geschiedenis, met name literaire en artistieke geschiedenis, is niets meer dan de herhaling van identieke oordelen, die niemand probeert te verifiëren. Iedereen herhaalt uiteindelijk wat hij op school heeft geleerd, totdat er namen en dingen ontstaan waar niemand zich nog mee zou willen bemoeien. Voor een moderne lezer leidt het lezen van Homerus ongetwijfeld tot immense verveling; maar wie zou dat durven zeggen? Het Parthenon is in zijn huidige staat een armzalige ruïne, volkomen verstoken van interesse, maar het is zo prestigieus, dat het ons niet verschijnt zoals het werkelijk is, maar met al zijn begeleidende historische herinneringen. Het bijzondere kenmerk van prestige is dat het ons belet de dingen te zien zoals ze zijn en ons oordeel volledig verlamt. Menigten, en individuen in de regel, hebben altijd behoefte aan kant-en-klare meningen over alle onderwerpen. De populariteit van deze meningen staat los van de mate van waarheid of onwaarheid die ze bevatten, en wordt uitsluitend bepaald door hun prestige.

Ik kom nu bij persoonlijk prestige. De aard ervan verschilt sterk van die van kunstmatig of verworven prestige, waar ik het zojuist over heb gehad. Het is een vermogen dat onafhankelijk is van alle titels, van alle autoriteit, en dat slechts een klein aantal mensen bezit. Zij stellen hen in staat een werkelijk magnetische aantrekkingskracht uit te oefenen op de mensen om hen heen, hoewel ze sociaal gezien gelijkwaardig zijn en geen enkele gebruikelijke manier van overheersing hebben. Ze dwingen de mensen om hen heen hun ideeën en gevoelens op te dringen en worden gehoorzaamd zoals een temmer van wilde dieren wordt gehoorzaamd door het dier dat hem gemakkelijk zou kunnen verslinden.

De grote leiders van de massa, zoals Boeddha, Jezus, Mohammed, Jeanne d'Arc en Napoleon, bezaten deze vorm van prestige in hoge mate, en aan deze gave is met name de positie te danken die zij bereikten. Goden, helden en dogma's banen zich een weg in de wereld door hun eigen innerlijke kracht. Over hen valt niet te discussiëren: ze verdwijnen immers zodra erover gesproken wordt.

De grote persoonlijkheden, die ik zojuist heb genoemd, bezaten hun vermogen tot fascinatie al lang voordat ze beroemd werden, en zouden dat zonder die kracht nooit zijn geworden. Het is bijvoorbeeld duidelijk dat Napoleon op het hoogtepunt van zijn roem een immens prestige genoot, louter vanwege zijn macht, maar hij was al gedeeltelijk met dit prestige begiftigd toen hij machteloos en volkomen onbekend was. Toen hij, als onbekende generaal, dankzij invloedrijke bescherming, werd gestuurd om het leger van Italië te bevelen, bevond hij zich tussen ruwe generaals, die van plan waren de jonge indringer, die door het Directoire (*vijfkoppig bestuur van Frankrijk tijdens een deel van de Franse Revolutie, van 2-11-1795 tot 9-11-1799*) was gestuurd, vijandig te ontvangen. Vanaf het allereerste begin, vanaf het eerste gesprek, zonder de hulp van toespraken, gebaren of dreigementen, werden ze bij de eerste aanblik van de man die groot zou worden, overwonnen. Taine geeft een merkwaardig verslag van dit gesprek, gebaseerd op memoires uit die tijd.

"De divisiegeneraals, onder wie Augereau, een soort zwaardvechter, onbehouwen en heroïsch, trots op zijn lengte en zijn moed, arriveren in de stafkwartieren met een zeer negatieve houding jegens de kleine parvenu die hen vanuit Parijs is gestuurd. Op basis van de beschrijving die van hem is gegeven, is Augereau geneigd zich onbeschaamd en ongehoorzaam te gedragen; een favoriet van Barras, een generaal die zijn rang te danken heeft aan de gebeurtenissen van Vendémiaire, die zijn rang heeft verdiend door straatgevechten, die als beerchtig wordt beschouwd omdat hij altijd in eenzaamheid nadenkt, een armzalig uiterlijk heeft en de reputatie heeft van een wiskundige en dromer. Ze worden voorgesteld en Bonaparte laat hen wachten. Eindelijk verschijnt hij, omgord met zijn zwaard; hij zet zijn hoed op, legt de genomen maatregelen uit, geeft zijn bevelen en stuurt hen weg. Augereau is stil gebleven; pas buiten herwint hij zijn zelfbeheersing en is hij in staat zijn gebruikelijke eden af te leggen. Hij geeft tegenover Masséna toe dat deze kleine duivel van een generaal hem ontzag heeft ingeboezemd; hij kan de macht niet begrijpen waardoor hij zich vanaf het begin overweldigd voelde."

Als groot man nam zijn prestige toe naarmate zijn roem groeide, en bereikte hij in de ogen van zijn volgelingen minstens het niveau van een godheid. Generaal Vandamme, een ruwe, typische soldaat van de Revolutie, nog brutaler en energiekeker dan Augereau, zei in 1815 over hem tegen maarschalk d'Arnano, toen ze samen de trappen van de Tuilerieën beklommen: "Die duivel van een man oefent een fascinatie op me uit die ik zelfs voor mezelf niet kan verklaren, en wel in zo'n mate dat, hoewel ik noch God noch de duivel vrees, ik in zijn aanwezigheid als een kind begin te trillen, en hij zou me door het oog van een naald kunnen laten gaan om mezelf in het vuur te werpen."

Napoleon oefende een soortgelijke fascinatie uit op iedereen die met hem in contact kwam.²⁹

Davoust zei, sprekend over Marets toewijding en die van hemzelf: "Als de keizer tegen ons had gezegd: 'Het is in het belang van mijn beleid dat Parijs wordt verwoest zonder dat er ook maar één persoon de stad verlaat of ontsnapt', dan zou Maret het zeker geheim hebben gehouden, maar hij had zich niet kunnen weerhouden van een compromitterende situatie door ervoor te zorgen dat zijn familie de stad verliet. Aan de andere kant zou ik, uit angst dat de waarheid zou uitlekken, mijn vrouw en kinderen hebben laten blijven."

²⁹ Napoleon was zich terdege bewust van zijn prestige en wist dat hij dit verder vergrootte door de belangrijke personen om hem heen, waaronder enkele van de beroemde mannen van de Nationale Conventie, voor wie Europa altijd gevreesd had, slechter te behandelen dan staljongens. De roddels uit die tijd staan bol van voorbeelden hiervan. Op een dag, midden in een Staatsraad, beledigde Napoleon Beugnot grof en behandelde hem als een onbeleefde bediende. Het effect hiervan was dat hij naar hem toe liep en zei: "Nou, stomkop, heb je je hoofd weer teruggevonden?" Waarop Beugnot, zo lang als een tamboer-majoor, diep boog, en de kleine man zijn hand opstak en de lange man bij het oor greep, "een bedwelmend teken van gunst", schrijft Beugnot, "het vertrouwde gebaar van de meester die zich genadig opstelt." Zulke voorbeelden geven een duidelijk beeld van de mate van platvloerse platitudes die prestige kan oproepen. Ze stellen ons in staat de immense minachting van de grote despoot voor de mannen om hem heen te begrijpen – mannen die hij slechts beschouwde als "kanonnenvoer".

Het is noodzakelijk om de verbazingwekkende kracht van fascinatie van deze orde in gedachten te houden om die wonderbaarlijke terugkeer van het eiland Elba te begrijpen, die bliksemsnelle verovering van Frankrijk door een geïsoleerde man die geconfronteerd werd met alle georganiseerde strijdkrachten van een groot land dat zijn tirannie beu zou zijn geweest. Hij hoefde slechts een blik te werpen op de generaals die waren gestuurd om hem te arresteren en die hadden gezworen hun missie te volbrengen. Allen gaven zich zonder discussie over.

"Napoleon," schrijft de Engelse generaal Wolseley, "landt bijna alleen in Frankrijk, een vluchteling van het kleine eiland Elba dat zijn koninkrijk was, en slaagt er in enkele weken in, zonder bloedvergieten, alle georganiseerde autoriteit in Frankrijk onder zijn rechtmatige koning omver te werpen; is het mogelijk dat de persoonlijke dominantie van een man zich op een verbazingwekkendere manier kan manifesteren? Maar hoe opmerkelijk is ook de dominantie die hij van begin tot eind van deze campagne, die zijn laatste was, uitoefende over de geallieerden, waardoor hij hen dwong zijn initiatief te volgen, en hoe dicht hij erbij was om hen te verpletteren!"

Zijn prestige overleefde hem en bleef groeien. Het is zijn prestige dat van zijn onbekende neef een keizer maakte. Hoe krachtig zijn nagedachtenis nog steeds is, blijkt uit de heropleving van zijn legende die zich vandaag de dag voltrekt. Behandel mensen zoals je wilt, slacht ze met miljoenen af, wees de oorzaak van de ene invasie na de andere, alles is je toegestaan als je voldoende prestige bezit en het talent hebt om dat te handhaven.

Ik heb in dit geval ongetwijfeld een uitzonderlijk voorbeeld van prestige aangehaald, maar het was nuttig om dit voorbeeld te noemen om de oorsprong van grote religies, grote doctrines en grote rijken te verduidelijken. Zonder de macht die prestige op de massa uitoefent, zouden dergelijke ontwikkelingen onbegrijpelijk zijn.

Prestige is echter niet alleen gebaseerd op persoonlijke macht, militaire roem en religieuze terreur; het kan een meer bescheiden oorsprong hebben en toch aanzienlijk zijn. Onze eeuw biedt verschillende voorbeelden. Een van de meest memorabele verhalen die de geschiedenis van generatie op generatie zal herinneren, is dat van de illustere man die het gezicht van de aarde en de handelsbetrekkingen tussen de naties veranderde door twee continenten van elkaar te scheiden. Hij slaagde in zijn onderneming dankzij zijn immense wilskracht, maar ook dankzij de fascinatie die hij uitoefende op de mensen om hem heen. Om de unanieme tegenstand die hij ondervond te overwinnen, hoefde hij zich slechts te laten zien. Hij sprak kort en bondig, en door de charme die hij uitoefende, werden zijn tegenstanders zijn vrienden. Vooral de Engelsen verzetten zich fel tegen zijn plan; hij hoefde slechts in Engeland te verschijnen om alle steun te verwerven. In latere jaren, wanneer hij langs Southampton kwam, werden de klokken geluid bij zijn doorgang; en tegenwoordig is er in Engeland een beweging gaande om een standbeeld ter ere van hem op te richten.

"Nadat hij alles had overwonnen wat er te overwinnen viel, mensen en dingen, moerassen, rotsen en zandvlakten," geloofde hij niet langer in obstakels en wilde hij Suez opnieuw beginnen in Panama. Hij begon opnieuw met dezelfde methoden als voorheen; maar hij

was ouder geworden, en bovendien verzet het geloof, dat bergen kan verplaatsen, zich niet als ze te hoog zijn. De bergen boden weerstand en de daaropvolgende catastrofe vernietigde de glinsterende aureool van glorie die de held omhulde. Zijn leven leert ons hoe prestige kan groeien en hoe het kan verdwijnen. Nadat hij in grootsheid de meest beroemde helden uit de geschiedenis had geëvenaard, werd hij door de magistraten van zijn land gedegradeerd tot de rangen van de meest verachtelijke criminelen. Toen hij stierf, werd zijn kist, onbegeleid, door een onverschillige menigte gedragen. Alleen buitenlandse vorsten betuigen eer aan zijn nagedachtenis als aan die van een van de grootste mannen die de geschiedenis heeft gekend.³⁰

Toch vertegenwoordigen de verschillende voorbeelden die zojuist zijn aangehaald extreme gevallen. Om de psychologie van prestige in detail te beschrijven, zou het nodig zijn om ze aan het uiterste van een reeks te plaatsen, die zou lopen van de stichters van religies en rijken tot de particulier die ernaar streeft zijn burenen te imponeren met een nieuwe jas of een versiering.

Tussen de uiterste grenzen van deze reeks zouden alle vormen van prestige te vinden zijn die voortvloeien uit de verschillende elementen waaruit een beschaving is opgebouwd – wetenschappen, kunsten, literatuur, enz. – en zou duidelijk worden dat prestige het fundamentele element van overtuiging vormt. Bewust of onbewust wordt het wezen, het

³⁰ Een Oostenrijkse krant, de *Neue Freie Presse* uit Wenen, heeft zich uitgebreid verdiept in het lot van de Lesseps met beschouwingen die getuigen van een zeer scherpzinnig psychologisch inzicht. Ik citeer ze daarom hier:

"Na de veroordeling van [Ferdinand de Lesseps](#) heeft men geen recht meer om verbaasd te zijn over het trieste einde van Christoffel Columbus. Als Ferdinand de Lesseps een schurk was, is elke nobele illusie een misdaad. De oudheid zou de nagedachtenis van de Lesseps met een aureool van glorie hebben gekroond en hem uit de nectarkom in het midden van de Olympus hebben laten drinken, want hij heeft het aangezicht van de aarde veranderd en werken verricht die de schepping volmaakter maken. De president van het Hof van Beroep heeft zichzelf onsterfelijk gemaakt door Ferdinand de Lesseps te veroordelen, want de naties zullen altijd de naam eisen van de man die niet bang was zijn eeuw te ontoren door een bejaarde man, wiens leven tot glorie van zijn tijdgenoten reikte, de gevangenis muts op te zetten.

"Laat er in de toekomst geen sprake meer zijn van onbuigzame rechtvaardigheid, waar een bureaucratie haat heerst tegen gewaagde daden. De naties hebben behoefte aan onverschrokken mannen die in zichzelf geloven en elk obstakel overwinnen zonder zich zorgen te maken over hun eigen veiligheid. Genialiteit kan niet voorzichtig zijn; door voorzichtigheid zou het nooit de reikwijdte van menselijke activiteiten kunnen vergroten."

"... Ferdinand de Lesseps heeft de roes van de triomf en de bitterheid van de teleurstelling gekend – Suez en Panama. Op dit punt verzet het hart zich tegen de moraliteit van succes. Toen de Lesseps erin slaagde twee zeeën te verenigen, betuigden vorsten en naties hem hun eer; nu hij te midden van de rotsen van de Cordillera's faalt, is hij niets anders dan een ordinaire schurk ... In dit resultaat zien we een oorlog tussen de klassen van de samenleving, de onvrede van bureaucraten en werknemers, die met behulp van het strafrecht wraak nemen op hen die zich boven hun medemensen verheffen ... Moderne wetgevers staan voor een raadsel wanneer ze geconfronteerd worden met de verheven ideeën die aan het menselijk genie te danken zijn; het publiek begrijpt zulke ideeën nog minder, en het is gemakkelijk voor een procureur-generaal om te bewijzen dat Stanley een moordenaar is en de Lesseps een bedrieger."

idee of het ding dat prestige bezit onmiddellijk nagebootst als gevolg van besmetting, en dwingt het een hele generatie om bepaalde manieren van voelen en van het uiten van haar gedachten over te nemen. Deze imitatie is bovendien doorgaans onbewust, wat verklaart waarom ze perfect is. De moderne schilders die de bleke kleuren en de stijve houdingen van sommige Primitieven kopiëren, zijn zich nauwelijks bewust van de bron van hun inspiratie. Zij geloven in hun eigen oprechtheid, terwijl, als een eminente meester deze kunstvorm niet nieuw leven had ingeblazen, men blind zou zijn gebleven voor alles behalve de naïeve en inferieure kanten ervan. Die kunstenaars die, naar het voorbeeld van een andere illustere meester, hun doeken overspoelen met violette tinten, zien in de natuur niet meer violet dan vijftig jaar geleden; maar ze worden beïnvloed, "geïnspireerd", door de persoonlijke en bijzondere indrukken van een schilder die, ondanks deze excentriciteit, erin slaagde groot prestige te verwerven. Soortgelijke voorbeelden zouden kunnen worden aangevoerd met betrekking tot alle elementen van de beschaving.

Uit het voorgaande blijkt dat een aantal factoren een rol kunnen spelen bij het ontstaan van prestige; succes was daar altijd een van de belangrijkste van. Iedere succesvolle man, elk idee dat zich opdringt aan erkenning, houdt ipso facto op ter discussie te staan. Het bewijs dat succes een van de belangrijkste opstapjes naar prestige is, is dat het verdwijnen van het ene bijna altijd gevolgd wordt door het verdwijnen van het andere. De held die gisteren door de menigte werd toegejuicht, wordt vandaag beledigd als hij door een mislukking ten val is gebracht. De reactie zal inderdaad des te sterker zijn naarmate het prestige groter was. De menigte beschouwt de gevallen held in dit geval als een gelijke en neemt wraak voor het buigen voor een superioriteit waarvan zij het bestaan niet langer erkent. Terwijl Robespierre zijn collega's en een groot aantal van zijn tijdgenoten liet executeren, genoot hij een immens prestige. Toen het wegschuiven van een paar stemmen hem de macht ontnam, verloor hij onmiddellijk zijn prestige en volgde de menigte hem naar de guillotine met dezelfde vloeken waarmee zij kort daarvoor zijn slachtoffers had achtervolgd. Gelovigen vernielen altijd de beelden van hun vroegere goden met alle mogelijke tekenen van woede.

Prestige dat verloren gaat door gebrek aan succes verdwijnt in korte tijd. Het kan ook afbrokkelen, maar langzamer door het aan discussie bloot te stellen. Deze laatste kracht is echter buitengewoon zeker. Vanaf het moment dat prestige in twijfel wordt getrokken, houdt het op prestige te zijn. De goden en mensen die hun prestige lang hebben behouden, hebben discussie nooit getolereerd. Om bewondering van de menigte te oogsten, moet het op afstand worden gehouden.

Hoofdstuk 4 - Beperkingen van de variabiliteit van de overtuigingen en meningen van de massa

- 1. **Vaste overtuigingen.** De onveranderlijkheid van bepaalde algemene overtuigingen – Ze bepalen de loop van een beschaving – De moeilijkheid om ze uit te roeien – In welk opzicht onverdraagzaamheid een deugd is bij een volk – De filosofische absurditeit van een overtuiging kan de verspreiding ervan niet belemmeren.*
- 2. **De veranderlijke meningen van de massa.** De extreme beweeglijkheid van meningen die niet voortkomen uit algemene overtuigingen – Schijnbare veranderingen in ideeën en overtuigingen in minder dan een eeuw – De werkelijke grenzen van deze veranderingen – De gevolgen van de veranderingen – Het verdwijnen van algemene overtuigingen en de extreme verspreiding van de krantenpers hebben tot gevolg dat meningen tegenwoordig steeds veranderlijker zijn – Waarom de meningen van de massa bij de meeste mensen neigen naar onverschilligheid – Regeringen zijn nu machteloos om de publieke opinie te sturen zoals vroeger – Meningen worden tegenwoordig belemmerd om tiranniek te zijn vanwege hun buitengewone divergentie.*

1. Vaste overtuigingen

Er bestaat een sterke parallel tussen de anatomische en psychologische kenmerken van levende wezens. In deze anatomische kenmerken vinden we bepaalde onveranderlijke, of licht variabele, elementen, waarvan de verandering geologische tijdperken vereist.

Naast deze vaste, onveranderlijke, kenmerken bevinden zich andere, uiterst veranderlijke kenmerken, die de kunst van de kweker of tuinbouwer gemakkelijk kan aanpassen, soms zelfs in zo'n mate dat de fundamentele kenmerken voor een onoplettende waarnemer verborgen blijven.

Hetzelfde fenomeen wordt waargenomen bij morele kenmerken. Naast de onveranderlijke psychologische elementen van een ras, zijn er beweeglijke en veranderlijke elementen te vinden. Om deze reden wordt bij het bestuderen van de overtuigingen en meningen van een volk altijd een vaste basis ontdekt waarop meningen zijn verankerd, die net zo veranderlijk zijn als het zand op een rots.

De meningen en overtuigingen van groepen kunnen dus worden onderverdeeld in twee zeer verschillende categorieën. Enerzijds hebben we grote, blijvende overtuigingen die eeuwenlang standhouden en waarop een hele beschaving kan rusten. Voorbeelden hiervan zijn in het verleden het feodalisme, het christendom en het protestantisme; en in onze tijd zijn dat het nationalistische principe en de hedendaagse democratische en sociale ideeën. Anderzijds zijn er de vluchtige, veranderlijke opvattingen, die doorgaans het resultaat zijn van algemene concepten, waarvan elk tijdperk de geboorte en het verdwijnen kent; voorbeelden hiervan zijn de theorieën die de literatuur en de kunsten vormgeven – bijvoorbeeld de theorieën die de romantiek, het naturalisme, de mystiek,

enzovoort voortbrachten. Dergelijke opvattingen zijn doorgaans even oppervlakkig als mode en even veranderlijk. Ze kunnen worden vergeleken met de rimpelingen die voortdurend op het oppervlak van een diep meer ontstaan en verdwijnen.

De werkelijke, algemene overtuigingen zijn zeer beperkt in aantal. Hun opkomst en ondergang vormen de hoogtepunten van de geschiedenis van elk historisch ras. Ze vormen het werkelijke raamwerk van de beschaving.

Het is gemakkelijk om de geest van de massa te doordringen met een vluchtige mening, maar het is zeer moeilijk om daarin een blijvend geloof te verankeren. Eenmaal gevestigd, is het echter even moeilijk om een dergelijk geloof uit te roeien. Verandering kan meestal alleen plaatsvinden ten koste van gewelddadige revoluties. Zelfs revoluties kunnen alleen effect sorteren wanneer het geloof bijna volledig zijn greep op de geesten van de mensen heeft verloren. In dat geval dienen revoluties om definitief weg te vagen wat al bijna terzijde was geschoven, hoewel de kracht van de gewoonte het volledig loslaten ervan verhinderde. Het begin van een revolutie is in werkelijkheid het einde van een geloof.

Het precieze moment waarop een groot geloof ten onder gaat, is gemakkelijk te herkennen: het is het moment waarop de waarde ervan in twijfel wordt getrokken. Omdat elk algemeen geloof weinig meer is dan een fictie, kan het alleen overleven op voorwaarde dat het niet aan onderzoek wordt onderworpen.

Maar zelfs wanneer een geloof ernstig aan het wankelen wordt gebracht, behouden de instellingen die eraan ten grondslag liggen hun kracht en verdwijnen ze slechts langzaam. Uiteindelijk, wanneer het geloof zijn kracht volledig heeft verloren, is alles dat erop rustte al snel in verval. Tot nu toe is een natie er nooit in geslaagd haar overtuigingen te veranderen zonder tegelijkertijd veroordeeld te zijn tot een transformatie van alle elementen van haar beschaving.

De natie zet dit transformatieproces voort totdat zij een nieuw algemeen geloof heeft gevonden en aanvaard; tot dit punt verkeert zij noodgedwongen in een staat van anarchie. Algemene overtuigingen zijn de onmisbare pijlers van beschavingen; zij bepalen de richting van ideeën. Alleen zij zijn in staat geloof te inspireren en een plichtsbesef te creëren.

Naties zijn zich altijd bewust geweest van het nut van het verwerven van algemene overtuigingen en hebben instinctief begrepen dat het verdwijnen ervan het signaal zou zijn voor hun eigen ondergang. In het geval van de Romeinen was de fanatieke cultus van Rome de overtuiging die hen tot heersers over de wereld maakte, en toen die overtuiging was uitgestorven, was Rome gedoemd te sterven. Wat betreft de barbaren die de Romeinse beschaving vernietigden: pas toen ze bepaalde algemeen aanvaarde overtuigingen hadden verworven, bereikten ze een zekere mate van samenhang en kwamen ze uit de anarchie.

Het is duidelijk niet voor niets dat naties altijd onverdraagzaamheid hebben getoond ter verdediging van hun meningen. Deze onverdraagzaamheid, die vanuit filosofisch oogpunt

bekritiseerd kan worden, vertegenwoordigt in het leven van een volk de meest noodzakelijke deugd. Het was om algemene overtuigingen te vinden of te handhaven, dat zoveel slachtoffers in de Middeleeuwen op de brandstapel werden gezet en dat zoveel uitvinders en vernieuwers in wanhoop zijn gestorven, zelfs als ze aan het martelaarschap zijn ontsnapt. Het is mede ter verdediging van dergelijke overtuigingen dat de wereld zo vaak het toneel is geweest van de meest verschrikkelijke wanorde, en dat miljoenen mannen op het slagveld zijn gesneuveld en daar nog zullen sterven.

Het vestigen van een algemeen geloof brengt grote moeilijkheden met zich mee, maar wanneer het eenmaal stevig verankerd is, is de kracht ervan lange tijd onoverwinnelijk, en hoe onjuist het filosofisch ook mag zijn, het dringt zich op aan zelfs de meest briljante geesten.

Hebben de Europese volkeren niet meer dan vijftien eeuwen lang religieuze legendes als onweerlegbaar beschouwd, die bij nader inzien net zo barbaars ³¹ blijken te zijn als die van Moloch? De afschuwelijke absurditeit van de legende van een God die zich wreekt op de ongehoorzaamheid van een van zijn schepselen door zijn zoon vreselijke martelingen toe te dienen, bleef vele eeuwen onopgemerkt.

Geniale genieën als Galileo, Newton en Leibniz hebben er geen moment aan gedacht dat de waarheid van dergelijke dogma's in twijfel getrokken zou kunnen worden. Niets illustreert de hypnotiserende werking van algemene overtuigingen beter dan dit feit, maar tegelijkertijd is er niets dat de vernederende beperkingen van onze intelligentie duidelijker aantoonst.

Zodra een nieuw dogma in de geest van de massa is geplant, wordt het de bron van inspiratie waaruit de instellingen, kunsten en levenswijze voortkomen. De invloed die het onder deze omstandigheden op de geest van de mensen uitoefent, is absoluut. Mensen die handelen, denken nergens anders aan dan aan de verwezenlijking van het geaccepteerde geloof, wetgevers denken nergens anders aan dan aan de toepassing ervan, terwijl filosofen, kunstenaars en schrijvers zich uitsluitend bezighouden met de uitdrukking ervan in verschillende vormen.

Uit het fundamentele geloof kunnen vluchtige, bijkomende ideeën voortkomen, maar deze dragen altijd de stempel van het geloof waaruit ze zijn voortgekomen. De Egyptische beschaving, de Europese beschaving van de Middeleeuwen en de islamitische beschaving van de Arabieren zijn alle het resultaat van een klein aantal religieuze overtuigingen, die hun stempel hebben gedrukt op de minst belangrijke elementen van deze beschavingen en die hun onmiddellijke herkenning mogelijk maken.

Zo komt het dat, dankzij algemene overtuigingen, de mensen van elke tijd gehuld zijn in een netwerk van tradities, meningen en gewoonten die hen allen gelijk maken, en van wier juk zij zich niet kunnen bevrijden. Mensen worden in hun gedrag vooral geleid door

³¹ Barbaars, filosofisch gezien, bedoel ik. In de praktijk hebben ze een compleet nieuwe beschaving gecreëerd en vijftien eeuwen lang de mensheid een glimp laten opvangen van die betoverde rijken van edelmoedige dromen en hoop die hij nooit meer zal kennen.

hun overtuigingen en door de gewoonten die het gevolg zijn van die overtuigingen. Deze overtuigingen en gewoonten reguleren de kleinste handelingen van ons bestaan, en zelfs de meest onafhankelijke geest kan niet aan hun invloed ontsnappen. De tirannie die onbewust op de geest van de mens wordt uitgeoefend, is de enige echte tirannie, omdat er niet tegen gestreden kan worden. Tiberius, Genghis Khan en Napoleon waren ongetwijfeld geduchte tirannen, maar vanuit de diepte van hun graf hebben Mozes, Boeddha, Jezus en Mohammed een veel diepere tirannie op de menselijke ziel uitgeoefend. Een samenzwering kan een tiran omverwerpen, maar wat baat het tegen een stevig verankerd geloof? In haar gewelddadige strijd met het rooms-katholicisme is de Franse Revolutie verslagen, en dit ondanks het feit dat de sympathie van de massa kennelijk aan haar zijde stond, en ondanks het gebruik van destructieve maatregelen die even meedogenloos waren als die van de Inquisitie. De enige echte tirannen die de mensheid gekend heeft, zijn altijd de herinneringen aan haar doden of de illusies die zij zelf heeft gecreëerd.

De filosofische absurditeit die vaak algemene overtuigingen kenmerkt, is nooit een obstakel geweest voor hun triomf. Sterker nog, de triomf van dergelijke overtuigingen zou onmogelijk lijken, tenzij ze een mysterieuze absurditeit bieden. Bijgevolg zal de duidelijke zwakte van de socialistische overtuigingen van vandaag niet voorkomen dat ze onder de massa's triomferen. Hun werkelijke inferioriteit ten opzichte van alle religieuze overtuigingen is uitsluitend het gevolg van de overweging dat het ideaal van geluk dat door laatstgenoemde wordt geboden, alleen in een toekomstig leven realiseerbaar is, en dat het daarom voor niemand mogelijk is om het te betwisten. Aangezien het socialistische ideaal van geluk op aarde verwezenlijkt moet worden, zal de ijdelheid van zijn beloften onmiddellijk aan het licht komen zodra de eerste pogingen tot verwezenlijking worden ondernomen, en tegelijkertijd zal het nieuwe geloof zijn prestige volledig verliezen.

Haar kracht zal bijgevolg alleen maar toenemen tot de dag dat, na te hebben gezegevierd, de praktische verwezenlijking ervan zal beginnen. Om deze reden zal de nieuwe religie, hoewel ze aanvankelijk, net als alle voorgaande, een destructieve invloed uitoefent, in de toekomst geen scheppende rol kunnen spelen.

2. De veranderlijke meningen van de massa

Boven de basis van vaste overtuigingen, waarvan we zojuist de kracht hebben aangetoond, bevindt zich een overkoepelende groei van meningen, ideeën en gedachten die onophoudelijk opkomen en weer verdwijnen. Sommige bestaan slechts een dag, en de belangrijkste overleven nauwelijks een generatie. We hebben al opgemerkt dat de veranderingen die zich in meningen van deze aard voordoen soms veel oppervlakkiger dan werkelijk zijn, en dat ze altijd worden beïnvloed door raciale overwegingen. Bij het onderzoeken van bijvoorbeeld de politieke instellingen van Frankrijk hebben we aangetoond dat ogenschijnlijk volkomen verschillende partijen – royalisten, radicalen, imperialisten, socialisten, enz. – een absoluut identiek ideaal hebben, en dat dit ideaal uitsluitend afhankelijk is van de mentale structuur van het Franse ras, aangezien een volkomen tegengesteld ideaal onder analoge namen bij andere rassen wordt aangetroffen. Noch de naam die aan meningen wordt gegeven, noch misleidende aanpassingen veranderen de essentie van de dingen. De mannen van de Grote Revolutie, doordrenkt van de Latijnse literatuur, die (met

hun blik gericht op de Romeinse Republiek) haar wetten, fasces en toga's overnamen, werden geen Romeinen, omdat ze onder de heerschappij van een krachtige historische suggestie stonden. De taak van de filosoof is te onderzoeken wat er schuilgaat achter de schijnbare veranderingen in oude overtuigingen, en te midden van de voortdurende stroom van meningen het deel te identificeren dat wordt bepaald door algemene overtuigingen en het genie van het menselijk ras.

Zonder deze filosofische toets zou men kunnen veronderstellen dat menigten hun politieke of religieuze overtuigingen vaak en naar believen veranderen. De hele geschiedenis, of die nu politiek, religieus, artistiek of literair is, lijkt te bewijzen dat dit het geval is. Laten we bijvoorbeeld een zeer korte periode uit de Franse geschiedenis nemen, namelijk die van 1790 tot 1820, een periode van dertig jaar, een generatie. In de loop daarvan zien we hoe de massa, die eerst monarchistisch was, zeer revolutionair werd, vervolgens zeer imperialistisch en daarna weer zeer monarchistisch. Wat religie betreft, beweegt het zich in dezelfde tijdsperiode van katholicisme naar atheïsme, vervolgens naar deïsme, en keert dan terug naar de meest uitgesproken vormen van het katholicisme. Deze veranderingen vinden niet alleen plaats onder de massa, maar ook onder degenen die hen leiden. We zien met verbazing hoe de vooraanstaande mannen van de Conventie, de gezworen vijanden van koningen, mannen die noch goden noch meesters wilden, de nederige dienaren van Napoleon worden, en later, onder Lodewijk XVIII, vroom kaarsen dragen in religieuze processies.

Talrijk zijn ook de veranderingen in de publieke opinie in de loop van de volgende zeventig jaar. Het "verraderlijke Albion" van het begin van de eeuw is de bondgenoot van Frankrijk onder Napoleons opvolger; Rusland, tweemaal door Frankrijk binnengevallen en tevreden kijkend naar Franse tegenslagen, wordt zijn vriend.

In de literatuur, kunst en filosofie verlopen de opeenvolgende ontwikkelingen van de publieke opinie nog sneller. Romantiek, naturalisme, mystiek, enzovoort, komen op en verdwijnen weer. De kunstenaar en schrijver die gisteren werden toegejuicht, worden morgen met diepe minachting bejegend.

Wanneer we echter al deze ogenschijnlijk verregaande veranderingen analyseren, wat ontdekken we dan? Al die opvattingen die in strijd zijn met de algemene overtuigingen en gevoelens van de mensheid zijn van tijdelijke aard, en de omgeleide stroom hervat al snel zijn koers. De meningen die niet verbonden zijn aan een algemene overtuiging of gevoel van de mensheid, en die bijgevolg geen stabiliteit kunnen bezitten, zijn overgeleverd aan elk toeval, of, als die uitdrukking de voorkeur verdient, aan elke verandering in de omstandigheden. Gevormd door suggestie en besmetting, zijn ze altijd vluchtig; ze duiken op en verdwijnen net zo snel als de zandduinen die door de wind aan de kust worden gevormd.

Tegenwoordig zijn de veranderlijke meningen van menigten talrijker dan ooit tevoren, en wel om drie verschillende redenen.

Ten eerste verliezen de oude overtuigingen steeds meer invloed en houden ze op de vluchtige meningen van het moment vorm te geven zoals ze dat vroeger deden. De

verzwakking van algemene overtuigingen maakt de weg vrij voor een overvloed aan willekeurige meningen zonder verleden of toekomst.

Ten tweede is de macht van menigten, die steeds groter wordt en steeds minder wordt tegengewerkt, waardoor de extreme mobiliteit van ideeën, die we als een kenmerk van menigten hebben gezien, zich ongehinderd kan manifesteren.

Ten slotte is de derde reden de recente ontwikkeling van de krantenpers, waardoor de meest tegengestelde meningen voortdurend onder de aandacht van het publiek worden gebracht.

De suggesties die uit elke individuele mening zouden kunnen voortvloeien, worden al snel tenietgedaan door suggesties van een tegengestelde aard. Het gevolg is dat geen enkele mening erin slaagt wijdverspreid te raken en dat het bestaan van alle meningen van korte duur is. Een mening sterft tegenwoordig uit voordat ze voldoende brede acceptatie heeft gevonden om algemeen aanvaard te worden.

Een fenomeen dat geheel nieuw is in de wereldgeschiedenis en zeer kenmerkend is voor deze tijd, is het gevolg van deze verschillende oorzaken; ik doel op de machteloosheid van regeringen om de publieke opinie te sturen.

In het verleden, en nog niet zo lang geleden, vormden de acties van regeringen en de invloed van een paar schrijvers en een zeer klein aantal kranten de werkelijke weerspiegeling van de publieke opinie. Tegenwoordig hebben de schrijvers alle invloed verloren en weerspiegelen de kranten alleen nog de publieke opinie. Wat staatslieden betreft, zij sturen de publieke opinie niet, maar streven er slechts naar om haar te volgen. Ze hebben een angst voor de publieke opinie, die soms grenst aan terreur, en die hen ertoe brengt een volstrekt onstabiele koers te varen.

De mening van de massa neigt er dan ook steeds meer toe het hoogste leidende principe in de politiek te worden. Het gaat tegenwoordig zelfs zo ver dat het allianties afdwingt, zoals recentelijk is gebleken in het geval van de Frans-Russische alliantie, die uitsluitend het resultaat is van een volksbeweging. Een merkwaardig symptoom van de huidige tijd is dat pausen, koningen en keizers instemmen met interviews om hun mening over een bepaald onderwerp aan het oordeel van de massa te onderwerpen. Vroeger kon men terecht zeggen dat politiek geen kwestie van sentiment was. Kunnen we datzelfde zeggen nu, nu de politiek steeds meer wordt beïnvloed door de impulsen van wispelturige menigten, die niet door de rede worden beïnvloed en alleen door sentiment kunnen worden geleid?

Wat de pers betreft, die vroeger de publieke opinie stuurde, heeft die zich, net als regeringen, moeten onderwerpen aan de macht van de massa. Het heeft ongetwijfeld een aanzienlijke invloed, maar alleen omdat het uitsluitend de weerspiegeling is van de meningen van de massa en de voortdurende veranderingen daarin. De pers is een louter informatiever spreider geworden en heeft alle pogingen om een idee of doctrine op te leggen opgegeven. Ze volgt alle veranderingen in het publieke denken, daartoe gedwongen

door de noodzaak van concurrentie, anders dreigt ze haar lezers te verliezen. De oude, degelijke en invloedrijke media van weleer, zoals de *Constitutionnel*, de *Débats* of de *Siècle*, die door de vorige generatie als orakels werden beschouwd, zijn verdwenen of zijn typische moderne kranten geworden, waarin een maximum aan nieuws wordt afgewisseld met luchtige artikelen, roddels en financiële reclame. Er is tegenwoordig geen sprake meer van een krant die rijk genoeg is om haar medewerkers de ruimte te geven hun persoonlijke meningen te uiten, en dergelijke meningen zouden weinig gewicht in de schaal leggen bij lezers die alleen maar op de hoogte gehouden willen worden of vermaakt willen worden, en die elke bewering wantrouwen, omdat ze ingegeven is door speculatieve motieven. Zelfs critici kunnen het succes van een boek of toneelstuk niet meer garanderen. Ze kunnen wel schade aanrichten, maar geen dienst bewijzen. De kranten zijn zich zo bewust van de nutteloosheid van alles wat de vorm van kritiek of persoonlijke mening aanneemt, dat ze zover zijn gegaan dat ze literaire kritiek hebben onderdrukt en zich beperken tot het noemen van de titel van een boek en het toevoegen van een korte aanbeveling van twee of drie regels.³² Over twintig jaar zal waarschijnlijk hetzelfde lot de theaterkritiek treffen.

Het nauwlettend volgen van de publieke opinie is tegenwoordig de voornaamste bezigheid van de pers en regeringen. Het effect van een gebeurtenis, een wetsvoorstel of een toespraak is onophoudelijk wat ze willen weten, en die taak is niet eenvoudig, want niets is beweeglijker en veranderlijker dan de gedachten van de massa, en niets komt vaker voor dan dat ze vandaag verachten wat ze gisteren nog toejuichten.

Deze totale afwezigheid van enige vorm van richting in de publieke opinie, en tegelijkertijd de vernietiging van algemene overtuigingen, hebben uiteindelijk geleid tot een extreme divergentie van overtuigingen van allerlei aard, en een groeiende onverschilligheid van de massa ten opzichte van alles wat niet duidelijk hun directe belangen raakt. Leerstellige kwesties, zoals socialisme, vinden alleen nog maar voorstanders met oprechte overtuigingen onder de vrijwel ongeletterde klassen, bijvoorbeeld onder de arbeiders in mijnen en fabrieken. Leden van de lagere middenklasse en arbeiders met een zekere mate van scholing zijn ofwel volkomen sceptisch geworden, ofwel extreem instabiel in hun meningen.

De evolutie die zich in de afgelopen vijftwintig jaar in deze richting heeft voltrokken, is opvallend. Gedurende de voorgaande periode, hoewel relatief dichtbij ons, vertoonden de meningen nog een zekere algemene trend; ze vonden hun oorsprong in de aanvaarding van een of andere fundamentele overtuiging. Alleen al door het feit dat iemand monarchist was, bezat hij onvermijdelijk bepaalde duidelijk omschreven ideeën over geschiedenis en wetenschap, terwijl alleen al het feit dat hij republikein was, zijn ideeën volkomen tegengesteld waren. Een monarchist was zich er terdege van bewust dat de mens niet van apen afstamt, en een republikein was zich er niet minder van bewust dat dat in werkelijkheid wel hun afstamming is. Het was de plicht van de monarchist om met afschuw en van de republikein om met eerbied te spreken over de grote Revolutie. Er waren bepaalde namen, zoals die van Robespierre en Marat, die met een air van religieuze devotie moesten worden uitgesproken, en andere namen, zoals die van Caesar, Augustus

³² Deze opmerkingen hebben betrekking op de Franse krantenpers. - *Noot van de oorspronkelijke vertaler.*

of Napoleon, die nooit zonder een stortvloed aan scheldwoorden genoemd mochten worden. Zelfs aan de Franse Sorbonne was deze naïeve manier om geschiedenis te beschouwen algemeen.³³

Tegenwoordig verliezen alle meningen, als gevolg van discussie en analyse, hun prestige; hun onderscheidende kenmerken slijten snel weg en er blijven er maar weinig over die ons enthousiasme kunnen opwekken. De moderne mens is steeds meer een prooi van onverschilligheid.

De algemene afsmelting van meningen hoeft niet al te erg betreurd te worden. Dat het een symptoom is van decadentie in het leven van een volk valt niet te betwisten. Het is zeker dat mannen met een immens, bijna bovennatuurlijk inzicht, apostelen, leiders van menigten – kortom, mannen met oprechte en sterke overtuigingen – een veel grotere invloed uitoefenen dan mannen die ontkennen, bekritisieren of onverschillig zijn. Maar men mag niet vergeten dat, gezien de macht die menigten momenteel bezitten, als één enkele mening voldoende prestige zou verwerven om algemene acceptatie af te dwingen, zou deze al snel zo'n tirannieke macht krijgen dat alles zich ervoor zou moeten buigen en het tijdperk van vrije discussie voor lange tijd voorbij zou zijn. Menigten zijn soms gemakkelijke meesters, zoals Heliogabalus en Tiberius, maar ze zijn ook buitengewoon wispelturig. Een beschaving, wanneer het moment is aangebroken dat menigten de overhand krijgen, is overgeleverd aan te veel toevalligheden om lang te kunnen voortbestaan. Als er iets was dat het uur van de ondergang nog even kon uitstellen, dan was het wel de extreme instabiliteit van de publieke opinie en de groeiende onverschilligheid ten opzichte van alle gangbare opvattingen.

³³ Er zijn passages in de boeken van de officiële Franse geschiedenisprofessoren die vanuit dit oogpunt zeer merkwaardig zijn. Ze bewijzen ook hoe weinig de kritische geest wordt ontwikkeld door het in Frankrijk gangbare universitaire onderwijsstelsel. Ik noem als voorbeeld de volgende fragmenten uit *"De Franse Revolutie"* van M. Rambaud, hoogleraar geschiedenis aan de Sorbonne: "De inname van de Bastille was een hoogtepunt in de geschiedenis, niet alleen van Frankrijk, maar van heel Europa; en luidde een nieuw tijdperk in de wereldgeschiedenis in!"

Wat Robespierre betreft, lezen we met verbazing dat "zijn dictatuur vooral gebaseerd was op opinie, overreding en moreel gezag; het was een soort pontificaat in handen van een deugdzame man!" (blz. 91 en 220).

BOEK 3 - De classificatie en beschrijving van de verschillende soorten menigten

Hoofdstuk 1 - De classificatie van menigten

De algemene indeling van menigten – De classificatie. 1. Heterogene menigten. Verschillende varianten ervan – De invloed van ras – De geest van de menigte is zwakker naarmate de geest van het ras sterker is – De geest van het ras vertegenwoordigt de beschaafde staat en de geest van de menigte de barbaarse staat. 2. Homogene menigten. Hun verschillende varianten – Sekten, kasten en klassen.

In dit werk hebben we de algemene kenmerken geschetst die gemeenschappelijk zijn aan psychologische menigten. Het resteert ons de specifieke kenmerken aan te wijzen die deze kenmerken van algemene aard vergezellen in de verschillende categorieën van collectiviteiten, wanneer ze onder invloed van de juiste opwekkende oorzaken in een menigte veranderen. We zullen allereerst in enkele woorden een classificatie van menigten uiteenzetten.

Ons uitgangspunt is de eenvoudige menigte. De meest inferieure vorm ervan wordt aangetroffen wanneer de menigte bestaat uit individuen die tot verschillende rassen behoren. In dit geval is de enige gemeenschappelijke band de wil van een leider, die min of meer gerespecteerd wordt. De barbaren van zeer uiteenlopende afkomst, die gedurende meerdere eeuwen het Romeinse Rijk binnenvielen, kunnen als voorbeeld dienen van dergelijke groepen.

Op een hoger niveau dan deze menigten, samengesteld uit verschillende rassen, bevinden zich de menigten die onder bepaalde invloeden gemeenschappelijke kenmerken hebben ontwikkeld en uiteindelijk één ras hebben gevormd. Ze vertonen soms kenmerken die eigen zijn aan menigten, maar deze kenmerken worden in meer of mindere mate overschaduwd door raciale overwegingen.

Deze twee soorten menigten kunnen, onder bepaalde invloeden die in dit werk worden onderzocht, worden omgevormd tot georganiseerde of psychologische menigten. We zullen deze georganiseerde menigten onderverdelen in de volgende categorieën:

A. Heterogene menigten

1. Anonieme menigten (bijvoorbeeld straatmenigten).
2. Niet-anonieme menigten (jury's, parlementaire vergaderingen, enz.).

B. Homogene menigten

1. Sekten (politieke sekten, religieuze sekten, enz.).
2. Kastens (de militaire kaste, de priesterkaste, de arbeiderskaste, enz.).
3. Klassen (de middenklasse, de boerenklasse, enz.).

We zullen kort de onderscheidende kenmerken van deze verschillende categorieën menigten schetsen.

1. Heterogene menigten

Het zijn deze collectiviteiten waarvan de kenmerken in dit boek zijn bestudeerd. Ze zijn samengesteld uit individuen van elke soort, van elk beroep en met elk intelligentieniveau. We weten nu dat, alleen al omdat mensen deel uitmaken van een menigte die in actie is, hun collectieve psychologie essentieel verschilt van hun individuele psychologie, en dat hun intelligentie door deze differentiatie wordt beïnvloed. We hebben gezien dat intelligentie geen invloed heeft in collectiviteiten, omdat ze uitsluitend onder invloed staan van onbewuste gevoelens.

Een fundamentele factor, ras, maakt een redelijk grondige differentiatie van de verschillende heterogene menigten mogelijk.

We hebben al vaak verwezen naar de rol die ras speelt en hebben aangetoond dat het de krachtigste factor is die de acties van mensen kan bepalen. De invloed ervan is ook terug te vinden in het karakter van menigten. Een menigte bestaande uit willekeurig bijeengekomen individuen, maar allemaal Engelsen of Chinezen, zal sterk verschillen van een andere menigte, eveneens bestaande uit individuen van allerlei aard, maar van andere rassen – bijvoorbeeld Russen, Fransen of Spanjaarden.

De grote verschillen die hun aangeboren mentale constitutie teweegbrengt in de manier van voelen en denken van mensen, komen meteen aan het licht wanneer, wat zelden gebeurt, omstandigheden individuen van verschillende nationaliteiten in vrijwel gelijke verhoudingen in dezelfde menigte samenbrengen, en dit gebeurt, hoe identiek de belangen die de bijeenkomst hebben veroorzaakt ook lijken. De pogingen van socialisten om de vertegenwoordigers van de arbeidersklasse uit verschillende landen in grote congressen bijeen te brengen, hebben altijd geleid tot de meest uitgesproken onenigheid. Een Latijnse menigte, hoe revolutionair of conservatief ze ook wordt geacht, zal steevast een beroep doen op de staat om in te grijpen en haar eisen te verwezenlijken. Ze wordt altijd gekenmerkt door een uitgesproken neiging tot centralisatie en een min of meer uitgesproken voorkeur voor een dictatuur. Een Engelse of Amerikaanse menigte daarentegen hecht geen waarde aan de staat en doet alleen een beroep op particulier initiatief. Een Franse menigte hecht bijzonder veel waarde aan gelijkheid en een Engelse menigte aan vrijheid. Deze raciale verschillen verklaren waarom er bijna evenveel verschillende vormen van socialisme en democratie bestaan als er naties zijn.

Het karakter van het ras oefent dus een doorslaggevende invloed uit op de gemoedstoestand van een menigte. Het is de krachtige onderliggende kracht die de stemmingswisselingen beperkt. Het moet als een essentiële wet worden beschouwd dat *de mindere eigenschappen van menigten minder worden benadrukt naarmate de geest van het ras sterker is*. De massastaat en de overheersing van menigten is gelijk aan de barbaarse staat, of een terugkeer ernaar. Door het verwerven van een solide collectieve geest bevrijdt het ras zich in steeds grotere mate van de onnadenkende macht van menigten en

komt het uit de barbaarse staat. De enige belangrijke classificatie van heterogene menigten, afgezien van die gebaseerd op raciale overwegingen, is het onderscheiden ervan in anonieme menigten, zoals straatmenigten, en niet-anonieme menigten – bijvoorbeeld beraadslagingen en jury's. Het verantwoordelijkheidsgevoel, dat ontbreekt bij menigten van de eerste categorie en ontwikkeld is bij die van de tweede, geeft vaak een heel andere tendens aan hun respectievelijke handelingen.

2. Homogene groepen

Homogene groepen omvatten: 1. Sekten; 2. Kasten; 3. Klassen.

De *sekte* vertegenwoordigt de eerste stap in het organisatieproces van homogene groepen. Een sekte omvat individuen die sterk van elkaar verschillen wat betreft hun opleiding, beroep en maatschappelijke klasse, met hun gemeenschappelijke overtuigingen als verbindende factor. Voorbeelden hiervan zijn religieuze en politieke sekten.

De *kaste* vertegenwoordigt de hoogste mate van organisatie die de groep kan bereiken. Terwijl de sekte individuen omvat met zeer verschillende beroepen, opleidingsniveaus en sociale achtergronden, die alleen verbonden zijn door hun gemeenschappelijke overtuigingen, bestaat de kaste uit individuen met hetzelfde beroep en bijgevolg een vergelijkbare opleiding en sociale status. Voorbeelden hiervan zijn de militaire- en priesterkasten.

De *klasse* bestaat uit individuen van diverse afkomst, die niet verbonden zijn door een gemeenschap van overtuigingen, zoals de leden van een sekte, of door gemeenschappelijke beroepen, zoals de leden van een kaste, maar door bepaalde interesses en bepaalde levens- en opleidingsgewoonten die vrijwel identiek zijn. De middenklasse en de landbouwklassse zijn voorbeelden.

Omdat ik me in dit werk alleen bezighoud met heterogene menigten en de studie van homogene menigten (sekten, kasten en klassen) reserveer voor een ander deel, zal ik hier niet ingaan op de kenmerken van menig van dit laatste type. Ik zal deze studie van heterogene menigten afsluiten met een onderzoek naar enkele typische en onderscheidende categorieën van menigten.

Hoofdstuk 2 - Menigten bestempeld als criminele menigten

Menigten bestempeld als criminele menigten – Een menigte kan juridisch gezien wel, maar psychologisch gezien niet crimineel zijn – De absolute onbewustheid van de handelingen van menigten – Diverse voorbeelden – Psychologie van de daders van het septemberbloedbad – Hun redenering, hun gevoeligheid, hun wreedheid en hun moraliteit.

Omdat menigten na een periode van opwinding in een puur automatische en onbewuste toestand terechtkomen, waarin ze zich laten leiden door suggestie, lijkt het moeilijk om ze in welk geval dan ook als crimineel te bestempelen. Ik handhaaf deze onjuiste kwalificatie alleen omdat deze definitief in zwang is gebracht door recent psychologisch onderzoek. Bepaalde handelingen van menigten zijn ongetwijfeld crimineel, als ze louter op zichzelf worden beschouwd, maar in dat geval op dezelfde manier als de handeling van een tijger die een Hindoe verslindt, nadat hij zijn jongen hem heeft laten verscheuren voor hun vermaak.

Het gebruikelijke motief voor misdaden gepleegd door menigten is een krachtige suggestie, en de individuen die aan dergelijke misdaden deelnemen, zijn er achteraf van overtuigd dat ze uit plichtsbesef hebben gehandeld, wat bij de gewone crimineel absoluut niet het geval is. De geschiedenis van de misdaden gepleegd door menigten illustreert wat hieraan voorafgaat.

De moord op M. de Launay, de gouverneur van de Bastille, kan als een typisch voorbeeld worden aangehaald. Na de inname van het fort werd de gouverneur, omringd door een zeer opgewonden menigte, van alle kanten geslagen. Er werd voorgesteld hem op te hangen, zijn hoofd af te hakken, hem aan de staart van een paard te binden. Tijdens zijn worsteling schopte hij per ongeluk een van de aanwezigen. Iemand opperde, en zijn suggestie werd onmiddellijk met applaus door de menigte ontvangen, dat de persoon die was geschopt de keel van de gouverneur moest doorsnijden.

"De betreffende persoon, een werkloze kok, wiens voornaamste reden om in de Bastille te zijn, loutere nieuwsgierigheid was naar wat er gaande was, meent dat, aangezien dit de algemene mening is, de actie patriottisch is en gelooft zelfs dat hij een medaille verdient voor het doden van een monster. Met een hem geleend zwaard slaat hij op de ontblote nek, maar omdat het wapen nogal bot is en niet snijdt, haalt hij een klein mes met een zwart handvat uit zijn zak en (in zijn hoedanigheid van kok zou hij ervaring hebben met het snijden van vlees) voert hij de operatie met succes uit."

De werking van het bovenstaande proces is duidelijk te zien in dit voorbeeld. We zien gehoorzaamheid aan een suggestie, die des te sterker is vanwege de collectieve oorsprong ervan, en de overtuiging van de moordenaar dat hij een zeer verdienstelijke daad heeft begaan, een overtuiging die des te natuurlijker is omdat hij de unanieme goedkeuring van zijn medeburgers geniet. Een dergelijke daad kan juridisch gezien als een misdaad worden beschouwd, maar niet psychologisch.

De algemene kenmerken van criminele menigten zijn precies dezelfde als die we in alle menigten zijn tegengekomen: vatbaarheid voor suggesties, goedgelovigheid, mobiliteit, het overdrijven van gevoelens goed of slecht, het manifesteren van bepaalde vormen van moraliteit, enzovoort. We zullen al deze kenmerken aantreffen in een menigte die in de Franse geschiedenis de meest sinistere herinneringen heeft achtergelaten: de menigte die de septembermassacres pleegde. In feite vertoont deze veel overeenkomsten met de menigte die de [Bartholomeus-slachting](#) beging. Ik ontleen de details aan het verhaal van M. Taine, die ze op zijn beurt weer uit contemporaine bronnen haalde.

Het is niet precies bekend wie het bevel gaf of de suggestie deed om de gevangenen te legen door de gevangenen massaal te vermoorden. Of het nu Danton was, zoals waarschijnlijk is, of iemand anders, doet er niet toe; het enige interessante feit voor ons is de krachtige suggestie die de menigte die van de massamoord werd beschuldigd, ontving.

De menigte moordenaars telde zo'n driehonderd personen en was een volkomen typische heterogene menigte. Met uitzondering van een zeer klein aantal professionele schurken, bestond het voornamelijk uit winkeliers en ambachtslieden van allerlei beroepen: schoenmakers, slotenmakers, kappers, metselaars, klerken, boodschappers, enz. Onder invloed van het ontvangen advies waren zij er volkomen van overtuigd, net als de eerdergenoemde kok, dat zij een patriottische plicht vervulden. Zij vervulden een dubbele functie, als rechter en beul tegelijk, maar zij beschouwden zichzelf geen moment als criminelen.

Diep bewust van het belang van hun plicht, begonnen zij met het vormen van een soort tribunaal, en in verband met deze handeling werden de goedgelovigheid van de massa en hun rudimentaire opvatting van rechtvaardigheid onmiddellijk zichtbaar. Gezien het grote aantal beschuldigden is besloten dat, om te beginnen, de edelen, priesters, officieren en leden van het koninklijk huishouding – kortom, alle personen wier loutere beroep in de ogen van een goede patriot al bewijs is van hun schuld – gezamenlijk zullen worden afgeslacht, aangezien er geen aparte beslissing in hun geval nodig is.

De rest zal worden beoordeeld op hun uiterlijk en hun reputatie. Op deze manier wordt het primitieve geweten van de menigte tevreden gesteld. De menigte zal nu legaal kunnen overgaan tot de slachting en de vrije loop kunnen laten aan die instincten van wreedheid waarvan ik de oorsprong elders heb uiteengezet, instincten die collectiviteiten altijd in zich dragen en die zich tot een hoge mate ontwikkelen. Deze instincten zullen echter – zoals gebruikelijk is in menigten – de manifestatie van andere en tegengestelde gevoelens niet beletten, zoals een tederheid die vaak even extreem is als de wreedheid.

"Ze bezitten de grenzeloze sympathie en het snelle inzicht van de Parijse arbeider. In de abdij was een van de federaten, toen hij hoorde dat de gevangenen al zesentwintig uur zonder water zaten, vastbesloten de cipier ter dood te brengen en zou dat ook gedaan hebben als de gevangenen zelf niet hadden gebeden. Wanneer een gevangene wordt vrijgesproken (door het geïmproviseerde tribunaal), omhelst iedereen, inclusief bewakers en beulen, hem in extase en applaudisseert uitzinnig," waarna de massaslachting wordt hervat. Tijdens de slachting heerst er een aangename vrolijkheid. Er wordt gedanst en gezongen rond de lijken, en er worden banken neergezet "voor de dames", die verheugd

zijn getuige te zijn van de moord op aristocraten. De tentoonstelling toont bovendien een bijzondere vorm van rechtvaardigheid.

Een beul in de abdij klaagde dat de dames die op enige afstand stonden slecht zagen en dat slechts enkelen van de aanwezigen het genoeg hadden de aristocraten te slaan. De juistheid van deze opmerking werd erkend en er werd besloten dat de slachtoffers langzaam tussen twee rijen beulen door zouden worden geleid. Deze beulen waren verplicht alleen met de rug van het zwaard te slaan om de doodstrijd te verlengen. In de gevangenis "de la Force" werden de slachtoffers volledig naakt uitgekleed en letterlijk een half uur lang "gesneden". Nadat iedereen een goed zicht had gehad, werden ze afgemaakt met een slag die hun ingewanden blootlegde.

Ook de beulen hadden hun geweten en vertoonden dat morele besef waarvan we het bestaan in menigten al eerder hadden aangetoond. Ze weigerden het geld en de juwelen van de slachtoffers toe te eigenen en brachten ze naar de tafel van de commissies.

Die rudimentaire vormen van redenering, kenmerkend voor de geest van menigten, zijn altijd terug te vinden in al hun handelingen. Na de slachting van de 1200 of 1500 vijanden van de natie, merkt iemand op, en zijn suggestie wordt onmiddellijk overgenomen, dat de andere gevangenen, die met bejaarde bedelaars, zwervers en jonge gevangenen, in werkelijkheid nutteloze monden bevatten, waarvan het daarom goed zou zijn om ze kwijt te raken. Bovendien zouden er onder hen zeker vijanden van het volk moeten zijn, bijvoorbeeld een vrouw genaamd Delarue, de weduwe van een gifmenger: "Ze moet woedend zijn dat ze in de gevangenis zit; als ze kon, zou ze Parijs in brand steken: dat moet ze gezegd hebben, dat heeft ze ook gezegd. Weer een opluchting dat ze weg zijn." De redenering lijkt overtuigend, en de gevangenen worden zonder uitzondering afgeslacht, waaronder zo'n vijftig kinderen van twaalf tot zeventien jaar oud, die natuurlijk zelf vijanden van de natie hadden kunnen worden, en van wie het daarom duidelijk goed was om ze kwijt te raken.

Aan het einde van een week werken, nadat al deze operaties waren afgerond, konden de slachters zich wel even terugtrekken. Diep overtuigd dat ze hun land goed hadden gediend, gingen ze naar de autoriteiten en eisten een beloning. De meest fanatiekelingen gingen zelfs zo ver dat ze een medaille eisten.

De geschiedenis van de Commune van 1871 biedt verschillende feiten die vergelijkbaar zijn met die welke eraan voorafgingen. Gezien de groeiende invloed van de massa en de opeenvolgende capitulaties van de autoriteiten voor hen, zullen we ongetwijfeld nog vele soortgelijke gebeurtenissen meemaken.

Hoofdstuk 3 - Strafrechtelijke jury's

Strafrechtelijke jury's — Algemene kenmerken van jury's — Statistieken tonen aan dat hun beslissingen onafhankelijk zijn van hun samenstelling — De manier waarop jury's beïnvloed kunnen worden — De stijl en invloed van argumentatie — De overtuigingsmethoden van beroemde advocaten — De aard van de misdrijven waarvoor jury's respectievelijk mild of streng zijn — Het nut van de jury als institutie en het gevaar dat zou voortvloeien uit het vervangen ervan door magistraten.

Omdat ik hier niet elke categorie jury's kan bestuderen, zal ik alleen de belangrijkste onderzoeken: die van de jury's van het [hof van assisen](#) (*gerechtshof met een jury*). Deze jury's vormen een uitstekend voorbeeld van de heterogene menigte die niet anoniem is. We zullen zien dat ze suggestibiliteit vertonen en slechts een gering vermogen tot redeneren, terwijl ze openstaan voor de invloed van de leiders van de menigte en voornamelijk worden geleid door onbewuste gevoelens. In de loop van dit onderzoek zullen we enkele interessante voor-beelden zien van de fouten die kunnen worden gemaakt door personen die niet thuis zijn in de psychologie van de menigte.

Jury's bieden ons allereerst een goed voorbeeld van het geringe belang van het intellectuele niveau van de verschillende elementen waaruit een menigte bestaat, voor zover het de beslissingen betreft die zij neemt. We hebben gezien dat wanneer een beraadslaging wordt gevraagd om een oordeel te vellen over een kwestie van een niet geheel technische aard, intelligentie er niet toe doet. Zo zal een groep wetenschappers of kunstenaars, louter vanwege het feit dat zij een groep vormen, geen oordelen vellen over algemene onderwerpen die wezenlijk verschillen van die van een groep metselaars of kruideniers. In verschillende perioden, en met name vóór 1848, stelde de Franse overheid een zorgvuldige selectie in van de personen die werden opgeroepen om een jury te vormen, waarbij de juryleden werden gekozen uit de verlichte klassen; professoren, ambtenaren, schrijvers, enzovoort. Tegenwoordig worden juryleden grotendeels gerekruteerd uit kleine handelaars, kleine kapitalisten en werknemers. Tot grote verbazing van vakschrijvers waren de uitspraken van de jury, ongeacht de samenstelling ervan, altijd identiek. Zelfs de magistraten, die vijandig staan tegenover het instituut van de jury, moesten de juistheid van deze bewering erkennen. M. Bérard des Glajeux, voormalig president van het hof van assisen, verwoordt dit als volgt in zijn "Memoires":

"De selectie van juryleden ligt tegenwoordig in feite in handen van de gemeenteraadsleden, die mensen op de lijst plaatsen of ervan schrappen in overeenstemming met de politieke en electorale overwegingen die inherent zijn aan hun situatie ... De meerderheid van de gekozen juryleden zijn mensen die werkzaam zijn in de handel, maar van minder belang dan vroeger, en werknemers die behoren tot bepaalde takken van de overheid ... Zowel meningen als beroepen tellen niet meer mee zodra de *rol* van rechter is aangenomen, veel juryleden hebben de bevlogenheid van nieuwelingen, en mensen met de beste bedoelingen bevinden zich in een bescheiden positie, de geest van de jury is niet veranderd: haar uitspraken zijn hetzelfde gebleven."

Van de zojuist geciteerde passage moeten de conclusies, die terecht zijn, in gedachten worden gehouden en niet de verklaringen, die zwak zijn. Men moet zich niet al te veel verbazen over de zwakte, want in de regel lijken advocaten, net als magistraten, onbekend te zijn met de psychologie van de massa en bijgevolg ook met die van jury's. Ik vind een bewijs voor deze bewering in een feit dat de zojuist geciteerde auteur aanhaalt. Hij merkt op dat Lachaud, een van de meest vooraanstaande advocaten die bij het hof van assisen praktiseerde, systematisch gebruik maakte van zijn recht om bezwaar te maken tegen een jurylid in de zaak van alle intelligente personen op de lijst. Maar de ervaring – en alleen de ervaring – heeft ons geleerd hoe volstrekt nutteloos deze bezwaren zijn. Dit wordt bewezen door het feit dat openbare aanklagers en advocaten, in ieder geval die van de Parijse advocatenorde, tegenwoordig volledig afstand hebben gedaan van hun recht om bezwaar te maken tegen een jurylid; toch, zoals M. des Glajeux opmerkt, zijn de vonnissen niet veranderd: "*ze zijn noch beter noch slechter.*"

Net als alle menigten worden jury's sterk beïnvloed door sentimentele overwegingen en slechts in geringe mate door argumenten. "Ze kunnen de aanblik niet weerstaan," schrijft een advocaat, "van een moeder die haar kind de borst geeft, of van wezen." "Het is voldoende dat een vrouw een aangenaam uiterlijk heeft," zegt M. des Glajeux, "om de welwillendheid van de jury te winnen." Zonder medelijden met misdaden waarvan zij zelf het slachtoffer zouden kunnen zijn – zulke misdaden zijn bovendien het gevaarlijkst voor de samenleving – zijn jury's daarentegen zeer toegeeflijk in het geval van wetsovertredingen die door hartstocht zijn ingegeven. Ze zijn zelden streng bij kindermoord door moeders van meisjes, of hard voor de jonge vrouw die de man die haar heeft verleid en verlaten, met venijnige opmerkingen bejegent. Dit komt doordat ze instinctief aanvoelen dat de samenleving weinig gevaar loopt door zulke misdaden,³⁴ en dat in een land waar de wet verlaten meisjes niet beschermt, de misdaad van het meisje dat wraak neemt eerder nuttig dan schadelijk is, omdat het verleiders bij voorbaat afschrikt.

Jury's, net als alle menigten, zijn diep onder de indruk van prestige, en president des Glajeux merkt terecht op dat jury's, hoewel zeer democratisch van samenstelling, zeer aristocratisch zijn in hun voorkeuren en afkeuren: "Naam, afkomst, grote rijkdom, bekendheid, de bijstand van een illustere advocaat, alles wat de beschuldigde onderscheiding verleent of hem glans geeft, komt hem zeer ten goede."

³⁴ Het is terloops op te merken dat deze indeling van misdrijven in misdrijven die gevaarlijk zijn voor de samenleving en misdrijven die dat niet zijn, een indeling die jury's goed en instinctief maken, verre van onrechtvaardig is. Het doel van het strafrecht is immers om de samenleving te beschermen tegen gevaarlijke criminelen en niet om haar te wreken. Aan de andere kant is de Franse wetgeving, en vooral de geest van de Franse magistraten, nog steeds diep doordrenkt met de wraakzucht die kenmerkend is voor het oude, primitieve recht, en de term "vindicte" (vervolgning, van het Latijnse "vindicta", wraak) wordt nog steeds dagelijks gebruikt. Een bewijs van deze neiging bij de magistraten is te vinden in de weigering van velen van hen om de wet van Béranger toe te passen, die een veroordeelde toestaat zijn straf niet uit te zitten tenzij hij zijn misdrijf herhaalt. Toch kan geen enkele rechter onwetend zijn, want de statistieken bewijzen dat de toepassing van een straf die voor de eerste keer wordt opgelegd onfeilbaar leidt tot nieuwe misdrijven van de veroordeelde. Wanneer rechters een veroordeelde vrijlaten, lijkt het hen altijd alsof de maatschappij niet is gewroken. In plaats van haar niet te wreken, geven ze er de voorkeur aan een gevaarlijke, geharde crimineel te creëren.

De voornaamste taak van een goede advocaat zou moeten zijn om in te spelen op de gevoelens van de jury, en, net als bij alle menigten, weinig te argumenteren, of slechts rudimentaire redeneermethoden te gebruiken. Een Engelse advocaat, beroemd om zijn successen in de rechtbanken, heeft de te volgen procedure treffend beschreven:

"Tijdens het pleidooi observeerde hij aandachtig de jury. Het meest gunstige moment was aangebroken. Dankzij inzicht en ervaring las de advocaat de uitwerking van elke zin op de gezichten van de juryleden en trok hij daaruit zijn conclusies. Zijn eerste stap was om te achterhalen welke juryleden al gunstig gezind waren ten opzichte van zijn zaak. Het was een korte klus om hun steun te winnen, en toen dat eenmaal gelukt was, richtte hij zijn aandacht op de juryleden die, integendeel, ongunstig gezind leken, en probeerde hij te achterhalen waarom zij vijandig stonden tegenover de beschuldigde. Dit was het delicate deel van zijn taak, want er konden talloze redenen zijn om iemand te veroordelen, los van het gevoel van rechtvaardigheid."

Deze paar regels *vatten* het hele mechanisme van de welsprekendheid *samen*, en we zien waarom een van tevoren voorbereide toespraak zo weinig effect heeft, aangezien het noodzakelijk is om de gebruikte woorden van moment tot moment aan te passen aan de indruk die de jury wekt.

De redenaar hoeft niet alle juryleden voor zijn standpunt te winnen, maar alleen de meest invloedrijke personen die de algemene mening zullen bepalen. Zoals in alle menigten, zo zijn er in jury's een klein aantal individuen die als gidsen voor de rest fungeren. "Ik heb door ervaring geleerd," zegt de eerder geciteerde advocaat, "dat één of twee energieke mannen volstaan om de rest van de jury mee te krijgen." Het zijn die twee of drie die men moet overtuigen met slimme suggesties. Allereerst, en bovenal, moet men hen tevreden stellen. De persoon in de menigte die men heeft weten te overtuigen, staat op het punt overtuigd te worden en is zeer geneigd om alle argumenten die hem worden voorgelegd als uitstekend te accepteren. Ik ontleen de volgende anekdote aan een interessant verslag over M. Lachaud, waarnaar hierboven al werd verwezen:

Het is algemeen bekend dat Lachaud tijdens al zijn toespraken in de loop van een zitting van het hof van assisen nooit de twee of drie juryleden uit het oog verloor die hij als invloedrijk, maar koppig beschouwde. Meestal slaagde hij erin deze weerbarstige juryleden voor zich te winnen. Bij één gelegenheid, in de provincie, moest hij echter afrekenen met een jurylid dat hij drie kwartier lang tevergeefs met zijn meest listige argumenten probeerde te overtuigen; het was het zevende jurylid, de eerste op de tweede bank. De zaak was hopeloos. Plotseling, midden in een hartstochtelijk betoog, stopte Lachaud abrupt en richtte zich tot de president van het hof: "Kunt u opdracht geven om het gordijn daar vooraan dicht te trekken? Het zevende jurylid wordt verblind door de zon." Het betreffende jurylid bloosde, glimlachte en bedankte hem. Hij werd overtuigd voor de verdediging."

Veel schrijvers, waaronder enkele zeer vooraanstaande, zijn de laatste tijd een felle campagne begonnen tegen de instelling van de jury, hoewel het de enige bescherming is die we hebben tegen de fouten, die werkelijk zeer frequent voorkomen, van een kaste die

niet onder controle staat.³⁵ Een deel van deze schrijvers pleit voor een jury die uitsluitend wordt gerekruteerd uit de gelederen van de verlichte klassen; maar we hebben al bewezen dat zelfs in dit geval de vonnissen identiek zouden zijn aan die welke onder het huidige systeem worden uitgesproken. Andere schrijvers, die hun standpunt innemen op basis van de fouten die jury's begaan, zouden de jury willen afschaffen en vervangen door rechters. Het is moeilijk te begrijpen hoe deze zogenaamde hervormers kunnen vergeten dat de fouten waarvoor de jury wordt verweten in eerste instantie door rechters zijn begaan, en dat wanneer de beschuldigde voor een jury verschijnt, hij al schuldig is bevonden door verschillende magistraten, door de *rechter-commissaris*, de openbare aanklager en de rechtbank van eerste aanleg. Het zou dus duidelijk moeten zijn dat als de beschuldigde definitief zou worden berecht door magistraten in plaats van door juryleden, zou hij zijn enige kans verliezen om onschuldig te worden verklaard. De fouten van jury's zijn altijd in de eerste plaats de fouten van magistraten. Het zijn dan ook uitsluitend de magistraten die de schuld dragen wanneer er bijzonder monsterlijke gerechtelijke fouten optreden, zoals bijvoorbeeld de recente veroordeling van Dr. L., die, vervolgd door een *rechter-commissaris* wegens buitensporige domheid, op grond van de aanklacht van een half-idioot meisje, dat de dokter ervan beschuldigde een illegale operatie bij haar te hebben uitgevoerd voor dertig francs, naar de gevangenis zou zijn gestuurd als er geen uitbarsting van publieke verontwaardiging was geweest, die ertoe leidde dat hij onmiddellijk door het staatshoofd werd vrijgelaten. Het eervolle karakter dat de veroordeelde man door al zijn medeburgers werd gegeven, maakte de ernstigheid van de blunder vanzelfsprekend. De magistraten gaven het zelf toe, en toch deden ze uit kaste-overwegingen alles wat ze konden om te voorkomen dat het pardon werd ondertekend. In alle soortgelijke zaken verwijst de jury, geconfronteerd met technische details die het niet kan begrijpen, vanzelfsprekend naar de officier van justitie, die betoogt dat de zaak immers is onderzocht door magistraten die getraind zijn om de meest ingewikkelde situaties te ontrafelen. Wie zijn dan de werkelijke veroorzakers van de fout: de juryleden of de magistraten?

We moeten ons krachtig vastklampen aan de jury. Zij vormt wellicht de enige groep mensen die niet door een individu kan worden vervangen. Alleen zij kan de strengheid van de wet temperen, die, gelijk voor iedereen, in principe blind zou moeten zijn en geen rekening zou moeten houden met individuele gevallen. De rechter, ontoegankelijk voor

³⁵ De magistratuur is feitelijk de enige bestuursvorm waarvan de handelingen niet onder controle staan.

Ondanks alle revoluties bezit het democratische Frankrijk niet het recht op *habeas corpus* (*we hebben een lichaam*) waar Engeland zo trots op is. We hebben alle tirannen verbannen, maar hebben in elke stad een magistraat aangesteld, die naar believen beschikt over de eer en vrijheid van de burgers. Een onbeduidende *juge d'instruction* (een onderzoeksrechter die geen exact equivalent heeft in Engeland), net afgestudeerd aan de universiteit, bezit de weerzinwekkende macht om naar believen personen van de hoogste stand naar de gevangenis te sturen, op basis van een simpele veronderstelling van hun schuld, zonder dat hij zijn daad aan wie dan ook hoeft te verantwoorden. Onder het voorwendsel zijn onderzoek voort te zetten, kan hij deze personen zes maanden of zelfs een jaar in de gevangenis houden en hen uiteindelijk vrijlaten zonder dat hij hen een schadevergoeding of een excuus hoeft te verlenen. Het warrant in Frankrijk is precies het equivalent van de *lettre de cachet*, met dit verschil: dat de laatstgenoemde, waarmee de monarchie zo terecht werd verweten, alleen kon worden gebruikt door personen in een zeer hoge positie, terwijl het warrant een instrument is in handen van een hele klasse burgers, die allesbehalve verlicht of onafhankelijk te noemen is.

medelijden en zich uitsluitend houdend aan de tekst van de wet, zou in zijn professionele strengheid dezelfde straf opleggen aan de inbreker die schuldig is aan moord en aan het arme meisje dat door armoede en de verlating door haar verleider tot kindermoord is gedreven. De jury daarentegen voelt instinctief aan dat het verleide meisje veel minder schuldig is dan de verleider, die echter niet door de wet wordt geraakt, en dat zij alle clementie verdient.

Omdat ik goed bekend ben met de psychologie van kasten, en ook met de psychologie van andere groepen mensen, zie ik geen enkel geval waarin ik, ten onrechte beschuldigd van een misdaad, niet liever voor een jury zou verschijnen dan voor magistraten. Ik zou een kans hebben dat mijn onschuld door een jury erkend zou worden, maar geen enkele kans dat die door magistraten zou worden toegegeven. De macht van de massa is te vrezen, maar de macht van bepaalde kasten is nog veel te vrezen. Menigten zijn vatbaar voor veroordeling; kasten nooit.

Hoofdstuk 4 - Kiesmenigten

Algemene kenmerken van kiesmenigten — De manier waarop ze overtuigd worden — De kwaliteiten die een kandidaat moet bezitten — De noodzaak van prestige — Waarom arbeiders en boeren zo zelden kandidaten uit hun eigen klasse kiezen — De invloed van woorden en formules op de kiezer — Het algemene aspect van verkiezingsredevoering — Hoe de meningen van de kiezer worden gevormd — De macht van politieke comités — Ze vertegenwoordigen de meest geduchte vorm van tirannie — De comités van de Revolutie — Algemeen kiesrecht kan niet worden vervangen ondanks de geringe psychologische waarde ervan — Waarom de geregistreerde stemmen hetzelfde zouden blijven, zelfs als het stemrecht beperkt zou worden tot een beperkte klasse burgers — Waarvan algemeen kiesrecht in alle landen de uitdrukking is.

Kiesmenigten – dat wil zeggen, groepen die de macht hebben om de houders van bepaalde functies te kiezen – vormen heterogene massa's, maar aangezien hun handelen beperkt is tot één duidelijk afgebakende kwestie, namelijk het kiezen tussen verschillende kandidaten, vertonen ze slechts enkele van de eerder beschreven kenmerken. Van de kenmerken die eigen zijn aan menigten tonen ze met name een geringe aanleg voor redeneren, een gebrek aan kritische geest, prikkelbaarheid, goedgelovigheid en naïviteit.

In hun besluitvorming is bovendien de invloed van de leiders van de massa's en de rol van de door ons genoemde factoren te traceren: bevestiging, herhaling, prestige en besmetting.

Laten we eens onderzoeken met welke methoden kiesmassa's overtuigd kunnen worden. Het zal gemakkelijk zijn om hun psychologie af te leiden uit de methoden die het meest succesvol zijn.

Het is van primair belang dat de kandidaat prestige bezit. Persoonlijk prestige kan alleen worden vervangen door prestige dat voortvloeit uit rijkdom. Talent en zelfs genialiteit zijn geen belangrijke succesfactoren.

Van cruciaal belang is daarentegen de noodzaak voor de kandidaat om prestige te bezitten, om zich met andere woorden zonder discussie aan het electoraat op te dringen. De reden waarom de kiezers, van wie de meerderheid arbeiders of boeren zijn, zo zelden een man uit hun eigen gelederen kiezen om hen te vertegenwoordigen, is dat zo iemand geen prestige geniet onder hen.

Wanneer ze bij toeval wel een man kiezen die hun gelijke is, is dat doorgaans om bijkomende redenen – bijvoorbeeld om een vooraanstaand persoon of een invloedrijke werkgever, van wie de kiezer dagelijks afhankelijk is en wiens meester hij zich even waant, dwars te zitten. Het bezit van prestige is echter niet voldoende om het succes van een kandidaat te garanderen. De kiezer is met name gecharmeerd van de vleierij van zijn hebzucht en ijdelheid. Hij moet overladen worden met de meest extravagante vleierijen en er mag geen aarzeling zijn om hem de meest fantastische beloften te doen. Als hij een

arbeider is, kan hij onmogelijk te ver gaan in het beledigen en stigmatiseren van werkgevers. Wat de rivaliserende kandidaat betreft, moet er alles aan gedaan worden om zijn kansen te vernietigen door middel van bevestiging, herhaling en verspreiding, en zo aan te tonen dat hij een notoire schurk is en dat het algemeen bekend is dat hij zich schuldig heeft gemaakt aan diverse misdaden. Het is natuurlijk zinloos om je druk te maken over enig bewijs. Mocht de tegenstander de psychologie van de massa niet kennen, dan zal hij proberen zichzelf te rechtvaardigen met argumenten in plaats van zich te beperken tot het beantwoorden van de ene bewering met de andere; en hij zal geen enkele kans van slagen hebben.

Het schriftelijke programma van de kandidaat moet niet te categorisch zijn, aangezien zijn tegenstanders het later tegen hem kunnen gebruiken; in zijn mondelinge programma mag echter niet te veel overdrijving voorkomen. De belangrijkste hervormingen kunnen zonder angst worden beloofd. Op het moment dat deze overdrijvingen worden gemaakt, hebben ze een groot effect, maar ze zijn niet bindend voor de toekomst, aangezien het een voortdurend aandachtspunt is dat de kiezer zich nooit de moeite neemt om te weten in hoeverre de kandidaat op wie hij heeft gestemd het verkiezingsprogramma heeft uitgevoerd dat hij toejuichte en op grond waarvan de verkiezing zogenaamd was veiliggesteld.

In het voorgaande moeten alle overtuigingsfactoren die we hebben beschreven, worden herkend. We zullen ze opnieuw tegenkomen in de werking van woorden en formules, waarvan we de magische invloed al hebben benadrukt. Een redenaar die weet hoe hij deze overtuigingsmiddelen moet gebruiken, kan met een menigte doen wat hij wil. Uitdrukkingen zoals "berucht kapitaal", "verachtelijke uitbuiters", "de bewonderenswaardige arbeider", "de socialisatie van rijkdom", enzovoort, hebben altijd hetzelfde effect, hoewel ze door het gebruik al enigszins zijn uitgehold. Maar de kandidaat die een nieuwe formule bedenkt, die zo min mogelijk precieze betekenis heeft en daardoor de meest uiteenlopende aspiraties aanspreekt, behaalt onfeilbaar succes. De bloedige Spaanse revolutie van 1873 werd teweeggebracht door een van deze magische zinnen met een complexe betekenis, waaraan iedereen zijn eigen interpretatie kan geven. Een hedendaagse schrijver heeft de introductie van deze uitdrukking beschreven in bewoordingen die het citeren waard zijn:

"De radicalen hebben ontdekt dat een gecentraliseerde republiek een verkapt monarchie is, en om hen tevreden te stellen had de Cortes unaniem *een federale republiek* uitgeroepen, hoewel geen van de kiezers kon uitleggen waar hij zojuist op had gestemd. Deze formule verheugde echter iedereen; de vreugde was bedwelmend, uitzinnig. Het tijdperk van deugd en geluk was zojuist op aarde ingewijd. Een republikein wiens tegenstander hem de titel van federalist weigerde, voelde zich dodelijk beledigd. Mensen spraken elkaar op straat toe met de woorden: "Leve de federale republiek!" Daarna werden de mystieke deugden van de afwezigheid van discipline in het leger en van de autonomie van de soldaten bezongen. Wat werd er precies verstaan onder de "federale republiek"? Sommigen interpreteerden het als de emancipatie van de provincies, instellingen vergelijkbaar met die van de Verenigde Staten en administratieve decentralisatie; anderen hadden de afschaffing van alle gezag en het spoedige begin van de grote sociale liquidatie voor

ogen. De socialisten van Barcelona en Andalusië pleitten voor de absolute soevereiniteit van de gemeenten; zij stelden voor Spanje te voorzien van tienduizend onafhankelijke gemeenten, die zelfstandig wetgeving zouden maken en waarvan de oprichting gepaard zou gaan met de afschaffing van de politie en het leger. In de zuidelijke provincies verspreidde de opstand zich al snel van stad tot stad en van dorp tot dorp. Zodra een dorp zijn *pronunciamiento* (vorm van militaire rebellie) had uitgesproken, was de eerste prioriteit het vernietigen van de telegraafkabels en de spoorlijnen om alle communicatie met de burens en Madrid af te snijden. Zelfs het meest armoedige gehucht was vastbesloten op eigen benen te staan. De federatie had plaatsgemaakt voor het cantonalisme, (*Federale republiek naar het model van de Zwitserse kantons*) gekenmerkt door massamoorden, brandstichting en allerlei vormen van wreedheid, en bloedige feesten werden overal in het land gevierd."

Wat betreft de invloed die redeneringen op de kiezers kunnen uitoefenen, kan de minste twijfel hierover alleen voortkomen uit het feit dat men nog nooit een verslag van een verkiezingsbijeenkomst heeft gelezen. Tijdens zo'n bijeenkomst worden beweringen, scheldwoorden en soms zelfs klappen uitgewisseld, maar nooit argumenten. Mocht er even stilte vallen, dan komt dat doordat iemand die bekendstaat als een "harde tante" heeft aangekondigd dat hij de kandidaat gaat onderbreken met een van die gênante vragen die het publiek altijd zo leuk vindt. De voldoening van de oppositie is echter van korte duur, want de stem van de vragensteller wordt al snel overstemd door het rumoer van zijn tegenstanders. De volgende verslagen van openbare bijeenkomsten, gekozen uit honderden soortgelijke voorbeelden en afkomstig uit de dagbladen, kunnen als typerend worden beschouwd:

"Nadat een van de organisatoren van de bijeenkomst de vergadering had gevraagd een voorzitter te kiezen, brak de storm los. De anarchisten sprongen het podium op om de commissietafel te bestormen. De socialisten verdedigden zich energiek; er werden klappen uitgedeeld en elke partij beschuldigde de andere ervan spionnen te zijn in dienst van de regering, enz. ... Een burger verliet de zaal met een blauw oog."

"De commissie werd uiteindelijk zo goed mogelijk geïnstalleerd te midden van de chaos, en het spreekrecht ging naar "Kameraad" X."

De spreker begon een felle aanval op de socialisten, die hem onderbraken met kreten als "Idioot, schurk, boef!" enz., scheldwoorden waarop kameraad X reageert door een theorie te presenteren waarin de socialisten "idioten" of "grappenmakers" zijn."

"De Allemanistische partij had gisteravond in de Handelszaal in de Rue du Faubourg-du-Temple een grote bijeenkomst georganiseerd, als voorbereiding op het arbeidersfeest van 1 mei. Het motto van de bijeenkomst was "Rust en Kalmte!"

"Kameraad G noemt de socialisten "idioten" en "bedriegers".

"Na deze woorden ontstaat er een scheldpartij en raken sprekers en publiek slaags. Stoelen, tafels en banken worden tot wapens omgebouwd," enz., enz.

Men moet zich geen moment inbeelden dat deze beschrijving van discussie eigen is aan een bepaalde klasse kiezers en afhankelijk is van hun sociale positie. In elke anonieme bijeenkomst, al is deze uitsluitend samengesteld uit hoogopgeleide personen, neemt de discussie altijd dezelfde vorm aan. Ik heb aangetoond dat wanneer mensen in een menigte bijeen zijn, er een tendens is tot intellectuele nivellering, en het bewijs hiervoor is overal te vinden. Neem bijvoorbeeld het volgende fragment uit een verslag van een bijeenkomst die uitsluitend uit studenten bestond, dat ik heb overgenomen uit de *Temps* van 13 februari 1895:

"Het tumult nam alleen maar toe naarmate de avond vorderde; ik geloof niet dat ook maar één spreker erin slaagde twee zinnen uit te spreken zonder onderbroken te worden. Bij elke gelegenheid klonk er geschreeuw uit deze of gene richting, of uit alle richtingen tegelijk. Applaus werd afgewisseld met gesis, er waren heftige discussies gaande tussen individuele leden van het publiek, er werden dreigend met stokken gezwaaid, anderen sloegen op de vloer, en de onderbrekers werden begroet met kreten als "Zet hem eruit!" of "Laat hem spreken!"

"M. C. Hij overlaadde de vereniging met scheldwoorden als "afschuwelijk" en "laf", "monsterlijk", "gemeen", "omkoopbaar" en "wraakzuchtig", en verklaarde dat hij haar wilde vernietigen," enzovoort.

Hoe, zo kan men zich afvragen, kan een kiezer onder zulke omstandigheden een mening vormen? Het stellen van zo'n vraag getuigt van een vreemde illusie over de mate van vrijheid die een collectief kan genieten. Menigten hebben meningen die hen worden opgedrongen, maar ze beschikken nooit over weloverwogen meningen. In het onderhavige geval liggen de meningen en stemmen van de kiezers in handen van de kiescommissies, waarvan de leiders doorgaans caféhouders zijn. Hun invloed op de arbeiders, aan wie ze krediet verlenen, is groot. "Weet u wat een kiescommissie is?", schrijft M. Schérer, een van de dapperste voorvechters van de hedendaagse democratie. "Het is niets meer en niets minder dan de hoeksteen van onze instellingen, het meesterwerk van de politieke machine. Frankrijk wordt tegenwoordig geregeerd door de kiescommissies." ³⁶

Het is niet moeilijk om invloed op hen uit te oefenen, mits de kandidaat zelf aanvaardbaar is en over voldoende financiële middelen beschikt. Volgens de verklaringen van de dona-

³⁶ Comités, onder welke naam dan ook, clubs, syndicaten, enzovoort, vormen misschien wel het meest geduchte gevaar dat voortvloeit uit de macht van de massa. Ze vertegenwoordigen in werkelijkheid de meest onpersoonlijke en bijgevolg de meest onderdrukkende vorm van tirannie. De leiders die de comités aansturen, die geacht worden te spreken en te handelen in naam van een collectief, zijn van alle verantwoordelijkheid ontheven en kunnen doen wat ze willen. Zelfs de meest wrede tiran heeft nooit durven dromen van dergelijke verboden als die welke door de comités van de Revolutie werden uitgevaardigd. Barras heeft verklaard dat ze de Nationale Conventie hebben gedecimeerd door naar believen leden uit te schakelen. Zolang hij in hun naam kon spreken, had Robespierre absolute macht. Op het moment dat deze afschuwelijke dictator zich, uit persoonlijke trots, van hen afscheidde, was hij verloren. De heerschappij van de massa is de heerschappij van comités, dat wil zeggen, van de leiders van de massa. Een ernstiger despotisme is ondenkbaar.

teurs was drie miljoen frank voldoende om de herhaalde verkiezing van generaal Boulanger te verzekeren.

Zo werkt de psychologie van electorale menigten. Die is identiek aan die van andere menigten: niet beter en niet slechter.

Daarom trek ik uit het voorgaande geen conclusie tegen het algemeen kiesrecht. Als ik het lot ervan zou moeten bepalen, zou ik het om praktische redenen in de huidige vorm handhaven. Deze redenen kunnen we in feite afleiden uit ons onderzoek naar de psychologie van menigten. Daarom zal ik ze uiteenzetten.

De zwakke plek van het algemeen kiesrecht is ongetwijfeld te duidelijk om te negeren. Het valt niet te ontkennen dat de beschaving het werk is geweest van een kleine minderheid van superieure intelligenties, die het hoogtepunt vormen van een piramide, waarvan de treden, die breder worden naarmate het intellectuele vermogen afneemt, de menigten van een natie vertegenwoordigen. De grootsheid van een beschaving kan niet per se afhangen van de stemmen van mindere elementen, die zich louter op numerieke sterkte beroemen. Ongetwijfeld zijn de stemmen van de massa ook vaak zeer gevaarlijk. Ze hebben ons al verschillende invasies gekost, en gezien de triomf van het socialisme, waarvoor ze de weg bereiden, is het waarschijnlijk dat de grillen van de volkssoevereiniteit ons nog veel duurder zullen komen te staan.

Hoe uitstekend deze bezwaren in theorie ook zijn, in de praktijk verliezen ze alle kracht, zoals zal blijken als men de onoverwinnelijke kracht van ideeën die in dogma's zijn veranderd in gedachten houdt. Het dogma van de soevereiniteit van de massa is vanuit filosofisch oogpunt net zo weinig te verdedigen als de religieuze dogma's van de Middeleeuwen, maar het geniet momenteel dezelfde absolute macht als vroeger. Het is daardoor net zo onaantastbaar als onze religieuze ideeën in het verleden waren. Stel je een moderne vrijdenker voor, die op wonderbaarlijke wijze midden in de Middeleeuwen terecht komt. Denkt u dat hij, nadat hij de soevereine macht van de toen heersende religieuze ideeën had vastgesteld, in de verleiding zou zijn gekomen om ze aan te vallen? Zou het hem, nadat hij in handen was gevallen van een rechter die hem ter brandstapel wilde laten ophangen op de beschuldiging een pact met de duivel te hebben gesloten of aanwezig te zijn geweest bij de heksensabbat, in zijn hoofd zijn opgekomen om het bestaan van de duivel of van de sabbat in twijfel te trekken?

Het is net zo verstandig om cyclonen met discussie te bestrijden als de overtuigingen van menigten. Het dogma van het algemeen kiesrecht bezit tegenwoordig de macht die de christelijke dogma's vroeger bezaten. Redenaars en schrijvers verwijzen ernaar met een respect en bewondering die Lodewijk XIV nooit ten deel vielen. Bijgevolg moet dezelfde houding ten opzichte ervan worden aangenomen als ten opzichte van alle religieuze dogma's. Alleen de tijd kan daarop inwerken. Bovendien zou het des te nuttelozer zijn om te proberen dit dogma te ondermijnen, aangezien het een schijn van redelijkheid heeft. "In een tijdperk van gelijkheid," merkt Tocqueville terecht op, "vertrouwen mensen elkaar niet omdat ze allemaal gelijk zijn; toch geeft diezelfde gelijkheid hen een bijna onbeperkt vertrouwen in het oordeel van het publiek, omdat het niet waarschijnlijk lijkt dat, als alle

mensen even verlicht zijn, waarheid en numerieke superioriteit niet hand in hand zouden gaan."

Moet men geloven dat met een beperkt kiesrecht – kiesrecht beperkt tot intellectueel begaafden, als men dat wenst – de stemmen van de massa zouden verbeteren? Ik kan geen moment toegeven dat dit het geval zou zijn, en wel om de redenen die ik al heb gegeven met betrekking tot de intellectuele inferioriteit van alle collectiviteiten, ongeacht hun samenstelling. In een menigte neigen mensen altijd naar hetzelfde niveau, en bij algemene kwesties is een stem uitgebracht door veertig academici niet beter dan die van veertig waterdragers. Ik geloof absoluut niet dat een van de stemmingen waarvoor algemeen kiesrecht wordt bekritiseerd – bijvoorbeeld de heroprichting van het Rijk – anders zou zijn verlopen als de kiezers uitsluitend waren gerekruteerd uit geleerde en ruimdenkend opgeleide mannen. Het volgt niet dat iemand die Grieks of wiskunde kent, architect, dierenarts, arts of advocaat is, over een speciale intelligentie voor maatschappelijke vraagstukken beschikt. Al onze politieke economen zijn hoogopgeleid, voor het grootste deel hoogleraar of academicus, maar is er één algemene kwestie – protectionisme, bimetallisme, enz. – waarover ze het eens zijn geworden? De verklaring hiervoor is dat hun wetenschap slechts een zeer afgezwakte vorm is van onze universele onwetendheid. Wat sociale problemen betreft, zijn mensen, vanwege het aantal onbekende factoren dat ze bieden, in wezen even onwetend.

Als het electoraat uitsluitend zou bestaan uit mensen die vol zitten met wetenschappelijke kennis, zouden hun stemmen niet beter zijn dan de stemmen die nu worden uitgebracht. Ze zouden zich voornamelijk laten leiden door hun gevoelens en partijvoorkeur. We zouden geen van de moeilijkheden waarmee we nu te kampen hebben, bespaard blijven en we zouden zeker onderworpen worden aan de onderdrukkende tirannie van kasten.

Of het volksgezag nu beperkt of algemeen is, of het nu wordt uitgeoefend onder een republiek of een monarchie, in Frankrijk, in België, in Griekenland, in Portugal of in Spanje, het is overal identiek; En uiteindelijk is het de uitdrukking van de onbewuste aspiraties en behoeften van het menselijk ras.

In elk land vertegenwoordigen de gemiddelde meningen van de gekozenen het menselijk genie, en deze blijken van generatie op generatie niet wezenlijk te veranderen.

Het blijkt dus dat we opnieuw geconfronteerd worden met het fundamentele begrip ras, dat we zo vaak zijn tegengekomen, en met dit andere begrip, dat voortvloeit uit het eerste, namelijk dat instellingen en regeringen slechts een kleine rol spelen in het leven van een volk. Volkeren worden hoofdzakelijk geleid door het genie van hun ras, dat wil zeggen, door dat geërfde restant van eigenschappen waarvan het genie de som der delen is. Ras en de slavernij van onze dagelijkse behoeften zijn de mysterieuze hoofdoorzaken die ons lot bepalen.

Hoofdstuk 5 - Parlementaire vergaderingen

Parlementaire menigten vertonen de meeste kenmerken die gemeenschappelijk zijn aan heterogene menigten die niet anoniem zijn. — Eenvoud van hun meningen, hun beïnvloedbaarheid en de grenzen daarvan — Hun onveranderlijke, vaste meningen en hun veranderende meningen — De reden voor de overheersing van besluiteloosheid — De rol van de leiders — De reden voor hun prestige — Zij zijn de ware meesters van een vergadering waarvan de stemmen, juist daarom, slechts die van een kleine minderheid zijn — De absolute macht die zij uitoefenen — De elementen van hun welsprekendheid — Zinsdelen en beeldspraak — De psychologische noodzaak voor de leiders om in het algemeen koppig en bekrompen te zijn — Het is onmogelijk voor een spreker zonder prestige om erkenning te krijgen voor zijn argumenten — De overdrijving van de gevoelens, zowel positief als negatief, van vergaderingen — Op bepaalde momenten worden ze automatisch — De zittingen van de Conventie — Gevallen waarin een vergadering de kenmerken van een menigte verliest — De invloed van specialisten bij technische vraagstukken — De voordelen en gevaren van een parlementaire vergadering. Het parlementaire systeem in alle landen — Het is aangepast aan moderne behoeften; maar het brengt financiële verspilling en de progressieve beperking van alle vrijheid met zich mee — Conclusie.

In parlementaire vergaderingen zien we een voorbeeld van heterogene groepen die niet anoniem zijn. Hoewel de wijze waarop hun leden worden gekozen van tijdperk tot tijdperk en van land tot land verschilt, vertonen ze zeer vergelijkbare kenmerken. In dit geval doet de invloed van het ras zich gelden om de gemeenschappelijke kenmerken van groepen te verzwakken of versterken, maar niet om hun manifestatie te voorkomen. De parlementaire vergaderingen van de meest uiteenlopende landen, zoals Griekenland, Italië, Portugal, Spanje, Frankrijk en Amerika, vertonen grote overeenkomsten in hun debatten en stemmingen, en stellen de respectievelijke regeringen voor identieke problemen.

Bovendien vertegenwoordigt het parlementaire systeem het ideaal van alle moderne beschaafde volkeren. Het systeem is de uitdrukking van het idee, psychologisch onjuist maar algemeen aanvaard, dat een grote groep mensen veel beter in staat is dan een kleine groep om tot een wijs en onafhankelijk besluit te komen over een bepaald onderwerp.

De algemene kenmerken van menigten zijn ook terug te vinden in parlementaire vergaderingen: intellectuele eenvoud, prikkelbaarheid, beïnvloedbaarheid, het overdrijven van sentimenten en de overheersende invloed van een paar leiders. Vanwege hun specifieke samenstelling vertonen parlementaire menigten echter ook enkele onderscheidende kenmerken, die we zo dadelijk zullen toelichten.

Eenvoud in hun meningen is een van hun belangrijkste kenmerken. Bij alle partijen, en met name bij de Latijnse volkeren, is er in dergelijke menigten een onveranderlijke neiging om de meest complexe sociale problemen op te lossen met de eenvoudigste abstracte principes en algemene wetten die in alle gevallen van toepassing zijn. Natuurlijk verschillen

de principes per partij; maar juist omdat de individuele leden deel uitmaken van een menigte, zijn ze altijd geneigd de waarde van hun principes te overdrijven en ze tot hun extreme consequenties door te voeren. Daardoor zijn parlementen in het bijzonder representatief voor extreme meningen.

Het meest perfecte voorbeeld van de naïeve simplificatie van meningen, die zo kenmerkend is voor volksvergaderingen, wordt geboden door de Jakobijnen van de Franse Revolutie. Dogmatisch en logisch tot in de puntjes, en hun hersenen vol vage algemeenheden, hielden ze zich bezig met de toepassing van vaste principes zonder zich te bekommeren om de gebeurtenissen. Er is terecht over hen gezegd dat ze de Revolutie meemaakten zonder er getuige van te zijn. Met behulp van de zeer eenvoudige dogma's die hen als leidraad dienden, meenden ze de maatschappij van boven tot onder te kunnen hervormen en een hoogontwikkelde beschaving terug te brengen naar een veel vroegere fase van de sociale evolutie. De methoden die ze gebruikten om hun droom te verwezenlijken, droegen hetzelfde stempel van absolute naïviteit.

In werkelijkheid beperkten ze zich tot het vernietigen van wat hen in de weg stond. Bovendien werden ze allemaal – de Girondijnen, de Mannen van de Berg, de Thermidoriërs, enz. – gedreven door dezelfde geest.

Parlementaire menigten zijn zeer vatbaar voor suggestie; En zoals bij alle menigten het geval is, komt de suggestie van leiders met aanzien; maar de beïnvloedbaarheid van parlementaire vergaderingen kent zeer duidelijk afgebakende grenzen, en het is belangrijk om die te benadrukken.

Over alle kwesties van lokaal of regionaal belang heeft elk lid van een vergadering vaste, onveranderlijke meningen, die door geen enkele hoeveelheid argumentatie aan het wankelen kunnen worden gebracht. Zelfs het talent van [Demosthenes](#) zou niet in staat zijn de stem van een afgevaardigde te veranderen over kwesties als bescherming of het privilege om alcohol te distilleren, kwesties waarbij de belangen van invloedrijke kiezers in het geding zijn. De suggesties van deze kiezers, die worden behandeld voordat de stemming plaatsvindt, wegen voldoende zwaarder dan suggesties van andere bronnen om ze te neutraliseren en een absolute eensgezindheid te handhaven.³⁷

Over algemene kwesties – de omverwerping van een kabinet, de invoering van een belasting, enz. – is er geen sprake meer van eensgezindheid en kunnen de suggesties van leiders invloed uitoefenen, zij het niet op dezelfde manier als in een gewone menigte. Elke partij heeft haar leiders, die soms een even grote invloed hebben. Het gevolg is dat de afgevaardigde zich tussen twee tegengestelde suggesties bevindt en onvermijdelijk moet aarzelen. Dit verklaart hoe het komt dat hij vaak binnen een kwartier tegengesteld stemt of een artikel aan een wet toevoegt dat deze ongeldig maakt; bijvoorbeeld om werkgevers

³⁷ De volgende reflectie van een ervaren Engels parlamentslid is ongetwijfeld van toepassing op deze meningen, die van tevoren vaststaan en door de noodzaak van verkiezingscampagnes onveranderlijk zijn geworden: "In de vijftig jaar dat ik in Westminster heb gezeten, heb ik duizenden toespraken aangehoord; maar weinigen daarvan hebben mijn mening veranderd, geen enkele heeft mijn stem veranderd."

het recht te ontnemen om hun werknemers te kiezen en te ontslaan, en deze maatregel vervolgens bijna ongedaan te maken door middel van een amendement.

Het is om dezelfde reden dat elke Kamer die herkozen wordt, een aantal zeer stabiele meningen kent, en andere meningen die zeer wisselend zijn. Over het algemeen, aangezien de algemene kwesties talrijker zijn, overheerst besluiteloosheid in de Kamer – de besluiteloosheid die voortkomt uit de altijd aanwezige angst voor de kiezer, wiens suggesties altijd latent zijn en de invloed van de leiders proberen tegen te werken.

Toch zijn het de leiders die onmiskenbaar de baas zijn in die talrijke discussies, waarover de leden van een vergadering geen sterke vooropgezette meningen hebben.

De noodzaak van deze leiders is evident, aangezien ze, onder de naam van groepsleiders, in de volksvergaderingen van elk land te vinden zijn. Zij zijn de werkelijke heersers van een vergadering. Mensen die een menigte vormen, kunnen niet zonder een leider, waardoor de stemmen in een vergadering doorgaans slechts de meningen van een kleine minderheid vertegenwoordigen.

De invloed van de leiders is in zeer geringe mate te danken aan de argumenten die ze gebruiken, maar in grote mate aan hun prestige. Het beste bewijs hiervoor is dat, mochten ze onder welke omstandigheden dan ook hun prestige verliezen, hun invloed verdwijnt.

Het prestige van deze politieke leiders is individueel en onafhankelijk van naam of bekendheid: een feit waarvan M. Jules Simon ons enkele zeer merkwaardige voorbeelden geeft in zijn opmerkingen over de prominente mannen van de Volksvergadering van 1848, waarvan hij lid was:

"Twee maanden voordat hij almachtig was, was Louis Napoleon volkomen onbeduidend."

"Victor Hugo beklom het spreekgestoel. Hij slaagde er niet in succes te behalen. Er werd naar hem geluisterd zoals naar Félix Pyat, maar hij kreeg niet zoveel applaus. 'Ik hou niet van zijn ideeën,' zei Vaublanc tegen me, sprekend over Félix Pyat, "maar hij is een van de grootste schrijvers en de grootste redenaar van Frankrijk." Edgar Quinet, ondanks zijn uitzonderlijke en krachtige intelligentie, werd totaal niet gewaardeerd. Hij was een tijdje populair geweest vóór de opening van de Assemblee; in de Assemblee zelf was hij niet populair."

"De pracht van het genie komt in politieke vergaderingen minder tot uiting dan waar ook. Men schenkt alleen aandacht aan welsprekendheid die past bij de tijd en plaats en aan diensten voor de partij, niet aan diensten die aan het land zijn bewezen. Om Lamartine in 1848 en Thiers in 1871 eer te bewijzen, was de stimulans van een dringend, onontkoombaar belang nodig. Zodra het gevaar geweken was, vergat de parlementaire wereld in hetzelfde moment haar dankbaarheid en haar angst."

Ik heb de voorgaande passage geciteerd vanwege de feiten die erin staan, niet vanwege de verklaringen die erin worden gegeven, aangezien die psychologisch gezien nogal

gebrekking zijn. Een menigte zou onmiddellijk haar karakter als menigte verliezen als zij haar leiders zou prijzen voor hun diensten, of die nu van partijaard zijn of voor hun land. De menigte die een leider gehoorzaamt, staat onder invloed van zijn prestige, en haar onderwerping wordt niet ingegeven door enig gevoel van eigenbelang of dankbaarheid.

Bijgevolg oefent de leider met voldoende prestige bijna absolute macht uit. De immense invloed die een gevierd parlamentslid, ³⁸ die bij de laatste algemene verkiezingen werd verslagen vanwege bepaalde financiële gebeurtenissen, jarenlang dankzij zijn prestige uitoefende, is welbekend. Hij hoefde slechts het signaal te geven en kabinetten werden omvergeworpen. Een schrijver heeft de omvang van zijn handelen duidelijk aangegeven in de volgende regels:

"Het is grotendeels aan M. X. te danken dat we driemaal zo duur hebben betaald als we voor Tonkin hadden moeten betalen, dat we zo lang op wankele voet in Madagaskar hebben gestaan, dat we een imperium in de regio van de Beneden-Niger zijn ontnomen en dat we de dominante positie die we vroeger in Egypte bekleedden, zijn kwijtgeraakt. De theorieën van M. X. hebben ons meer gebieden gekost dan de rampen van Napoleon I."

We moeten geen al te bittere wrok koesteren tegen de betreffende leider. Het is duidelijk dat hij ons veel heeft gekost; maar een groot deel van zijn invloed was te danken aan het feit dat hij de publieke opinie volgde, die in koloniale aangelegenheden destijds lang niet zo was als nu. Een leider loopt zelden vooruit op de publieke opinie; bijna altijd volgt hij die en onderschrijft hij al haar fouten.

De overtuigingskracht van de leiders waarmee we te maken hebben, afgezien van hun prestige, bestaat uit de factoren die we al meerdere malen hebben opgesomd. Om deze middelen vakkundig te gebruiken, moet een leider, althans onbewust, inzicht hebben in de psychologie van de massa en moet hij weten hoe hij hen moet toespreken. Hij moet zich met name bewust zijn van de fascinerende invloed van woorden, zinsneden en beelden. Hij moet beschikken over een bijzondere vorm van welsprekendheid, bestaande uit energieke beweringen – zonder bewijsvoering – en indrukwekkende beelden, vergezeld van zeer beknopte argumenten. Dit is een vorm van welsprekendheid die men in alle vergaderingen aantreft, inclusief het Engelse parlement, hoe serieus dat ook is.

"Debatten in het Lagerhuis," zegt de Engelse filosoof Maine, "kunnen voortdurend worden gelezen als debatten waarin de hele discussie zich beperkt tot een uitwisseling van nogal zwakke algemeenheden en nogal heftige persoonlijke aanvallen. Algemene formules van deze aard oefenen een enorme invloed uit op de verbeelding van een zuivere democratie. Het zal altijd gemakkelijk zijn om een menigte algemene beweringen te laten accepteren, gepresenteerd in pakkende bewoordingen, ook al zijn ze nooit geverifieerd en zijn ze misschien niet vatbaar voor verificatie."

³⁸ M. Clemenceau. - *Noot van de oorspronkelijke vertaler.*

Er kan niet genoeg belang worden gehecht aan de "pakkende bewoordingen" waarnaar in bovenstaand citaat wordt verwezen. We hebben al vaker gewezen op de bijzondere kracht van woorden en formules. Ze moeten zo worden gekozen dat ze zeer levendige beelden oproepen. De volgende passage, afkomstig uit een toespraak van een van de leiders van onze vergaderingen, biedt een uitstekend voorbeeld:

"Wanneer hetzelfde schip de politicus met een dubieuze reputatie en de anarchist die zich schuldig heeft gemaakt aan moord, zal wegvoeren naar de door koorts geteisterde landen van onze strafkolonies, zullen de twee met elkaar kunnen converseren en zullen ze elkaar zien als de twee complementaire aspecten van één en dezelfde maatschappij."

Het aldus opgeroepen beeld is zeer levendig en alle tegenstanders van de spreker voelden zich erdoor bedreigd. Ze schetsten een dubbel beeld van het door koorts geteisterde land en het schip dat hen zou kunnen wegvoeren; want is het niet mogelijk dat zij tot de enigszins onduidelijke categorie van bedreigde politici behoren? Ze ervoeren de sluimerende angst die de mannen van de Conventie moeten hebben gevoeld, die door de vage toespraken van Robespierre met de guillotine werden bedreigd en die, onder invloed van deze angst, steevast aan hem zwichtten.

Het is in het belang van de leiders om zich over te geven aan de meest onwaarschijnlijke overdrijvingen. De spreker van wie ik zojuist een zin heb geciteerd, kon zonder heftig protest beweren dat bankiers en priesters de bommenwerpers hadden gesubsidieerd en dat de directeurs van de grote financiële bedrijven dezelfde straf verdienden als anarchisten. Dergelijke beweringen zijn altijd effectief bij grote groepen mensen. De bewering is nooit te heftig, de redevoering nooit te dreigend. Niets intimideert het publiek meer dan dit soort welsprekendheid. De aanwezigen zijn bang dat ze, als ze protesteren, als verraders of medeplichtigen zullen worden afgeschilderd.

Zoals ik al zei, heeft deze bijzondere stijl van welsprekendheid altijd een soevereine werking gehad in alle vergaderingen. In tijden van crisis wordt de kracht ervan nog verder versterkt. De toespraken van de grote redenaars van de vergaderingen van de Franse Revolutie zijn vanuit dit oogpunt zeer interessant om te lezen. Op elk moment achtten ze zich verplicht even stil te staan om misdaad aan de kaak te stellen en deugd te verheerlijken, waarna ze uitbarstten in verwensingen tegen tirannen en zwoeren vrij te leven of ten onder te gaan. De aanwezigen stonden op, applaudisseerden furieus en namen vervolgens, gekalmeerd, weer plaats.

Soms is een leider intelligent en hoogopgeleid, maar het bezit van deze kwaliteiten doet hem doorgaans meer kwaad dan goed. Door te laten zien hoe complex dingen zijn, door uitleg toe te staan en begrip te bevorderen, maakt intelligentie de bezitter ervan altijd toegeeflijk en tempert het in grote mate de intensiteit en de kracht van overtuiging die nodig zijn voor apostelen. De grote leiders van menigten in alle tijden, en die van de Revolutie in het bijzonder, hadden een betreurenswaardig beperkt intellect; terwijl het juist degenen wier intelligentie het meest beperkt was, de grootste invloed hebben uitgeoefend.

De toespraken van de meest gevierde onder hen, die van Robespierre, verbijsteren vaak door hun incoherentie: door ze simpelweg te lezen, valt er geen plausibele verklaring te vinden voor de grote rol die de machtige dictator speelde:

"De gemeenplaatsen en overbodigheden van pedagogische welsprekendheid en Latijnse cultuur in dienst van een geest die eerder kinderlijk dan onopvallend is, en die in zijn ideeën over aanval en verdediging beperkt is tot de uitdagende houding van schooljongens. Geen idee, geen mooie woordspeling, of een rake opmerking: een storm van declamatie die ons verveelt. Na een dosis van deze weinig opwindende lectuur ben je geneigd om "Oh!" uit te roepen met de aimabele Camille Desmoulins."

Het is soms verschrikkelijk om te bedenken hoeveel macht een sterke overtuiging, gecombineerd met een extreme bekrompenheid, een man met prestige geeft. Het is echter noodzakelijk dat aan deze voorwaarden wordt voldaan wil een man obstakels negeren en een grote wilskracht tonen. Menigten herkennen instinctief in energieke en overtuigde mannen de leiders die ze altijd nodig hebben.

In een parlementaire vergadering hangt het succes van een toespraak bijna uitsluitend af van het prestige van de spreker, en helemaal niet van de argumenten die hij aanvoert. Het beste bewijs hiervoor is dat wanneer een spreker om de een of andere reden zijn prestige verliest, hij tegelijkertijd al zijn invloed verliest, dat wil zeggen zijn vermogen om stemmen naar believen te beïnvloeden.

Wanneer een onbekende spreker met een toespraak komt die goede argumenten bevat, maar alleen argumenten, is de kans groot dat hij slechts gehoor zal vinden. Een afgevaardigde, die psycholoog is, M. Desaubes, heeft onlangs in de volgende regels het portret geschetst van de afgevaardigde die geen prestige geniet:

"Wanneer hij plaatsneemt op de tribune, haalt hij een document uit zijn map, spreidt het methodisch voor zich uit en begint vol zelfvertrouwen."

"Hij vleit zichzelf met de gedachte dat hij bij zijn toehoorders de overtuiging zal inprenten die hemzelf bezielt is. Hij heeft zijn argumenten afgewogen en heroverwogen; hij is goed voorbereid met cijfers en bewijzen; hij is ervan overtuigd dat hij zijn toehoorders zal overtuigen. Gezien het bewijsmateriaal dat hij zal aanvoeren, zou alle weerstand zinloos zijn. Hij begint, vol vertrouwen in de rechtvaardigheid van zijn zaak, en rekenend op de aandacht van zijn collega's, wier enige zorg natuurlijk is om de waarheid te onderschrijven."

"Hij spreekt en is meteen verrast door de onrust in de Kamer en een beetje geïrriteerd door het lawaai dat wordt gemaakt."

"Hoe kan het dat er geen stilte heerst? Waarom deze algemene onoplettendheid? Waar denken die afgevaardigden aan die in gesprek zijn? Welke dringende reden heeft deze of gene afgevaardigde ertoe bewogen zijn zetel te verlaten?"

"Een uitdrukking van ongemak verschiijnt op zijn gezicht; hij fronst en stopt. Aangemoedigd door de voorzitter begint hij opnieuw, zijn stem verheffend. Er wordt alleen maar minder naar hem geluisterd. Hij legt nadruk op zijn woorden en gebaart: het lawaai om hem heen neemt toe. Hij kan zichzelf niet meer horen en stopt opnieuw; uiteindelijk, bang dat zijn stilte de gevreesde kreet "sluiting!" zal uitlokken, begint hij weer. Het rumoer wordt ondraaglijk."

Wanneer parlementaire vergaderingen een bepaald niveau van opwinding bereiken, worden ze identiek aan gewone, heterogene menigten, en hun gevoelens vertonen daardoor de eigenaardigheid dat ze altijd extreem zijn. Men zal zich schuldig maken aan daden van de grootste heldhaftigheid of de ergste excessen. Het individu is niet langer zichzelf, en dit is zo volledig het geval, dat hij voor maatregelen zal stemmen die het meest nadelig zijn voor zijn persoonlijke belangen.

De geschiedenis van de Franse Revolutie laat zien in hoeverre volksvergaderingen in staat zijn hun zelfbewustzijn te verliezen en suggesties op te volgen die lijnrecht tegen hun eigen belangen ingaan. Het was een enorm offer voor de adel om afstand te doen van haar privileges, maar toch deed zij dit zonder aarzeling op een beroemde avond tijdens de zittingen van de Grondwetgevende Vergadering. Door afstand te doen van hun onschendbaarheid plaatsten de leden van de Conventie zichzelf onder een voortdurende dreiging van de dood, en toch namen zij deze stap en waren zij niet bang om hun eigen gelederen te decimeren, hoewel zij zich er terdege van bewust waren dat het schavot waarnaar zij vandaag hun collega's stuurden, morgen hun eigen lot zou kunnen zijn. De waarheid is dat zij die volledig automatische toestand hadden bereikt, die ik elders heb beschreven, en geen enkele overweging zou hen ervan weerhouden toe te geven aan de suggesties waarmee zij gehypnotiseerd waren. Het volgende fragment uit de memoires van een van hen, Billaud-Vareannes, is in dit opzicht zeer typerend: "*De beslissingen waar we zo op zijn aangesproken,*" zegt hij, "*wilden we twee dagen, zelfs maar één dag, niet vóórdat ze werden genomen: het was de crisis, en niets anders, die ertoe leidde.*" Niets is treffender.

Dezelfde verschijnselen van onbewustheid waren waarneembaar tijdens alle stormachtige zittingen van de Conventie. "Ze keurden maatregelen goed en vaardigden decreten uit," zegt Taine, "die ze met afschuw verafschuwden – maatregelen die niet alleen dom en dwaas waren, maar ook misdaden – de moord op onschuldige mannen, de moord op hun vrienden. Links, gesteund door Rechts, stuurde unaniem en onder luid applaus Danton, hun natuurlijke leider en de grote aanjager en leider van de Revolutie, naar het schavot. Unaniem en onder het grootste applaus stemde Rechts, gesteund door Links, voor de ergste decreten van de revolutionaire regering. Unaniem en onder kreten van bewondering en enthousiasme, te midden van uitingen van hartstochtelijke sympathie voor Collot d'Herbois, Couthon en Robespierre, hield de Nationale Conventie door spontane en herhaalde herverkiezingen de moorddadige regering in het zadel, die de Vlakte verafschuwde omdat ze moorddadig was, en de Berg verafschuwde omdat ze erdoor werd geteisterd. De Vlakte en de Berg, de meerderheid en de minderheid, besloten uiteindelijk om op eigen houtje mee te helpen aan hun eigen zelfmoord. Op 22 Prairial (*Negende maand Republikeinse kalender; 20 mei t/m 18 juni*) bood de hele Conventie zich aan de beul aan; op 8 Thermidor (*Elfde maand Republikeinse kalender; 19 juli t/m 18 augustus*) deed ze tijdens het eerste kwartier na de toespraak van Robespierre hetzelfde nog eens."

Dit beeld lijkt misschien somber. Toch is het accuraat. Parlementaire vergaderingen, voldoende opgewonden en gehypnotiseerd, vertoonden dezelfde kenmerken. Ze worden een onstabiele kudde, gehoorzaam aan elke impuls. De volgende beschrijving van de Assemblee van 1848 is afkomstig van M. Spuller, een parlementariër wiens geloof in de democratie boven elke twijfel verheven is. Ik citeer het uit de *Revue littéraire*, en het is volkomen typerend. Het biedt een voorbeeld van alle overdreven sentimenten die ik heb beschreven als kenmerkend voor menigten, en van die buitensporige veranderlijkheid die vergaderingen in staat stelt om van moment tot moment van de ene reeks sentimenten naar een geheel tegenovergestelde reeks over te gaan.

"De Republikeinse partij werd ten onder gebracht door haar verdeeldheid, jaloezie, wantrouwen en, op haar beurt, haar blinde zelfvertrouwen en grenzeloze hoop. Haar naïviteit en openhartigheid werden slechts geëvenaard door haar universele wantrouwen. Een gebrek aan elk gevoel voor wettigheid, aan elk begrip van discipline, samen met grenzeloze angsten en illusies; de boer en het kind staan in deze opzichten op hetzelfde niveau. Hun kalmte is even groot als hun ongeduld; hun felheid is gelijk aan hun volgzzaamheid. Deze toestand is het natuurlijke gevolg van een ongevormd temperament en een gebrek aan opvoeding. Niets verbaast zulke mensen, en alles brengt hen in verwarring. Bevend van angst of dapper tot op het heroïsche punt, zouden ze door vuur en water gaan of voor een schaduw vluchten."

"Ze zijn onbekend met oorzaak en gevolg en met de verbanden tussen gebeurtenissen. Ze raken even snel ontmoedigd als verheven, ze zijn vatbaar voor allerlei vormen van paniek, ze zijn altijd ofwel te gespannen ofwel te neerslachtig, maar nooit in de stemming of de mate die de situatie vereist. Vloeiender dan water weerspiegelen ze elke lijn en nemen ze elke vorm aan. Wat voor soort fundament voor een regering kunnen we van hen verwachten?"

Gelukkig worden al deze zojuist beschreven kenmerken die men in parlementaire vergaderingen aantreft, geenszins constant vertoond. Zulke vergaderingen vormen slechts op bepaalde momenten een massa. De individuen die ze samenstellen, behouden in veel gevallen hun individualiteit, wat technisch gezien verklaart hoe een vergadering in staat is om uitstekende wetten te produceren. Het is waar dat de auteur van deze wetten een specialist is, die ze in alle rust in zijn studeerkamer heeft voorbereid, en dat de aangenomen wet in werkelijkheid het werk is van een individu en niet van een vergadering. Deze wetten zijn vanzelfsprekend de beste. Ze kunnen alleen rampzalige gevolgen hebben als een reeks amendementen ze heeft omgevormd tot het resultaat van een collectieve inspanning. Het werk van een menigte is, ongeacht de aard ervan, altijd minderwaardig aan dat van een geïsoleerd individu. Het zijn specialisten die vergaderingen beschermen tegen het aannemen van onverstandige of onwerkbare maatregelen. De specialist in dit geval is een tijdelijke leider van de menigte. De vergadering heeft geen invloed op hem, maar hij heeft wel invloed op de vergadering.

Ondanks alle moeilijkheden die hun werking met zich meebrengt, zijn parlementaire vergaderingen de beste regeringsvorm die de mensheid tot nu toe heeft ontdekt, en vooral het beste middel om te ontsnappen aan het juk van persoonlijke tirannieën. Ze

vormen ongetwijfeld de ideale regeringsvorm, in ieder geval voor filosofen, denkers, schrijvers, kunstenaars en geleerden – kortom, voor al diegenen die de top van een beschaving vormen.

Bovendien brengen ze in werkelijkheid slechts twee ernstige gevaren met zich mee: onvermijdelijke financiële verspilling en de progressieve beperking van de individuele vrijheid.

Het eerste van deze gevaren is het noodzakelijke gevolg van de eisen en het gebrek aan vooruitziendheid van de electorale massa. Als een lid van een assemblee een maatregel voorstelt die ogenschijnlijk tegemoetkomt aan democratische ideeën, bijvoorbeeld een wetsvoorstel om alle werknemers een ouderdomspensioen te garanderen en de lonen van bepaalde categorieën ambtenaren te verhogen, zullen de andere afgevaardigden, die zich laten leiden door de angst voor hun kiezers, het niet wagen de belangen van laatstgenoemden te negeren door de voorgestelde maatregel af te wijzen, hoewel ze zich er terdege van bewust zijn dat ze daarmee de begroting extra belasten en de invoering van nieuwe belastingen noodzakelijk maken. Het is voor hen onmogelijk om te aarzelen om hun stem uit te brengen. De gevolgen van de verhoogde uitgaven zijn ver weg en zullen geen onaangename gevolgen voor hen persoonlijk hebben, terwijl de gevolgen van een negatieve stem duidelijk aan het licht kunnen komen wanneer ze zich de volgende keer verkiesbaar stellen.

Naast deze eerste oorzaak van buitensporige uitgaven is er nog een andere, niet minder dwingende reden: de noodzaak om alle subsidies voor lokale doeleinden goed te keuren. Een afgevaardigde kan zich niet verzetten tegen subsidies van dit soort, omdat ze wederom de behoeften van de kiezers vertegenwoordigen, en omdat elke individuele afgevaardigde alleen kan verkrijgen wat hij nodig heeft voor zijn eigen kiesdistrict op voorwaarde dat hij instemt met soortgelijke verzoeken van zijn collega's.³⁹

³⁹ In de uitgave van 6 april 1895 publiceerde de *Economiste* een merkwaardig overzicht van de bedragen die bereikt kunnen worden door uitgaven die uitsluitend voortkomen uit electorale overwegingen, en met name de uitgaven voor spoorwegen. Om Langayes (een stad met 3.000 inwoners, gelegen op een berg) te verbinden met Puy, wordt een spoorlijn goedgekeurd die 15 miljoen francs zal kosten. Zeven miljoen francs moet worden uitgegeven om Beaumont (3.500 inwoners) te verbinden met Castel-Sarrazin; 7 miljoen om Oust (dorp met 523 inwoners) te verbinden met Seix (1.200 inwoners); 6 miljoen om Prade te verbinden met het gehucht Olette (747 inwoners), enzovoort. Alleen al in 1895 werd 90 miljoen frank goedgekeurd voor spoorwegen van louter lokaal nut. Er zijn andere, niet minder belangrijke uitgaven die eveneens noodzakelijk zijn vanwege verkiezingsoverwegingen. De wet die pensioenen voor arbeiders invoert, zal volgens de minister van Financiën binnenkort een minimale jaarlijkse uitgave van 165 miljoen met zich meebrengen, en volgens academicus M. Leroy-Beaulieu zelfs 800 miljoen. Het is duidelijk dat de voortdurende groei van dergelijke uitgaven tot een faillissement zal leiden. Veel Europese landen – Portugal, Griekenland, Spanje, Turkije – hebben dit stadium al bereikt, en andere landen, zoals Italië, zullen spoedig tot dezelfde uiterste situatie worden gedwongen. Toch hoeft men zich hierover niet al te veel zorgen te maken, aangezien het publiek in deze verschillende landen achtereenvolgens heeft ingestemd met een verlaging van 4/5 van de uitbetaling van hun uitkeringen. Onder deze ingenieuze omstandigheden maakt een faillissement het mogelijk om het evenwicht van moeilijk te bereiken begrotingen onmiddellijk te herstellen. Bovendien brengen oorlogen, socialisme en economische conflicten ons nog tal van andere rampen in petto in de periode van universele desintegratie die we doormaken, en moeten we ons neerleggen bij een leven van de hand in de mond zonder ons al te veel zorgen te maken over een toekomst die we niet in de hand hebben.

Het tweede van de hierboven genoemde gevaren – de onvermijdelijke beperkingen van de vrijheid die door parlementaire vergaderingen worden opgelegd – is ogenschijnlijk minder voor de hand liggend, maar niettemin zeer reëel.

Het is het gevolg van de talloze wetten – die altijd een beperkende werking hebben – die parlementen zich verplicht achten aan te nemen en waarvan zij, vanwege hun kortzichtigheid, grotendeels blind zijn voor de gevolgen.

Het gevaar moet inderdaad onvermijdelijk zijn, aangezien zelfs Engeland zelf, dat ongetwijfeld het meest populaire type parlementair *regime* biedt, het type waarin de vertegenwoordiger het meest onafhankelijk is van zijn kiezer, er niet aan heeft kunnen ontkomen. Herbert Spencer heeft in een reeds oud werk aangetoond dat de toename van de schijnbare vrijheid noodzakelijkerwijs gevolgd moet worden door de afname van de werkelijke vrijheid. In zijn recente boek *The Individual versus the State (Het individu versus de staat)* keert hij terug naar deze bewering en verwoordt hij het als volgt met betrekking tot het Engelse parlement:

"De wetgeving heeft sinds deze periode het door mij aangegeven traject gevolgd. Snel toenemende dictatoriale maatregelen hebben er voortdurend toe geleid dat de individuele vrijheden werden ingeperkt, en wel op twee manieren. Elk jaar werden er meer regels vastgesteld, die de burger beperkten in zaken waarin hij voorheen volledig vrij kon handelen en hem dwongen handelingen te verrichten die hij voorheen naar eigen goeddunken wel of niet kon verrichten. Tegelijkertijd hebben steeds zwaardere publieke, en vooral lokale, lasten zijn vrijheid nog verder beperkt door het deel van zijn winst dat hij naar eigen keuze kan besteden te verkleinen, en door het deel dat van hem wordt afgenomen om te besteden naar goeddunken van de overheid te vergroten."

Deze progressieve beperking van de vrijheden manifesteert zich in elk land in een specifieke vorm, die Herbert Spencer niet heeft aangegeven; Het is zo dat de invoering van deze talloze wetgevende maatregelen, die in algemene zin allemaal een beperkende aard hebben, noodzakelijkerwijs leidt tot een toename van het aantal, de macht en de invloed van de ambtenaren die belast zijn met de uitvoering ervan. Deze ambtenaren neigen er zo toe de ware heersers van beschaafde landen te worden. Hun macht is des te groter omdat, te midden van de voortdurende machtsoverdracht, de administratieve kaste als enige onaangetast blijft door deze veranderingen, als enige onverantwoordelijk, onpersoonlijk en permanent is. Er bestaat geen onderdrukkender despotisme dan dat wat zich in deze drievoudige vorm manifesteert.

Deze voortdurende creatie van beperkende wetten en regels, die de kleinste handelingen van het bestaan omringen met de meest gecompliceerde formaliteiten, heeft onvermijdelijk tot gevolg dat de bewegingsvrijheid van de burger steeds verder wordt ingeperkt. Slachtoffers van de waan dat gelijkheid en vrijheid beter gewaarborgd worden door de vermenigvuldiging van wetten, stemmen naties er dagelijks mee in steeds zwaardere beperkingen te verdragen. Ze accepteren deze wetgeving niet ongestraft. Gewend aan het verdragen van elk juk, verlangen ze al snel naar slavernij en verliezen ze alle

spontaniteit en energie. Dan zijn ze niet meer dan ijdele schaduwen, passieve, weerloze en machteloze automaten.

Op dit punt aangekomen, is het individu gedwongen om buiten zichzelf de krachten te zoeken die hij niet langer in zichzelf vindt. De functies van regeringen nemen noodzakelijkerwijs toe naarmate de onverschilligheid en hulpeloosheid van de burgers groeien. Zij zijn het die noodzakelijkerwijs het initiatief, de ondernemingsgeest en de leidende rol moeten spelen die particulieren ontberen. Het is aan hen om alles op zich te nemen, alles te leiden en alles onder hun hoede te nemen. De staat wordt een almachtige god. De ervaring leert echter dat de macht van zulke goden nooit erg duurzaam of erg sterk was.

Deze progressieve beperking van alle vrijheden bij bepaalde volkeren, ondanks een uiterlijke vrijheid die hen de illusie geeft dat ze deze vrijheden nog steeds bezitten, lijkt minstens evenzeer een gevolg van hun ouderdom als van welk specifiek systeem dan ook. Het vormt een van de voorbode-symptomen van die decadente fase waaraan tot nu toe geen enkele beschaving is ontkomen.

Afgaande op de lessen uit het verleden en de symptomen die overal opvallen, hebben verschillende van onze moderne beschavingen die fase van extreme ouderdom bereikt die aan verval voorafgaat. Het lijkt onvermijdelijk dat alle volkeren dezelfde bestaansfasen doorlopen, aangezien de geschiedenis zich zo vaak herhaalt.

Het is gemakkelijk om deze gemeenschappelijke fasen in de evolutie van beschavingen kort te beschrijven, en ik zal dit werk afsluiten met een samenvatting ervan. Deze snelle schets zal wellicht enig licht werpen op de oorzaken van de macht die momenteel door menigten wordt uitgeoefend.

Als we de oorsprong van de grootsheid en de ondergang van de beschavingen die aan de onze voorafgingen in hun hoofdlijnen onderzoeken, wat zien we dan?

Aan het begin van de beschaving een menigte mensen van verschillende afkomst, bijeengebracht door de toevalligheden van migraties, invasies en veroveringen. Van verschillend bloed, en van even verschillende talen en overtuigingen, is de enige gemeenschappelijke band tussen deze mensen de half-erkende wet van een stamhoofd. De psychologische kenmerken van menigten zijn in deze chaotische opeenhopingen in hoge mate aanwezig. Ze bezitten de vluchtige samenhang van menigten, hun heldhaftigheid, hun zwakheden, hun impulsiviteit en hun geweld. Niets is stabiel aan hen. Het zijn barbaren.

Uiteindelijk volbrengt de tijd zijn werk. De identiteit van de omgeving, de herhaalde vermenging van rassen en de gemeenschappelijke levensbehoeften oefenen hun invloed uit. De verzameling van verschillende eenheden begint samen te smelten tot een geheel, tot een ras; dat wil zeggen, een groep met gemeenschappelijke kenmerken en gevoelens waaraan erfelijkheid steeds meer vastheid zal verlenen. De menigte is een volk geworden, en dit volk is in staat zich te ontworstelen aan zijn barbaarse staat. Het zal zich echter pas volledig daaruit bevrijden wanneer het, na lange inspanningen, noodzakelijkerwijs herhaalde strijd en talloze nieuwe pogingen, een ideaal heeft verworven.

De aard van dit ideaal is van geringe betekenis; of het nu de cultus van Rome, de macht van Athene of de triomf van Allah is, het zal volstaan om alle individuen van het zich vormende ras te begiftigen met volkomen eenheid van gevoel en denken.

In dit stadium kan een nieuwe beschaving, met haar instellingen, haar overtuigingen, en haar kunsten, geboren worden. In de zoektocht naar haar ideaal zal het menselijk ras achtereenvolgens de eigenschappen verwerven die nodig zijn om haar pracht, kracht en grandeur te schenken. Ongetwijfeld zal het soms nog steeds een menigte zijn, maar voortaan bevindt zich onder de beweeglijke en veranderlijke kenmerken van menigten een solide basis, het genie van het menselijk ras, dat de transformaties van een natie binnen nauwe grenzen houdt en het spel van het toeval overstijgt.

Nadat de tijd haar scheppende werking heeft uitgeoefend, begint zij aan het werk van vernietiging waaraan noch goden noch mensen ontkomen. Wanneer een beschaving een bepaald niveau van kracht en complexiteit heeft bereikt, houdt zij op te groeien, en wanneer zij ophoudt te groeien, is zij gedoemd tot een snelle ondergang. Het uur van haar ouderdom is aangebroken.

Dit onvermijdelijke uur wordt altijd gekenmerkt door de verzwakking van het ideaal dat de steunpilaar van het menselijk ras was. Naarmate dit ideaal vervaagt, beginnen alle religieuze, politieke en sociale structuren die erdoor geïnspireerd zijn, te wankelen.

Met het geleidelijke verval van zijn ideaal verliest het menselijk ras steeds meer de eigenschappen die het zijn samenhang, eenheid en kracht verleenden. De persoonlijkheid en intelligentie van het individu mogen dan toenemen, maar tegelijkertijd wordt dit collectieve egoïsme van het ras vervangen door een buitensporige ontwikkeling van het egoïsme van het individu, gepaard gaande met een verzwakking van het karakter en een afname van het vermogen tot handelen. Wat ooit een volk, een eenheid, een geheel vormde, wordt uiteindelijk een samenklontering van individualiteiten zonder samenhang, die kunstmatig voor een bepaalde tijd bijeengehouden worden door tradities en instellingen. Het is in dit stadium dat mensen, verdeeld door hun belangen en aspiraties, en niet langer in staat tot zelfbestuur, sturing nodig hebben in hun kleinste handelingen, en dat de staat een allesoverheersende invloed uitoefent.

Met het definitieve verlies van zijn oude ideaal verdwijnt het genie van het ras volledig; het is slechts een zwerm geïsoleerde individuen en keert terug naar zijn oorspronkelijke staat – die van een massa. Zonder consistentie en zonder toekomst heeft het alle vergankelijke kenmerken van menigten. Zijn beschaving is nu instabiel en overgeleverd aan elk toeval. Het volk is soeverein en de vloedgolf van barbarij neemt toe. De beschaving mag dan nog steeds schitterend lijken, omdat ze een uiterlijke façade heeft, het werk van een lang verleden, maar in werkelijkheid is het een bouwwerk dat afbrokkelt tot ruïne, dat door niets wordt ondersteund en gedoemd is om bij de eerste storm in te storten.

Om in de jacht op een ideaal van de barbaarse naar de beschaafde staat te gaan, en vervolgens, wanneer dit ideaal zijn waarde heeft verloren, te vervallen en te sterven, zo is de cyclus van het leven van een volk.